

Schopenhauer Arthur

Schopenhauer Arthur, německý filozof; metafyzický idealista, voluntarista a iracionalista, hlasatel pesimismu. Vyšel z Kantovy filozofie, ovlivněn Platónem a indickou náboženskou filozofií (zejm. upanišadami a buddhismem). Hlavní zásada jeho filozofie je plně naznačena v jeho nejvýznamnějším díle *Svět jako vůle a představa*: to, co každodenní a vědeckou zkušenost uchopuje jako svět, je jen „jev“ (svět jako představa), který pravou povahu světa neprojevuje, nýbrž zakrývá. Skrytým metafyzickým

základem světa, vševládnou podstatou, je vůle – temné absurdní a slepé puzení (vůle k životu), jež je posledním důvodem absurdity. Vůli má člověk danou v sobě bezprostředně jako klíč k vlastnímu „já“. Jedinou cestou, kterou se může osvobodit od starosti, je oproštění se od této vůle k životu buď kontemplací platónských „čistých“ idejí v umění (umění přetváří předmět nenaplněné touhy v předmět nepředpojaté estetické kontempace), nebo asketismem, který radikálně ruší naše životní zaujetí, popírá důsledně naši individualitu a končí rozplynutím se v nicotě.

Arthur Schopenhauer

(1788–1860)

Arthur Schopenhauer ([22. února 1788 Sztutowo](#) u [Gdaňsku](#) – [21. září 1860 Frankfurt nad Mohanem](#)) byl významný [německý](#) filozof [19. století](#). Je znám jako hlasatel pesimistické filosofie.

Život

Arthur byl synem gdaňského velkoobchodníka. V roce [1793](#), tedy pět let po synově narození, přesídlil otec do [Hamburku](#). Devátý až jedenáctý rok strávil mladíček Schopenhauer u otčova přítele v Le Havru, kde se dokonale naučil [francouzsky](#). Také později brali s sebou rodiče chlapce na své dlouhé cesty [Belgií](#), [Francií](#), [Švýcarskem](#) a [Německem](#). Za svého půlročního pobytu v [Anglii](#) se důkladně seznámil s anglickým jazykem a literaturou.

V šetnácti letech vstoupil na přání svého otce do učení u [hamburského](#) obchodníka. Otcova smrt, k níž došlo krátce na to, přimělo matku Johannu Schopenhauerovou, o dvacet let mladší manželka a později známou spisovatelku, aby přesídlila do Výmaru. Zde se setkával mladý Schopenhauer s např. [Goethem](#), Schlegellovými apod. a osvojil si vzdělání potřebné k tomu, aby se mohl zapsat na univerzitu.

Dva roky studoval v [Göttingenu](#), pak stejně dlouho v [Berlíně](#). Roku [1813](#) promoval prací *O čtverém kořeni věty o dostatečném důvodu*. Následná čtyři léta žil v [Drážďanech](#), kde napsal spisy *O vidění a barvách* (1816) a pak i své hlavní dílo *Svět jako vůle a představa* (1819).

Roku 1829 se habilitoval v Berlíně, ale po neúspěšném prvním semestru, kdy všichni posluchači následovali slavného [Hegela](#), se stáhl do ústraní. Hodně cestoval (Itálie

aj.) Když se v roce [1831](#) vrátil nazpět do Berlína, vypukla [cholera](#), které podlehl i Hegel, odstěhoval se Schopenhauer do [Frankfurtu nad Mohanem](#), kde setrval do své smrti roku 1860.

Schopenhauerova filosofie

Svět jako představa – touto větou začíná Schopenhauerova kniha. Ale tuto první část Schopenhauerovy teze již známe od [Kanta](#), podle kterého jsou nám všechny věci dány pouze jako jevy. Tím navozuje Schopenhauer na to, že Kantovu nauku sám označuje za vstupní bránu ke své vlastní filosofii. Je sice nezvratné, že svět je představa, ale chápat jej POUZE takto je přesto jednostranné. Podle Kanta metafyzika neexistuje. Ale Schopenhauer klade otázku, co když je zcela chybné vycházet z toho, že pramen metafyziky nesmí být zásadně empirický, že její zásady v žádném případě nesmí pocházet z vnější či vnitřní zkušenosti. To by přece znamenalo, že řešení hádanky světa nelze najít ve světě samém. Proto musíme neumlčovat náš hlavní pramen poznání, vnější a vnitřní zkušenost. Jaké je ale ono „pravé místo“, na nějž je třeba navázat?

Svět jako vůle – Zvnějšku se podstatě věci přiblížit nelze. Výsledkem jsou vždy pouhé obrazy a jména. Jediné místo, jež nám umožňuje vstoupit do nitra světa, je v nás samých. V individuu. Jednotlivci je jeho vlastní tělo dáno dvěma zcela odlišnými způsoby: jednak jako představa v rozumovém nazírání, tedy jako objekt mezi objekty, zapojený do kauzální souvislosti všech jevů... a zároveň naprosto odlišným způsobem, totiž jako to, co každý dobře zná a co se označuje slovem vůle... (jak píše ve svém díle *Welt als Wille und Vorstellung I*, str. 119).

Volní akt a tělesná akce nejsou dvě různé věci, spojené kauzálně. Jsou jedno a totéž. Tělesné jednání je objektivovaný akt vůle, který je přístupný názoru. Tělo je vůle objektivovaná v čase a prostoru.

Schopenhauer dále vyvozuje že podstata člověka nezáleží v myšlení. Vědomí je pouze povrch naší bytosti (je jako zevní povrch zeměkoule). Naše vědomé myšlenky jsou jen hladina hluboké tůně. Naše soudy nevznikají zřetězením jasných myšlenek podle logických zákonů, jsou téměř neuvědomělý děj, jako trávení. O vzniku nejhlubších myšlenek nemůžeme vydat žádné svědectví. Vznikají působením vůle.

I paměť je pouze služkou naší vůle. Vůle je jako statný slepec, který nese na svých ramenou vidoucího, ale chromého člověka. Ve skutečnosti jsme poháněni ze zadu. Žene nás nevědomá vůle k životu.

Vůle formuje charakter stejně jako lidské tělo. Vědomé funkce potřebují spánek, ale vůle nikoli, vždyť, co se děje bez našeho vědomí neumdlévá. Ale vůle se skrývá také za jevy neživé přírody (chemická přitažlivost a odpudivost látek, gravitační přitažlivost,) to vše je nevědomá světová vůle. V říši života je nejsilnějším projevem vůle k životu rozmnožovací pud. Ten dokonce překonává i individuální smrt.

Metafyzika pohlavní lásky

Metafyzika pohlavní lásky patří k nejproslulejším partiím jeho díla. Sotva se živá bytost postarala o zachování sebe sama, už usiluje o rozmnožování, o zachování. Vůle se tu projevuje téměř nezávislá na poznání. Má-li u člověka poznání (dobry

rozum) své místo v mozku, jsou pohlavní orgány, místo pohlavního pudu, vlastním ohniskem vůle a protipólem mozku.

Láska je iluze, jejíž pomocí se příroda stará o zachování rodu. Každý miluje to, co jemu samému chybí. Nejmužnější muž bude hledat nejženštější ženu a naopak. Vystřízlivění se dostavuje zejména v manželství uzavřeném z lásky. Jako v pohlavní lásce vychází najevo, že jednatel je pouhým nástrojem druhu, tak platí i obecně, že individuum (vůbec každý myslitelný jev) je střídání látky v téže formě. Tím, ale Schopenhauer skoncoval s důležitým předpokladem, který byl od dob renesance, že svět je harmonický. Svět není ani logický či nelogický, je alogický. Od optimismu přechází k pesimismu.

Utrpení světa a vykoupení

Vůle je nekonečná, naplnění omezené. Z každé uspokojené žádosti ihned roste nová. Sotva pomine jedna bolest..., přichází nové zlo. Bolest je vlastní realitou života. Slast a štěstí, to je pouze něco negativního, totiž nepřítomnost bolesti.

- Co máme, toho si nedovedeme vážit.
- Metlou většiny lidí je nouze.
- Nevyhnutelným údělem člověka je osamění.
- Pohlcovat a být pohlcován, to je život.

Podle Schopenhauera přece existuje východisko:

Estetická cesta vykoupení – Můžeme se povznést k poznání toho, co se skrývá za jevy? Zvíře to nedokáže, ale člověk ano. Poznáním, kterým je mu to umožněno, je umění. Umění není vykoupením ze života, nýbrž pouze krásnou útěchou v něm.

Etická cesta vykoupení – Je cestou myšlení starých Indů. Nechat se prodchnout duchem popírání světa. Popření vůle.

Co to je sláva? Pouhý odraz naší bytosti v hlavách jiných.

Schopenhauerovi porozumíme snad jen tehdy, orientujeme-li se alespoň zběžně ve starých indických filozofiích – hinduismu, a především buddhismu, z nichž si Schopenhauer vypůjčil nejednu myšlenku, jako např. neuspokojitelnou mysl, teorii reinkarnace (viz spisek *O smrti*), možnost vykoupení se z koloběhu utrpení atd.

Kritika

Jak může ve světě, jehož jedinou podstatou je slepá vůle, triumfovat intelekt nad vůlí. Nesvědčí to o tom, že kromě slepé vůle musí existovat i jiná síla?

Odpověď: Pokud svoje myšlení, které vzešlo ze slepé vůle, dokážeš rozvinout na tak velkou míru, že dokážeš objektivizovat svoje osobní vlastnosti jako sobeckost, radost apod. tak jsi na dobré cestě tyto vlastnosti ovládnout.

Voluntarismus

1)Obecný úvod

U představitelů německé klasické filosofie jsme si všimli, že v poznávací mohutnosti a činnosti existuje oblast, kde nelze užívat racionality, rozumu, že právě paradoxně s užíváním rozumu se ukazuje oblast, kde je rozum **neschopen** dát uspokojivé odpovědi, kde je v koncích.

Objevuje se tedy oblast **iracionálna**, kde fungují jiné principy. Jen namátkou:

- Kantovy ideje jako praktické postuláty

- Fichtova rezignace na schopnost rozumu prokázat svobodu druhých individuí a odkaz na hlas svědomí atd.

Byla tím vlastně v kontinentálním myšlení narušena a otřesena racionalistická tradice.

2) Co je racionalistická tradice

Jedná se o velice starou (ne-li nejstarší) filosofickou tradici, předávání a rozvíjení takových filosofických postulátů a způsobů výpovědí, která staví na tom předpokladu, že rozum je nejobecnějším principem uspořádání bytí (**ontologický rozměr**), a právě proto i nejspolehlivějším nástrojem, díky němuž je svět poznáván (**noetický rozměr**).

3) Arthur Schopenhauer (1788 - 1860) - život a dílo

K porozumění jeho filosofii je třeba, alespoň trošku, podívat se na jeho život.

Byl synem gdaňského velkoobchodníka, otec záhy zemřel, leč zanechal synovi jmění, které mu při skromném životě stačilo pro celý život. Po studiích v Getinkách a Berlíně zde začíná přednášky ve stejný čas jako Hegel. Ale nejsou vůbec navštěvovány. Tudíž opustil univerzitní prostředí a utvrdil se v přesvědčení, že německá filosofie je jen tlacháním (vědoosloví) atd.

S přesvědčením, že filosofie je pro amatéry (amo - miluji), žije soukromý život ve Frankfurtu nad Mohanem a hodně cestuje.

Schopenhauer byl bezesporu svým způsobem geniální. Své ústřední filosofické dílo *Svět jako vůle a představa (1819)* sepsal a vydal již jako třicetiletý. Obsahuje celou základní myšlenku jeho filosofie a díla pozdějších let ji již jen rozvádějí na konkrétní a dílčí věci. Celý spis tvoří 4 knihy: 1. a 2. je metafyzika, 3. etika, 4. estetika. V podstatě se jedná o různé vztahování se k téže a jedné prosté avšak hluboké myšlence, kterou vystihuje už název knihy - tedy analyzujme.

Nejprve jeho filosofie nikoho nezajímala (v Berlíně), jeho kniha se vůbec nekupovala (první vydání šlo celé téměř do sběru) a zájem o jeho filosofii počal náhle po vystřízlivění z nadějí a událostí 1848 - 9 v 50 tých letech. Tehdy se stal poměrně slavným a uznávaným.

4) Zdroje Schopenhauerova myšlení

- intuice

- intenzivní a hluboké studium Kanta a porozumění jemu

- filosofie starých Indů (1801/2 poprvé do evropského jazyka ač nedokonale text Upanišád - ne sice z originálu, ale z perského jazyka)

5) Svět jako představa

Touto větou počíná Schopenhauerova kniha. Autor hodlá těsně navázat na Kanta, podle nějž jsou všechny věci (předměty) dány jen jako jevy. Schopenhauer však nechce zůstat jen u jevovosti, nebrání se myšlence nalezení metafyzického principu světa (jako toho, co je za jevy). K poznání tohoto principu však není možné dospět rozumovou úvahou (to už Kant ukázal jako nedržitelné), ale pomocí **vnější a vnitřní zkušenosti, jíž napovídá intuice**.

Tím heldaným principem jest **vůle**.

6) Svět jako vůle

Z oblasti jevů nevede cesta k přiblížení se podstatě světa. Cesta vede jen skrze individuum.

Jak prvotně rozpoznáme vůli?

Jednotlivci je jeho tělo dáno dvěma způsoby. Jednak descartovsky - objekt mezi objekty a "*zároveň zcela odlišným způsobem, totiž jako to, co každý dobře zná a co se označuje slovem vůle*". - -- Volní akt a tělesná akce je jedno a totéž.

Tělo je vůle objektivovaná (zpředmětněná) v čase a prostoru.

Podstata člověka **nezáleží v myšlení**, ta je jen povrchem bytosti. O vzniku nejhlubších myšlenek nemůžeme vydat žádné svědectví, vznikají **působením vůle**, která v našem nitru pohání "služebníka" - intelekt.

Vůle je slepou prasilou, která žene všechny děje lidského života i vší přírody, všeho bytí.

Totíž nejen člověk je svou podstatou vůle, ale všechny jevy, které nás v čase a prostoru obklopují, je třeba vyložit jako objektivaci vůle - zejména vůle k životu, ale i síly tzv. neživé přírody - chemické vazby, magnetismus atd. - To vše je nevědomá **světová vůle**.

Slepá - znamená, že jí není vlastní nijaké směřování k cíli, nenaplnuje žádný záměr, jen ona sama. Člověk ji na sobě poznává jako **pudy**.

Svoboda je jen přelud. Individuum není svobodné, je nástrojem vůle. Pokrok tedy nutně neexistuje. Svobodná je jen světová vůle jako celek - neb kromě ní není nic, co by ji omezovalo.

8) Život jako utrpení

Schopenhauer podoben Budhovi hluboce prožívá strasti žití.

Vůle je nekonečná, možnost jejího naplnění omezená. Jsme zmítáni pudy a tužbami - nikdy nenalezneme štěstí.

Bolest je vlastní realitou života, slast a stěží jen její nepřítomností.

Schopenhauer velice působivě líčí lidské utrpení: Zabývá se pojmy nouze a její protipól nuda v tzv. hojnosti, zápas o ovládnutí je ničením, pohlcováním, život je k smrti.

nestojí zato žít.

Poznání není východisko ze strasti a bolesti. Dokonalejší nervová soustava, jevodá forma života, vyšší intelekt - víc poznávána a tím prožívána bolest. Nejvíce trpí génus.

Ani sebevražda není východiskem - zahlazuje individuální jev vůle nikoli vůli samu. Smrt se projeví v rozhojnění bolesti u ostatních a toto vědomí způsobuje bolest sebevrahovi. Vůle si prostě ihned nachází nové ztělesnění.

Je možné vykoupení? Ano. A to buď částečně - cesta estetická
nebo dokonale - cesta etická.

9) Dvě cesty vykoupení

Estetická - genialita umělce může povznést na vůli, on pak hledí přímo na svět za jevy, objevuje vznešenost i umění. Nejvyšším uměním je hudba - zachycuje vůli přímo v její akci, přičemž hudba není vykoupením, ale jen krásnou útěchou. Umění je jen hra osvobozující od jevů.

Etická - táž jako cesta starých Indů. Ale neobjevuje se jen u nich. I v jiných velkých náboženstvích. i v nejbližším nám křesťanství - *Vezmi na sebe svůj kříž! Odříkej se!*

Říká se tomu - **popření vůle k životu**, a to je lépe vyjádřeno v Indii.

Askese - záměrné překonávání vůle, její umrtvení, **extáze, vytržení, nirvána.**

10) Struktura výkladu

A.Schopenhauer - život a dílo

Co je racionalismus, racionalistická tradice a čím ji napadá voluntarismus

Zdroje Schopenhauerova myšlení

Objasněte konstatování : Svět jako Představa

Jakými dvěma způsoby je jedinci dáno tělo

Objasněte metafyzický princip nevědomé světové vůle, proč je nadřazena intelektu

Jak je možná svoboda?

Proč je život líčen jako utrpení a je možné vykoupení?

Spinoza Baruch (Benediktus)

Spinoza Baruch (Benediktus), holandský filozof; významný představitel evropské novověké metafyziky a panteismu. Původem z židovské rodiny; pro své názory byl z židovské obce exkomunikován. Živil se jako brusič čoček. Ovlivněn R. Descartem; jeho dualismus rozprostraněné a duchovní substance však nahradil panteistickým monismem (*Etika vyložená způsobem užívaným v geometrii*; vydáno posmrtně). Základem přírody je jednotná substance, jež je příčinou sama sebe (causa sui), věčná, nekonečná a totožná s Bohem (Bůh čili příroda); svět není nic jiného, než jak Bůh existuje, a člověk není nic jiného, než jak Bůh myslí. Substance (chápaná jako příroda tvořící) má nekonečné množství atributů, které mají své individuální konečné projevy (mody; chápany jako příroda stvořená). Také člověka Spinoza chápe jako stav čili modus složený ze dvou atributů, rozprostraněnosti a myšlení; jiné atributy člověku přístupné nejsou. Protože ve světě panuje kauzální (příčinná) nutnost, jedná člověk jako kámen vržený do vzduchu, který „myslí“, že svobodně padá. Proto etika (mravní svoboda člověka) spočívá v přitakání přirozené nutnosti a rozum pak spadá v jedno s vůlí („Svoboda je poznaná nutnost“). Společenské zákony vyvozoval z neměnné lidské přirozenosti (anonymně vydaný *Teologicko-politický traktát*). Stát má vést občany k rozumnému životu, aby své síly nemarnili ve zlobě a klamu. Základem sebezachování státu je poskytovat lidem svobodu myšlení a názorů. Za hlavní příčinu náboženství považoval strach, v církvi viděl přirozeného spojence monarchie. Uznával však pravé náboženství, založené na filozofickém poznání; položil základy vědecké kritiky bible. Spinozovy myšlenky ovlivnily osvícenství i francouzský materialismus. Byl přijímán zejména v Německu koncem 18. století (G. F. Lessing, J. W. Goethe); jeho panteismus zapůsobil na F. W. J. Schellinga, G. W. F. Hegela. V novodobé vědě se ke Spinozovi hlásil A. Einstein, v české filozofii zejm. F. Krejčí.

Ludwig Feuerbach

Ludwig Feuerbach ([28. července 1804](#), [Landshut, Bavorsko](#) – [13. září 1872](#), [Norimberk](#)) byl [německým materialistickým filozofem](#) a [antropologem](#).

Život

Feuerbachův otec, Paul Johann Anselm Ritter von Feuerbach, zámožný německý právník, dopřál svému čtvrtému synovi velmi dobré vzdělání a syn se mu odvděčil vzorným plněním svých školních povinností. Feuerbach studoval v [Heidelbergu teologii](#), ale rozčarován z ní přešel na [filosofii](#). Na univerzitě v [Berlíně](#) se dostal pod [Hegelův](#) vliv, ačkoliv sám se k delšímu rozhovoru se svým předchůdcem dostal pouze jednou. Promoval na univerzitě v [Erlangenu](#) a stal se tam nakrátko také docentem, ovšem po vydání

spisu *Myšlenky o smrti a nesmrtelnosti (Gedanken über Tod und Unsterblichkeit)* (1830) se musel s akademickou dráhou rozloučit. „Zapáchám ošklivým svobodomyslenkářstvím, ateismem, ba dokonce jsem snad ztělesněný antikrist,“ napsal tehdy své sestře. Po neutěšeném období, kdy Feuerbach střídal různá povolání, se oženil s Bertou Löwovou, dcerou majitele zámku a porcelánky. To mu přineslo kromě finančního zajištění i klid na práci v žádoucím ústraní v zámeckých pokojích ve věži. Zde napsal svou nejvýznamnější knihu, *Podstatu křesťanství (Das Wesen des Christentums)* (1841). Byl si plně vědom kvalit svého díla, cítil se jako „první, na nejpřednější pozici filozofování vysunutý filozof.“ Jeho dílo ocenila i veřejnost, v revolučním roce 1848 si užil dny slávy, vrátil se do společnosti a přednášel na heidelbergské univerzitě, pak ho však přepadla pro něj typická malátnost a váhavost, odmítl se zapojit do [revolučního](#) hnutí a vrátil se do svého zámeckého azylu. Politické změny však měly zhoubný vliv i na výnosy porcelánky a nakonec musel být ohlášen bankrot. Feuerbach, jenž vložil do podniku i své jmění, se ocitl na mizině, přestěhoval se ze zámku do rušného a tvůrčí činnosti nepřejícího bytu v blízkosti Norimberku a tam v roce 1872 zemřel.

Filosofie

Ve svých hlavních spisech *Podstata křesťanství (Das Wesen des Christentums)*, *Přednášky o podstatě náboženství (Vorlesungen über das Wesen der Religion)* a *Theogonie* se Feuerbach pokusil o široce založenou psychologii náboženství. Feuerbach poprvé v dějinách filozofie promyslel [ateismus](#) se všemi důsledky, odmítl vše nadsmyslové a soustředil se na člověka jako předmět filozofie. Člověk podle Feuerbacha promítá do náboženství své touhy, dokonalost své vlastní podstaty, ideálního člověka (který ovšem existuje pouze v lidském druhu), a vytváří tak obraz [Boha](#). Všechny vlastnosti, které člověk považuje za dobré, připisuje Bohu. Naopak všechny vlastnosti, za něž na sebe není pyšný, připisuje lidskému rodu jako celku (čímž se zbavuje osobní odpovědnosti). Člověk miluje a považuje lásku za cosi hodnotného, proto Bůh je láska, člověk považuje za hodnotné i utrpení, dobrotu, ba dokonce i vlastní existenci, proto Bůh trpí, je dobrotivý a proto také existuje - existuje donekonečna. Člověk si podle Feuerbacha vymyslel Boha, aby ukojil svůj egoismus, svou věčnou touhu po blaženosti a štěstí, již však vlastní silou ukojit nemůže - ukojí ji tedy prostřednictvím Boha. Když člověk přikrášlil Boha svými nejlepšími vlastnostmi, ucítil tíhu své vlastní malosti a konečnosti. Tak vznikl rozpor patrný zvláště v [křesťanství](#), jež považuje Boha za čistě duchovní bytost a vzhlížeje k němu, odvrátilo se nejen od špatných, ale i od dobrých stránek pozemského světa. Feuerbach míní, že filozofie je tu proto, aby převzala úkoly teologie a obrátila svůj zrak na člověka, tedy na člověka skutečného, a nikoliv idealizovaného člověka-Boha. Podle Feuerbacha tak filozofie splyne s antropologií a [fyziologií](#) v univerzální vědu. Nové náboženství humanity bude založena na mravnosti. Ideál člověka vidí Feuerbach ve státu, obci, v níž by se harmonicky spojil člověčí egoismus s [altruismem](#), jak Feuerbach říká, s komunismem. Na Feuerbacha navázali také [Karel Marx](#) a [Bedřich Engels](#).

Zdroje

- Vladimír Neff: Filozofický slovník pro samouky neboli Antigorgias. Mladá Fronta, Kdo je kdo, 1993. 2. vydání. [ISBN 80-204-0383-3](#).
- Wilhelm Weischedel: Zadní schodiště filozofie. Votobia, 1973. [ISBN 80-85619-36-9](#).
- Ludwig Feuerbach: Podstata křesťanství. SNPL, 1954.
- [Osobnost: Feuerbach a náboženství](#). Neviditelný pes, 28. července 2006.
- [Ludwig Feuerbach – Podstata křesťanství](#)

John Stuart Mill

John Stuart Mill ([20. května 1806](#) – [8. května 1873](#)) byl [anglický filozof](#) a [ekonom](#), zastánce [utilitarianismu](#).

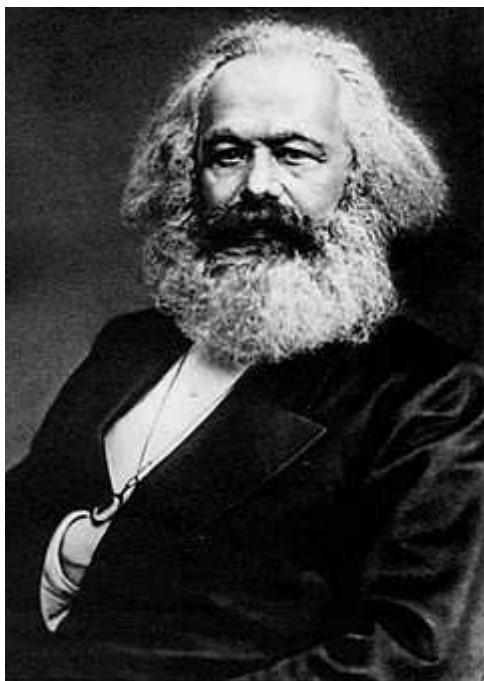

John Stuart Mill

Jeho nejvýznamnější díla jsou *O svobodě* a *Utilitarianismus*. Spojil Comtovu pozitivistickou filozofii a anglický empirismus. Zasadil se o význam psychologie v systému věd. Podle něj je základní vědou. K poznání můžeme přijít jedině skrz zkušenost. Indukce je jediným zdrojem poznání. zabýval se též národohospodářskou politikou. Dílo: *Systém induktivní a deduktivní logiky, Logický systém, Principy politické ekonomie, O svobodě*

Externí odkazy

- MetaLibri Digital Library:
 - [Utilitarianism](#)
- [On Liberty](#) (pdf, česky *O svobodě*)
- [Utilitarianism](#) (pdf, česky *Utilitarianismus*)

Karl Marx

Karl Marx	
Narození	
Datum:	5. května 1818
Místo:	Trevír , Německo
Úmrtí	
Datum:	14. března 1883
Místo:	Londýn , Velká Británie

Karl Heinrich Marx ([5. květen 1818](#) [Trevír](#), [Německo](#) – [14. březen 1883](#) [Londýn](#), [Velká Británie](#)) byl německý myslitel, politik a teoretik [komunismu](#). Společně s [Friedrichem Engelsem](#) rozpracoval vlastní materialistické pojetí dějin, založené na ekonomických zákonitostech. Ve společnosti je podle nich přítomen konflikt mezi

ovládanými a vládnoucími, který bude odstraněn zrušením soukromého vlastnictví a nastolením beztřídní, komunistické společnosti.

Jeho vědecký i politický vliv byl obrovský a z jeho myšlenek – [marxismu](#) – vyšla celá řada směrů v levé části politického spektra. Ovlivnil i myslitele takzvané [frankfurtské školy](#).

[Hrob](#) Karla Marxe v [Londýně](#)

Marxova filozofie dějin

Marxova filozofie dějin je založena na [Hegelově dialektice](#), tedy nahlížení vývoje jako stálého konfliktu tezí a antitezí, které ústí v syntézu, jež vývoj posouvá o krok dále. Jde tedy o princip věčného konfliktu. Za základní vlastnost společenského řádu Marx označil konflikt různých společenských [tříd](#). Ten vrcholí [revolučním](#) přetvořením [společnosti](#). Tím konflikt nabývá jiné, vyšší podoby. Tak byl ve středověku konflikt mezi [buržoazií](#) a [šlechtou](#) nahrazen moderním konfliktem [proletariátu](#) a buržoazie. Podle Marxe je jediným a nevyhnutelným rozuzlením tohoto věčného konfliktu beztřídní, [komunistická](#) společnost. Jejím hlavním pilířem je zrušení soukromého [vlastnictví](#), které je právě příčinou nekonečného konfliktu.

Marxe zastával koncepci tří období, prvobytně pospolné společnosti, třídní společnosti a beztřídní, komunistické společnosti.

Základna a nadstavba

Vztah kultury a ekonomiky marxismus vysvětluje pojmy [základna a nadstavba](#). Nadstavba, tedy kultura a instituce, je určována ekonomickými faktory. Rané Marxovy práce uznávají možnost zpětného ovlivnění základny nadstavbou, zatímco pozdější práce zastávají přísné stanovisko jednosměrného vlivu základny na nadstavbu.

Vybraná díla

Titulní strana prvního vydání [Kapitálu](#) z roku 1867

- *Úvod ke kritice Hegelovy filozofie práva (Zur Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie. Einleitung)*. V *Deutsch-Französische Jahrbücher*, Paříž 1844
- *Svatá rodina neboli Kritika kritické kritiky (Die heilige Familie oder Kritik der kritischen Kritik)*. Literarische Anstalt, Frankfurt nad Mohanem 1845
- *Německá ideologie. (Die Deutsche Ideologie)*. Napsáno s Bedřichem Engelsem 1845-46, vyšlo posmrtně, Moskva a Lipsko 1932
- *Teze o Feuerbachovi (Thesen über Feuerbach)*. napsáno 1845, poprvé v upravené podobě publikoval Bedřich Engels v díle *Ludwig Feuerbach und der Ausgang der klassischen deutschen Philosophie*. Dietz Verlag, Stuttgart 1888
- *Bída filozfie (Misère de la philosophie, francouzsky)*. A. Frank/C. G. Vogler, Paříž/Brusel 1847
- [Manifest Komunistické strany \(Manifest der Kommunistischen Partei\)](#). Známo též jako *Komunistický manifest*. Napsáno s Bedřichem Engelsem, vydáno anonymně, Bildungs-Gesellschaft für Arbeiter, Londýn 1848
- *18. brumaire Ludvíka Bonaparta (Der Achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte)*. Poprvé publikováno v časopise *Die Revolution*, New York 1852
- *Základy kritiky politické ekonomie (Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie)*. 7 svazků napsáno v letech 1857-58, vydáno posmrtně, Moskva 1939-41
- [Ke kritice politické ekonomie](#) *Zur Kritik der politischen Ökonomie*. Duncker, Berlín 1863
- [Kapitál](#). *Kritika politické ekonomie. (Das Kapital. Kritik der politischen Oekonomie.)*
 - Díl 1. *Výrobní proces kapitálu (Band 1: Der Produktionsprozess des Kapitals)*. Meissner, Hamburk 1867
 - Díl 2. *Proces oběhu kapitálu (Band 2: Der Circulationsprozess des Kapitals)*. Vydal Bedřich Engels, Meissner, Hamburk 1885
 - Díl 3. *Celkový proces kapitalistické výroby (Band 3: Der Gesamtprozess der kapitalistischen Produktion)*. Vydal Bedřich Engels, Hamburk 1894

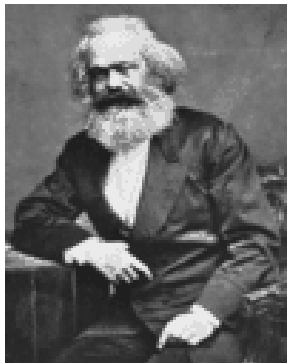
Seznam děl

v databázi [Národní knihovny ČR](#), jejichž autorem nebo tématem je *Karl Marx*

- *Občanská válka ve Francii (Der Bürgerkrieg in Frankreich)*. Lipsko 1871
- *Kritika Gothajského programu (Kritik des Gothaer Programms)*. 1875, vyšlo posmrtně 1891

Externí odkazy

- **(sk)** [Výňatek z Filozoficko-ekonomických rukopisů](#)
- **(cs)** [o vědeckosti marxizmu; vysvělivka 2 na konci článku](#)
- **(sk)** [18. brumaire Ludvíka Bonaparta](#)

Karl Marx *German philosopher in full* **Karl Heinrich Marx**

Main

born May 5, 1818, Trier, Rhine province, Prussia [Germany] died March 14, 1883, London

revolutionary, sociologist, historian, and economist. He published (with Friedrich Engels) *Manifest der Kommunistischen Partei* (1848), commonly known as [The Communist Manifesto](#), the most celebrated pamphlet in the history of the socialist movement. He also was the author of the movement's most important book, *Das Kapital*. These writings and others by Marx and Engels form the basis of the body of thought and belief known as Marxism.

See the articles [socialism](#) and [Communism](#) for full treatment of those ideologies.

Early years

Karl Heinrich Marx was the oldest surviving boy of nine children. His father, Heinrich, a successful lawyer, was a man of the Enlightenment, devoted to Kant and Voltaire, who took part in agitations for a constitution in Prussia. His mother, born Henrietta Pressburg, was from Holland. Both parents were Jewish and were descended from a long line of rabbis, but, a year or so before Karl was born, his father—probably because his professional career required it—was baptized in the Evangelical Established Church. Karl was baptized when he was six years old. Although as a youth Karl was influenced less by religion than by the critical, sometimes radical social policies of the Enlightenment, his Jewish background exposed him to prejudice and discrimination that may have led him to question the role of religion in society and contributed to his desire for social change.

Marx was educated from 1830 to 1835 at the high school in Trier. Suspected of harbouring liberal teachers and pupils, the school was under police surveillance. Marx's writings during this period exhibited a spirit of Christian devotion and a longing for self-sacrifice on behalf of humanity. In October 1835 he matriculated at the University of Bonn. The courses he attended were exclusively in the humanities, in such subjects as Greek and Roman mythology

and the history of art. He participated in customary student activities, fought a duel, and spent a day in jail for being drunk and disorderly. He presided at the Tavern Club, which was at odds with the more aristocratic student associations, and joined a poets' club that included some political activists. A politically rebellious student culture was, indeed, part of life at Bonn. Many students had been arrested; some were still being expelled in Marx's time, particularly as a result of an effort by students to disrupt a session of the Federal Diet at Frankfurt. Marx, however, left Bonn after a year and in October 1836 enrolled at the University of Berlin to study law and philosophy.

Marx's crucial experience at Berlin was his introduction to Hegel's philosophy, regnant there, and his adherence to the [Young Hegelians](#). At first he felt a repugnance toward Hegel's doctrines; when Marx fell sick it was partially, as he wrote his father, "from intense vexation at having to make an idol of a view I detested." The Hegelian pressure in the revolutionary student culture was powerful, however, and Marx joined a society called the Doctor Club, whose members were intensely involved in the new literary and philosophical movement. Their chief figure was [Bruno Bauer](#), a young lecturer in theology, who was developing the idea that the Christian Gospels were a record not of history but of human fantasies arising from emotional needs and that Jesus had not been a historical person. Marx enrolled in a course of lectures given by Bauer on the prophet Isaiah. Bauer taught that a new social catastrophe "more tremendous" than that of the advent of Christianity was in the making. The Young Hegelians began moving rapidly toward atheism and also talked vaguely of political action.

The Prussian government, fearful of the subversion latent in the Young Hegelians, soon undertook to drive them from the universities. Bauer was dismissed from his post in 1839. Marx's "most intimate friend" of this period, Adolph Rutenberg, an older journalist who had served a prison sentence for his political radicalism, pressed for a deeper social involvement. By 1841 the Young Hegelians had become left republicans. Marx's studies, meanwhile, were lagging. Urged by his friends, he submitted a doctoral dissertation to the university at Jena, which was known to be lax in its academic requirements, and received his degree in April 1841. His thesis analyzed in a [Hegelian](#) fashion the difference between the natural philosophies of Democritus and Epicurus. More distinctively, it sounded a note of Promethean defiance:

Philosophy makes no secret of it. Prometheus' admission: "In sooth all gods I hate," is its own admission, its own motto against all gods, . . . Prometheus is the noblest saint and martyr in the calendar of philosophy.

In 1841 Marx, together with other Young Hegelians, was much influenced by the publication of *Das Wesen des Christentums* (1841; [The Essence of Christianity](#)) by Ludwig [Feuerbach](#). Its author, to Marx's mind, successfully criticized Hegel, an idealist who believed that matter or existence was inferior to and dependent upon mind or spirit, from the opposite, or materialist, standpoint, showing how the "Absolute Spirit" was a projection of "the real man standing on the foundation of nature." Henceforth Marx's philosophical efforts were toward a combination of Hegel's [dialectic](#)—the idea that all things are in a continual process of change resulting from the conflicts between their contradictory aspects—with Feuerbach's materialism, which placed material conditions above ideas.

In January 1842 Marx began contributing to a newspaper newly founded in Cologne, the [Rheinische Zeitung](#). It was the liberal democratic organ of a group of young merchants, bankers, and industrialists; Cologne was the centre of the most industrially advanced section of Prussia. To this stage of Marx's life belongs an essay on the freedom of the press. Since he then took for granted the existence of absolute moral standards and universal principles of

ethics, he condemned censorship as a moral evil that entailed spying into people's minds and hearts and assigned to weak and malevolent mortals powers that presupposed an omniscient mind. He believed that censorship could have only evil consequences.

On Oct. 15, 1842, Marx became editor of the *Rheinische Zeitung*. As such, he was obliged to write editorials on a variety of social and economic issues, ranging from the housing of the Berlin poor and the theft by peasants of wood from the forests to the new phenomenon of communism. He found Hegelian idealism of little use in these matters. At the same time he was becoming estranged from his Hegelian friends for whom shocking the bourgeois was a sufficient mode of social activity. Marx, friendly at this time to the "liberal-minded practical men" who were "struggling step-by-step for freedom within constitutional limits," succeeded in trebling his newspaper's circulation and making it a leading journal in Prussia. Nevertheless, Prussian authorities suspended it for being too outspoken, and Marx agreed to coedit with the liberal Hegelian [Arnold Ruge](#) a new review, the [Deutsch-französische Jahrbücher](#) ("German-French Yearbooks"), which was to be published in Paris.

First, however, in June 1843 Marx, after an engagement of seven years, married Jenny von Westphalen. Jenny was an attractive, intelligent, and much-admired woman, four years older than Karl; she came of a family of military and administrative distinction. Her half-brother later became a highly reactionary Prussian minister of the interior. Her father, a follower of the French socialist Saint-Simon, was fond of Karl, though others in her family opposed the marriage. Marx's father also feared that Jenny was destined to become a sacrifice to the demon that possessed his son.

Four months after their marriage, the young couple moved to Paris, which was then the centre of socialist thought and of the more extreme sects that went under the name of communism. There, Marx first became a revolutionary and a communist and began to associate with communist societies of French and German workingmen. Their ideas were, in his view, "utterly crude and unintelligent," but their character moved him: "The brotherhood of man is no mere phrase with them, but a fact of life, and the nobility of man shines upon us from their work-hardened bodies," he wrote in his so-called "Ökonomisch-philosophische Manuskripte aus dem Jahre 1844" (written in 1844; [Economic and Philosophic Manuscripts of 1844](#) [1959]). (These manuscripts were not published for some 100 years, but they are influential because they show the humanist background to Marx's later historical and economic theories.)

The "German-French Yearbooks" proved short-lived, but through their publication Marx befriended [Friedrich Engels](#), a contributor who was to become his lifelong collaborator, and in their pages appeared Marx's article "Zur Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie" ("Toward the Critique of the Hegelian Philosophy of Right") with its oft-quoted assertion that religion is the "opium of the people." It was there, too, that he first raised the call for an "uprising of the proletariat" to realize the conceptions of philosophy. Once more, however, the Prussian government intervened against Marx. He was expelled from France and left for Brussels—followed by Engels—in February 1845. That year in Belgium he renounced his Prussian nationality.

Brussels period

The next two years in Brussels saw the deepening of Marx's collaboration with Engels. Engels had seen at firsthand in Manchester, Eng., where a branch factory of his father's textile firm was located, all the depressing aspects of the Industrial Revolution. He had also been a Young Hegelian and had been converted to communism by Moses Hess, who was called the "communist rabbi." In England he associated with the followers of Robert Owen. Now he and

Marx, finding that they shared the same views, combined their intellectual resources and published *Die heilige Familie* (1845; [The Holy Family](#)), a prolix criticism of the Hegelian idealism of the theologian Bruno Bauer. Their next work, *Die deutsche Ideologie* (written 1845–46, published 1932; [The German Ideology](#)), contained the fullest exposition of their important materialistic conception of history, which set out to show how, historically, societies had been structured to promote the interests of the economically dominant class. But it found no publisher and remained unknown during its authors' lifetimes.

During his Brussels years, Marx developed his views and, through confrontations with the chief leaders of the working-class movement, established his intellectual standing. In 1846 he publicly excoriated the German leader Wilhelm Weitling for his moralistic appeals. Marx insisted that the stage of [bourgeois](#) society could not be skipped over; the proletariat could not just leap into communism; the workers' movement required a scientific basis, not moralistic phrases. He also polemicized against the French socialist thinker [Pierre-Joseph Proudhon](#) in *Misère de la philosophie* (1847; [The Poverty of Philosophy](#)), a mordant attack on Proudhon's book subtitled *Philosophie de la misère* (1846; *The Philosophy of Poverty*). Proudhon wanted to unite the best features of such contraries as competition and monopoly; he hoped to save the good features in economic institutions while eliminating the bad. Marx, however, declared that no equilibrium was possible between the antagonisms in any given economic system. Social structures were transient historic forms determined by the productive forces: "The handmill gives you society with the feudal lord; the steammill, society with the industrial capitalist." Proudhon's mode of reasoning, Marx wrote, was typical of the petty bourgeois, who failed to see the underlying laws of history.

An unusual sequence of events led Marx and Engels to write their pamphlet *The Communist Manifesto*. In June 1847 a secret society, the [League of the Just](#), composed mainly of emigrant German handicraftsmen, met in London and decided to formulate a political program. They sent a representative to Marx to ask him to join the league; Marx overcame his doubts and, with Engels, joined the organization, which thereupon changed its name to the [Communist League](#) and enacted a democratic constitution. Entrusted with the task of composing their program, Marx and Engels worked from the middle of December 1847 to the end of January 1848. The London Communists were already impatiently threatening Marx with disciplinary action when he sent them the manuscript; they promptly adopted it as their manifesto. It enunciated the proposition that all history had hitherto been a history of class struggles, summarized in pithy form the materialist conception of history worked out in *The German Ideology*, and asserted that the forthcoming victory of the proletariat would put an end to class society forever. It mercilessly criticized all forms of socialism founded on philosophical "cobwebs" such as "alienation." It rejected the avenue of "social Utopias," small experiments in community, as deadening the class struggle and therefore as being "reactionary sects." It set forth 10 immediate measures as first steps toward communism, ranging from a progressive income tax and the abolition of inheritances to free education for all children. It closed with the words, "The proletarians have nothing to lose but their chains. They have a world to win. Workingmen of all countries, unite!"

Revolution suddenly erupted in Europe in the first months of 1848, in France, Italy, and Austria. Marx had been invited to Paris by a member of the provisional government just in time to avoid expulsion by the Belgian government. As the revolution gained in Austria and Germany, Marx returned to the Rhineland. In Cologne he advocated a policy of coalition between the working class and the democratic bourgeoisie, opposing for this reason the nomination of independent workers' candidates for the Frankfurt Assembly and arguing strenuously against the program for proletarian revolution advocated by the leaders of the Workers' Union. He concurred in Engels' judgment that [The Communist Manifesto](#) should be shelved and the Communist League disbanded. Marx pressed his policy through the pages of

the *Neue Rheinische Zeitung*, newly founded in June 1849, urging a constitutional democracy and war with Russia. When the more revolutionary leader of the Workers' Union, Andreas Gottschalk, was arrested, Marx supplanted him and organized the first Rhineland Democratic Congress in August 1848. When the king of Prussia dissolved the Prussian Assembly in Berlin, Marx called for arms and men to help the resistance. Bourgeois liberals withdrew their support from Marx's newspaper, and he himself was indicted on several charges, including advocacy of the nonpayment of taxes. In his trial he defended himself with the argument that the crown was engaged in making an unlawful counterrevolution. The jury acquitted him unanimously and with thanks. Nevertheless, as the last hopeless fighting flared in Dresden and Baden, Marx was ordered banished as an alien on May 16, 1849. The final issue of his newspaper, printed in red, caused a great sensation.

Early years in London

Expelled once more from Paris, Marx went to London in August 1849. It was to be his home for the rest of his life. Chagrined by the failure of his own tactics of collaboration with the liberal bourgeoisie, he rejoined the Communist League in London and for about a year advocated a bolder revolutionary policy. An "Address of the Central Committee to the Communist League," written with Engels in March 1850, urged that in future revolutionary situations they struggle to make the revolution "permanent" by avoiding subservience to the bourgeois party and by setting up "their own revolutionary workers' governments" alongside any new bourgeois one. Marx hoped that the economic crisis would shortly lead to a revival of the revolutionary movement; when this hope faded, he came into conflict once more with those whom he called "the alchemists of the revolution," such as August von Willich, a communist who proposed to hasten the advent of revolution by undertaking direct revolutionary ventures. Such persons, Marx wrote in September 1850, substitute "idealism for materialism" and regard

pure will as the motive power of revolution instead of actual conditions. While we say to the workers: "You have got to go through fifteen, twenty, fifty years of civil wars and national wars not merely in order to change your conditions but in order to change yourselves and become qualified for political power," you on the contrary tell them, "We must achieve power immediately."

The militant faction in turn ridiculed Marx for being a revolutionary who limited his activity to lectures on political economy to the Communist Workers' Educational Union. The upshot was that Marx gradually stopped attending meetings of the London Communists. In 1852 he devoted himself intensely to working for the defense of 11 communists arrested and tried in Cologne on charges of revolutionary conspiracy and wrote a pamphlet on their behalf. The same year he also published, in a German-American periodical, his essay "Der Achtzehnte Brumaire des Louis Napoleon" (*The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte*), with its acute analysis of the formation of a bureaucratic absolutist state with the support of the peasant class. In other respects the next 12 years were, in Marx's words, years of "isolation" both for him and for Engels in his Manchester factory.

From 1850 to 1864 Marx lived in material misery and spiritual pain. His funds were gone, and except on one occasion he could not bring himself to seek paid employment. In March 1850 he and his wife and four small children were evicted and their belongings seized. Several of his children died—including a son Guido, "a sacrifice to bourgeois misery," and a daughter Franziska, for whom his wife rushed about frantically trying to borrow money for a coffin. For six years the family lived in two small rooms in Soho, often subsisting on bread and potatoes. The children learned to lie to the creditors: "Mr. Marx ain't upstairs." Once he had to escape them by fleeing to Manchester. His wife suffered breakdowns.

During all these years Engels loyally contributed to Marx's financial support. The sums were not large at first, for Engels was only a clerk in the firm of Ermen and Engels at Manchester. Later, however, in 1864, when he became a partner, his subventions were generous. Marx was proud of Engels' friendship and would tolerate no criticism of him. Bequests from the relatives of Marx's wife and from Marx's friend Wilhelm Wolff also helped to alleviate their economic distress.

Marx had one relatively steady source of earned income in the United States. On the invitation of Charles A. Dana, managing editor of *The New York Tribune*, he became in 1851 its European correspondent. The newspaper, edited by Horace Greeley, had sympathies for [Fourierism](#), a Utopian socialist system developed by the French theorist Charles Fourier. From 1851 to 1862 Marx contributed close to 500 articles and editorials (Engels providing about a fourth of them). He ranged over the whole political universe, analyzing social movements and agitations from India and China to Britain and Spain.

In 1859 Marx published his first book on economic theory, *Zur Kritik der politischen Ökonomie* ([A Contribution to the Critique of Political Economy](#)). In its preface he again summarized his materialistic conception of history, his theory that the course of history is dependent on economic developments. At this time, however, Marx regarded his studies in economic and social history at the British Museum as his main task. He was busy producing the drafts of his magnum opus, which was to be published later as *Das Kapital*. Some of these drafts, including the *Outlines* and the *Theories of Surplus Value*, are important in their own right and were published after Marx's death.

Role in the First International

Marx's political isolation ended in 1864 with the founding of the International Working Men's Association. Although he was neither its founder nor its head, he soon became its leading spirit. Its first public meeting, called by English trade union leaders and French workers' representatives, took place at St. Martin's Hall in London on Sept. 28, 1864. Marx, who had been invited through a French intermediary to attend as a representative of the German workers, sat silently on the platform. A committee was set up to produce a program and a constitution for the new organization. After various drafts had been submitted that were felt to be unsatisfactory, Marx, serving on a subcommittee, drew upon his immense journalistic experience. His "Address and the Provisional Rules of the International Working Men's Association," unlike his other writings, stressed the positive achievements of the cooperative movement and of parliamentary legislation; the gradual conquest of political power would enable the British proletariat to extend these achievements on a national scale.

As a member of the organization's General Council, and corresponding secretary for Germany, Marx was henceforth assiduous in attendance at its meetings, which were sometimes held several times a week. For several years he showed a rare diplomatic tact in composing differences among various parties, factions, and tendencies. The International grew in prestige and membership, its numbers reaching perhaps 800,000 in 1869. It was successful in several interventions on behalf of European trade unions engaged in struggles with employers.

In 1870, however, Marx was still unknown as a European political personality; it was the [Paris Commune](#) that made him into an international figure, "the best calumniated and most menaced man of London," as he wrote. When the [Franco-German War](#) broke out in 1870, Marx and Engels disagreed with followers in Germany who refused to vote in the Reichstag in favour of the war. The General Council declared that "on the German side the war was a war of defence." After the defeat of the French armies, however, they felt that the German

terms amounted to aggrandizement at the expense of the French people. When an insurrection broke out in Paris and the Paris Commune was proclaimed, Marx gave it his unswerving support. On May 30, 1871, after the Commune had been crushed, he hailed it in a famous address entitled *Civil War in France*:

History has no comparable example of such greatness. . . . Its martyrs are enshrined forever in the great heart of the working class.

In Engels' judgment, the Paris Commune was history's first example of the "dictatorship of the proletariat." Marx's name, as the leader of The First International and author of the notorious *Civil War*, became synonymous throughout Europe with the revolutionary spirit symbolized by the Paris Commune.

The advent of the Commune, however, exacerbated the antagonisms within the International Working Men's Association and thus brought about its downfall. English trade unionists such as George Odger, former president of the General Council, opposed Marx's support of the Paris Commune. The [Reform Bill](#) of 1867, which had enfranchised the British working class, had opened vast opportunities for political action by the trade unions. English labour leaders found they could make many practical advances by cooperating with the Liberal Party and, regarding Marx's rhetoric as an encumbrance, resented his charge that they had "sold themselves" to the Liberals.

A left opposition also developed under the leadership of the famed Russian revolutionary [Mikhail Alexandrovich Bakunin](#). A veteran of tsarist prisons and Siberian exile, Bakunin could move men by his oratory, which one listener compared to "a raging storm with lightning, flashes and thunderclaps, and a roaring as of lions." Bakunin admired Marx's intellect but could hardly forget that Marx had published a report in 1848 charging him with being a Russian agent. He felt that Marx was a German authoritarian and an arrogant Jew who wanted to transform the General Council into a personal dictatorship over the workers. He strongly opposed several of Marx's theories, especially Marx's support of the centralized structure of the International, Marx's view that the proletariat class should act as a political party against prevailing parties but within the existing parliamentary system, and Marx's belief that the proletariat, after it had overthrown the bourgeois state, should establish its own regime. To Bakunin, the mission of the revolutionary was destruction; he looked to the Russian peasantry, with its propensities for violence and its uncurbed revolutionary instincts, rather than to the effete, civilized workers of the industrial countries. The students, he hoped, would be the officers of the revolution. He acquired followers, mostly young men, in Italy, Switzerland, and France, and he organized a secret society, the International Alliance of Social Democracy, which in 1869 challenged the hegemony of the General Council at the congress in Basel, Switz. Marx, however, had already succeeded in preventing its admission as an organized body into the International.

To the Bakuninists, the Paris Commune was a model of revolutionary direct action and a refutation of what they considered to be Marx's "authoritarian communism." Bakunin began organizing sections of the International for an attack on the alleged dictatorship of Marx and the General Council. Marx in reply publicized Bakunin's embroilment with an unscrupulous Russian student leader, Sergey Gennadiyevich Nechayev, who had practiced blackmail and murder.

Without a supporting right wing and with the anarchist left against him, Marx feared losing control of the International to Bakunin. He also wanted to return to his studies and to finish *Das Kapital*. At the congress of the International at The Hague in 1872, the only one he ever attended, Marx managed to defeat the Bakuninists. Then, to the consternation of the delegates,

Engels moved that the seat of the General Council be transferred from London to New York City. The Bakuninists were expelled, but the International languished and was finally disbanded in Philadelphia in 1876.

Last years

During the next and last decade of his life, Marx's creative energies declined. He was beset by what he called "chronic mental depression," and his life turned inward toward his family. He was unable to complete any substantial work, though he still read widely and undertook to learn Russian. He became crotchety in his political opinions. When his own followers and those of the German revolutionary Ferdinand Lassalle, a rival who believed that socialist goals should be achieved through cooperation with the state, coalesced in 1875 to found the German [Social Democratic Party](#), Marx wrote a caustic criticism of their program (the so-called Gotha Program), claiming that it made too many compromises with the status quo. The German leaders put his objections aside and tried to mollify him personally. Increasingly, he looked to a European war for the overthrow of Russian tsarism, the mainstay of reaction, hoping that this would revive the political energies of the working classes. He was moved by what he considered to be the selfless courage of the Russian terrorists who assassinated the tsar, Alexander II, in 1881; he felt this to be "a historically inevitable means of action."

Despite Marx's withdrawal from active politics, he still retained what Engels called his "peculiar influence" on the leaders of working-class and socialist movements. In 1879, when the French Socialist Workers' Federation was founded, its leader Jules Guesde went to London to consult with Marx, who dictated the preamble of its program and shaped much of its content. In 1881 Henry Mayers Hyndman in his *England for All* drew heavily on his conversations with Marx but angered him by being afraid to acknowledge him by name.

During his last years Marx spent much time at health resorts and even traveled to Algiers. He was broken by the death of his wife on Dec. 2, 1881, and of his eldest daughter, Jenny Longuet, on Jan. 11, 1883. He died in London, evidently of a lung abscess, in the following year.

Character and significance

At Marx's funeral in Highgate Cemetery, Engels declared that Marx had made two great discoveries, the law of development of human history and the law of motion of bourgeois society. But "Marx was before all else a revolutionist." He was "the best-hated and most-calumniated man of his time," yet he also died "beloved, revered and mourned by millions of revolutionary fellow-workers."

The contradictory emotions Marx engendered are reflected in the sometimes conflicting aspects of his character. Marx was a combination of the Promethean rebel and the rigorous intellectual. He gave most persons an impression of intellectual arrogance. A Russian writer, Pavel Annenkov, who observed Marx in debate in 1846 recalled that "he spoke only in the imperative, brooking no contradiction," and seemed to be "the personification of a democratic dictator such as might appear before one in moments of fantasy." But Marx obviously felt uneasy before mass audiences and avoided the atmosphere of factional controversies at congresses. He went to no demonstrations, his wife remarked, and rarely spoke at public meetings. He kept away from the congresses of the International where the rival socialist groups debated important resolutions. He was a "small groups" man, most at home in the atmosphere of the General Council or on the staff of a newspaper, where his character could impress itself forcefully on a small body of coworkers. At the same time he avoided meeting distinguished scholars with whom he might have discussed questions of economics and

sociology on a footing of intellectual equality. Despite his broad intellectual sweep, he was prey to obsessive ideas such as that the British foreign minister, Lord Palmerston, was an agent of the Russian government. He was determined not to let bourgeois society make “a money-making machine” out of him, yet he submitted to living on the largess of Engels and the bequests of relatives. He remained the eternal student in his personal habits and way of life, even to the point of joining two friends in a students’ prank during which they systematically broke four or five streetlamps in a London street and then fled from the police. He was a great reader of novels, especially those of Sir Walter Scott and Balzac; and the family made a cult of Shakespeare. He was an affectionate father, saying that he admired Jesus for his love of children, but sacrificed the lives and health of his own. Of his seven children, three daughters grew to maturity. His favourite daughter, Eleanor, worried him with her nervous, brooding, emotional character and her desire to be an actress. Another shadow was cast on Marx’s domestic life by the birth to their loyal servant, Helene Demuth, of an illegitimate son, Frederick; Engels as he was dying disclosed to Eleanor that Marx had been the father. Above all, Marx was a fighter, willing to sacrifice anything in the battle for his conception of a better society. He regarded struggle as the law of life and existence.

The influence of Marx’s ideas has been enormous. Marx’s masterpiece, *Das Kapital*, the “Bible of the working class,” as it was officially described in a resolution of the International Working Men’s Association, was published in 1867 in Berlin and received a second edition in 1873. Only the first volume was completed and published in Marx’s lifetime. The second and third volumes, unfinished by Marx, were edited by Engels and published in 1885 and 1894. The economic categories he employed were those of the classical British economics of David Ricardo; but Marx used them in accordance with his dialectical method to argue that [bourgeois](#) society, like every social organism, must follow its inevitable path of development. Through the working of such immanent tendencies as the declining rate of profit, capitalism would die and be replaced by another, higher, society. The most memorable pages in *Das Kapital* are the descriptive passages, culled from Parliamentary Blue Books, on the misery of the English working class. Marx believed that this misery would increase, while at the same time the monopoly of capital would become a fetter upon production until finally “the knell of capitalist private property sounds. The expropriators are expropriated.”

Marx never claimed to have discovered the existence of classes and class struggles in modern society. “Bourgeois” historians, he acknowledged, had described them long before he had. He did claim, however, to have proved that each phase in the development of production was associated with a corresponding class structure and that the struggle of classes led necessarily to the dictatorship of the proletariat, ushering in the advent of a classless society. Marx took up the very different versions of socialism current in the early 19th century and welded them together into a doctrine that continued to be the dominant version of socialism for half a century after his death. His emphasis on the influence of economic structure on historical development has proved to be of lasting significance.

Although Marx stressed economic issues in his writings, his major impact has been in the fields of sociology and history. Marx’s most important contribution to sociological theory was his general mode of analysis, the “dialectical” model, which regards every social system as having within it immanent forces that give rise to “contradictions” (disequilibria) that can be resolved only by a new social system. Neo-Marxists, who no longer accept the economic reasoning in *Das Kapital*, are still guided by this model in their approach to capitalist society. In this sense, Marx’s mode of analysis, like those of Thomas Malthus, Herbert Spencer, or Vilfredo Pareto, has become one of the theoretical structures that are the heritage of the social scientist.

Lewis S. FeuerDavid T. McLellan

Major Works

Misère de la philosophie (1847; *The Poverty of Philosophy*, 1900); *Manifest der kommunistischen Partei* (1848; *Manifesto of the Communists*, 1883); *Die Klassenkämpfe in Frankreich 1848 bis 1850* (1850; *The Class Struggles in France, 1848 to 1850*, 1924); *Der 18te Brumaire des Louis Napoleon* (1852; *The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte*, 1898); *Zur Kritik der politischen Ökonomie* (1859; *A Contribution to the Critique of Political Economy*, 1904); and *Das Kapital* (vol. 1, 1867; vol. 2–3 published by Engels in 1885 and 1894; *Capital: A Critical Analysis of Capitalist Production*, vol. 1 trans. by Samuel Moore and Edward Aveling, 1886; vol. 2–3 trans. by Ernest Untermann, 1907 and 1909).

Recommended later translations of these works include *Manifesto of the Communist Party*, trans. by Samuel Moore (1888, reprinted 1952); *The Communist Manifesto of Karl Marx and Friedrich Engels*, with an introduction and explanatory notes by D. Ryazanoff, trans. by Eden Paul and Cedar Paul (1930); and *The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte*, trans. by Eden Paul and Cedar Paul (1926). Selections from Marx's writings are available in the following: David McLellan (ed.), *Selected Writings* (1977); Robert C. Tucker (ed.), *The Marx-Engels Reader*, 2nd ed. (1978); and Jon Elster (ed.), *Karl Marx: A Reader* (1986).

A major English-language edition, *Karl Marx, Frederick Engels: Collected Works*, trans. by Richard Dixon *et al.*), is in progress. (1975– Planned to consist of 50 volumes and to include the correspondence, it is being prepared by an international editorial committee. Forty-one volumes had been published by 1992.

Additional Reading

The most comprehensive biography of Marx is David McLellan, *Karl Marx: His Life and Thought* (1973, reissued 1987). The classic biography of Marx, somewhat too partisan in his favour, is Franz Mehring, *Karl Marx: The Story of His Life* (1935, reissued 1981; originally published in German, 1918). Marx's personal life is discussed in Saul K. Padover, *Karl Marx, an Intimate Biography* (1978). Jerrold Seigel, *Marx's Fate: The Shape of a Life* (1978), is a psychological biography. Yvonne Kapp, *Eleanor Marx*, 2 vol. (1972–76), contains informative material on Marx's family life. Two good short biographies are Isaiah Berlin, *Karl Marx: His Life and Environment*, 4th ed. (1978, reprinted with corrections, 1982); and Werner Blumenberg, *Portrait of Marx: An Illustrated Biography* (1972; originally published in German, 1962).

For introductory analysis and commentaries of Marx's works, see David McLellan, *The Thought of Karl Marx*, 2nd ed. (1980); Bruce Mazlish, *The Meaning of Karl Marx* (1984); W.A. Suchting, *Marx, an Introduction* (1983), and *Marx and Philosophy: Three Studies* (1986); and Richard Schmitt, *Introduction to Marx and Engels: A Critical Reconstruction* (1987). Terrell Carver, *A Marx Dictionary* (1987), provides brief definitions of Marxian concepts without interpretative deviations from the original. For more detailed studies, see Roman Rosdolsky, *The Making of Marx's 'Capital'* (1977, reissued 1980; originally published in German, 1968); Derek Sayer, *Marx's Method: Ideology, Science and Critique in Capital*, 2nd ed. (1983); Robert Paul Wolff, *Understanding Marx: A Reconstruction and Critique of Capital* (1984); Hal Draper, *Karl Marx's Theory of Revolution*, 3 vol. (1977–86); D. Ross Gandy, *Marx and History: From Primitive Society to the Communist Future* (1979); Murray Wolfson, *Marx: Economist, Philosopher, Jew: Steps in the Development of a Doctrine* (1982); Daniel Little, *The Scientific Marx* (1986); Thomas Sowell, *Marxism: Philosophy and Economics* (1985); and John Cunningham Wood (ed.), *Karl Marx's Economics: Critical Assessments*, 4 vol. (1987). A particularly acute summary of the difficulties in Marx's work is Jon Elster, *Making Sense of Marx* (1985). Many monographs

explore Marx's political and ideological development: Carol C. Gould, *Marx's Social Ontology: Individuality and Community in Marx's Theory of Social Reality* (1978, reprinted 1980), a study based on Marx's *Grundrisse*; Richard E. Olsen, *Karl Marx* (1978); S.S. Praver, *Karl Marx and World Literature* (1976); Paul Thomas, *Karl Marx and the Anarchists* (1980); and Allen W. Wood, *Karl Marx* (1981).

David T. McLellan

Related Links

Aspects of this topic are discussed in the following places at Britannica.

Assorted References

- **authorship of “Das Kapital”** (*in* [Kapital, Das](#))
- **authorship of “The Communist Manifesto”** (*in* [Communist Manifesto, The](#))
- **observations on Paris Commune** (*in* [France: The Commune of Paris](#))
- **opposition to liberal individualism** (*in* [libertarianism: Criticism](#))
- **place in history of social sciences** (*in* [social science: Major themes resulting from democratic and industrial change](#); *in* [social science: Marxist influences](#))
- **role in First International** (*in* [International, First](#))
- **type of literary style** (*in* [literature: The writer's personal involvement](#))
- **viewed by Althusser** (*in* [Althusser, Louis](#))

association with

- **Bakunin** (*in* [Bakunin, Mikhail Aleksandrovich: Early life](#))
- **Engels** (*in* [Engels, Friedrich](#))
- **Freiligrath** (*in* [Freiligrath, Ferdinand](#))
- **Heine** (*in* [Heine, Heinrich: Later life and works](#))
- **Hess** (*in* [Hess, Moses](#))
- **Hyndman** (*in* [Hyndman, Henry Mayers](#))
- **Lassalle** (*in* [Lassalle, Ferdinand: Champion of Countess Hatzfeldt.](#))
- **Proudhon** (*in* [Proudhon, Pierre-Joseph: Early life and education](#))
- **Stirner** (*in* [Stirner, Max](#))

comparison with

- **Böhm-Bawerk** (*in* [Böhm-Bawerk, Eugen von](#))
- **narodnichestvo philosophy** (*in* [Narodnik](#))

contribution to philosophy

(*in* [philosophy, Western: Positivism and social theory in Comte, Mill, and Marx](#))

- **continental philosophy** (*in* [continental philosophy: Marx](#))
- **ethics** (*in* [ethics: Marx](#))
- **Existentialism** (*in* [Existentialism: The immediate background and founding fathers](#))
- **Idealism** (*in* [Idealism: Criticism and appraisal](#))
- **philosophical anthropology** (*in* [philosophical anthropology: The 19th century](#))
- **philosophy of history** (*in* [history, philosophy of: History as a process of dialectical change: Hegel and Marx](#))

- **political philosophy** (*in* [political philosophy: Marx and Engels](#); *in* [socialism: Marxian socialism](#))
- **political science** (*in* [political science: 19th-century roots of contemporary political science](#))
- **process and development** (*in* [biological development](#))

influence of

- **Feuerbach** (*in* [Feuerbach, Ludwig](#))
- **Romanticism, Hegel, and Realpolitik** (*in* [Europe, history of: Kant's disciples](#); *in* [Europe, history of: Realism and Realpolitik](#); *in* [Europe, history of: Scientific materialism](#))
- **Morgan** (*in* [Morgan, Lewis Henry](#))
- **Polish Democratic Society** (*in* [Poland: Emigration and revolt](#))
- **Vico** (*in* [Vico, Giambattista: Influence.](#))

influence on

- **Kierkegaard** (*in* [Kierkegaard, Søren: Stages on life's way](#))
- **Leninism** (*in* [Leninism](#))
- **Mussolini** (*in* [Mussolini, Benito: Early life](#))
- **religious studies** (*in* [religion, study of: Theories of stages](#))
- **Stalin** (*in* [Stalin, Joseph: The young revolutionary](#))

theory of

- **alienation** (*in* [alienation](#); *in* [modernization: Social problems](#))
- **capitalism** (*in* [economic systems](#); *in* [economic systems: The unreliability of growth](#))
- **classless society** (*in* [classless society](#))
- **collectivism** (*in* [collectivism](#))
- **communism** (*in* [communism: Marxian communism](#); *in* [communism](#))
- **dialectical materialism** (*in* [dialectical materialism](#))
- **dictatorship of the proletariat** (*in* [dictatorship of the proletariat](#))
- **distribution** (*in* [distribution theory: Personal distribution](#))
- **economics** (*in* [economics: Marxism](#))
- **feudalism** (*in* [feudalism: Development in the 19th and 20th centuries](#))
- **ideology** (*in* [ideology: Hegel and Marx](#))
- **labour** (*in* [classical economics](#); *in* [industrial relations: 19th- and 20th-century views](#))
- **Lumpenproletariat** (*in* [Lumpenproletariat](#))
- **oligarchy** (*in* [oligarchy](#))
- **overpopulation** (*in* [population: Marx, Lenin, and their followers](#))
- **profits** (*in* [capital and interest: The development of interest theory](#))
- **proletariat** (*in* [proletariat](#))
- **property** (*in* [property law: The classical theories of property](#))
- **revolution** (*in* [revolution](#))
- **social class and mobility** (*in* [social class](#))
- **social structure** (*in* [social change: Historical background](#); *in* [social structure: Structure and social organization](#))
- **state** (*in* [state](#))
- **surplus value** (*in* [surplus value](#))
- **wages** (*in* [wage and salary: Marxian surplus-value theory](#))
- **warfare** (*in* [war: Socialist analyses](#))

Supplemental Information

Quotations

Communism and Socialism

Karl Marx, *Critique of the Gotha Program*:

"From each according to his abilities, to each according to his needs."

History

Karl Marx, "The Eighteenth Brumaire of Louis Napoleon":

"Hegel remarks somewhere that all great world-historic facts and personages appear, so to speak, twice. He forgot to add: the first time as tragedy, the second time as farce."

Religion

Karl Marx, "Toward the Critique of the Hegelian Philosophy of Right":

"Religion is the sigh of the oppressed creature, the feelings of a heartless world, just as it is the spirit of unspiritual conditions. It is the opium of the people."

Value

Karl Marx, *Das Kapital*:

"Nothing can have value without being an object of utility."

External Web sites

Student Encyclopædia Britannica articles specifically written for elementary and high school students.

Citations

[MLA Style:](#)

"Karl Marx." *Encyclopædia Britannica*. 2008. Encyclopædia Britannica Online. 20 Oct. 2008 <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/367265/Karl-Marx>>.

[APA Style:](#)

Karl Marx. (2008). In *Encyclopædia Britannica*. Retrieved October 20, 2008, from Encyclopædia Britannica Online: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/367265/Karl-Marx>

<http://marxists.org/archive/marx/index.htm>

Frankfurtská škola

[Max Horkheimer](#) (vepředu vlevo), [Theodor Adorno](#) (vepředu vpravo), a [Jürgen Habermas](#) (vzadu vpravo) v roce [1965 Heidelbergu](#).

Frankfurtská škola je označení kruhu [sociologů](#) a [filosofů](#), kteří se shromáždili kolem [Maxe Horkheimera](#) na Institutu pro sociální bádání (*IfS, Institut für Sozialforschung*) ve [Frankfurtu nad Mohanem](#).

Institut pro sociální bádání byl založen roku 1923 jako součást frankfurtské univerzity. Jednalo se o vůbec první [marxisticky](#) orientovaný vědecký ústav v [Německu](#). Roku 1929 se ředitelem ústavu stal [Max Horkheimer](#). Pod jeho vedením byl roku 1932 založen renomovaný teoretický časopis *Zeitschrift für Sozialforschung*. V roce 1933 emigrují členové institutu do [Paříže](#) a poté do [USA](#), kde jejich institut existoval v rámci [Columbia University](#) až do roku 1949, kdy se stěhuje zpět do Frankfurtu.

V centru pozornosti frankfurtské školy stálo zprvu učení [Karla Marxe](#) a [Sigmunda Freuda](#), ústící později v tzv. **kritickou teorii** (*Kritische Theorie*), často označovanou jako nedogmatický, neortodoxní [neomarxismus](#). Velkou roli sehrála kritická teorie koncem 60. let 20. století v rámci radikálních studentských hnutí, především pak v [Německu](#).

Vědecký směr frankfurtské školy a její kritické teorie společnosti je charakteristický snahou o spojení neortodoxního marxismu s [Hegelovou](#) filosofií za využití poznatků např. [psychoanalýzy](#), sociologie, [existenciální filosofie](#). Jejich analýza [kapitalistické](#) společnosti byla zásadní kritikou společenských poměrů v podmínkách [industrializace](#), [monopolizace](#) a rostoucího významu [technologie](#), ovlivňujících i kulturní vývoj. Velkou roli hrála analýza nejen [fašismu](#), ale [totalitních](#) režimů vůbec (včetně společností [sovětského](#) typu).

K okruhu frankfurtské školy jsou řazeni vedle zakladatele [Maxe Horkheimera](#) také [Jürgen Habermas](#), [Erich Fromm](#), [Walter Benjamin](#), [Theodor W. Adorno](#), [Herbert Marcuse](#), [Oskar Negt](#) a další.

Jürgen Habermas

Jürgen Habermas (*[18. června 1929 Düsseldorf](#)) je [německý filosof](#) a [sociolog](#), který vychází z tzv. [Frankfurtské školy](#).

Habermas je představitelem tzv. **teorie komunikativního jednání** (Theorie des kommunikativen Handelns), která tvrdí, že existují dva druhy [jednání](#) – komunikativní a instrumentální. Instrumentální jednání se nejvíce projevuje ve sféře reklamy a politiky a je nežádoucí, komunikativní jednání je pak přirozené, spravedlivé, a tudíž žádoucí. Habermas chce proto rozpracovat teorii podmínek, za nichž bude možná normální, nenarušená komunikace (tj. srozumitelná, důvěryhodná apod.)

Friedrich Engels

Friedrich Engels, v českém prostředí někdy uváděný jako **Bedřich Engels** ([28. listopadu 1820](#) Barmen, nyní [Wuppertal](#) – [5. srpna 1895](#) Londýn) byl [německý politický filosof](#) a [ekonom](#), spoluzakladatel [marxismu](#), vůdčí osobnost [První](#) i [Druhé internacionály](#). Byl osobním přítelem [Karla Marxe](#), s nímž se podílel prakticky na všech významných pracích z oblasti [filosofie](#) a [ekonomie](#) i na dílech o [komunismu](#).

Životopis

Narodil se v rodině, která vlastnila textilní továrnu. Už na základní škole projevoval velké nadání pro jazyky, literaturu, poezii a jiná umění. Byl tělesně zdatný a celoživotně se věnoval sportu. Studoval na [gymnáziu](#), ale studium na otcovu žádost nedokončil, aby se mohl věnovat obchodu. Po škole nějakou dobu pracoval v otcově továrně, potom u brémské obchodní společnosti. V době, kdy absolvoval vojenskou službu, navštěvoval přednášky [Friedricha Schellinga](#) na [berlínské univerzitě](#), kde se sblížil s [mladohegelovci](#). V roce [1841](#) napsal studie *Schelling o Hegelovi, Schelling a zjevení a Schelling – filosof v Kristu*, kde vystoupil proti jeho reakčně mystické [filozofii](#).

Následně se začal hlásit k revolučním [demokratům](#). Po vojenské službě odjel do [Manchesteru](#) a zde se začal zajímat o životní podmínky dělníků, o místní chartistické hnutí, [utopický socialismus](#) a britskou [ekonomii](#). Roku [1844](#) mu vyšel v Německo-francouzských ročenkách, které vydával [Karel Marx](#), *Nástin kritiky politické ekonomie*. V době pobytu v Anglii Engels dokončil již započatý příklon k [materialismu](#) a od revolučního [socialismu](#) ke [komunismu](#). V roce [1844](#) Anglii opustil, navštívil Marxe a s ním vystoupil proti mladohegelovcům. Tomuto tématu věnoval spis *Svatá rodina*.

V roce [1845](#) napsal *Postavení dělnické třídy v Anglii*. Ve stejném roce s Marxem vypracovali kritiku pohegelovské německé filosofie – *Německá ideologie*. V následujících letech získal vliv ve [Svazu spravedlivých](#), který se pod jeho vlivem přeměnil ve [Svaz komunistů](#). Engels při té příležitosti sestavil *Zásady komunismu*, z něhož se vyvinul [Manifest komunistické strany](#). Ten vypracoval s Marxem později. V roce [1848](#) nejdříve přesídlil do [Paříže](#) a v březnu do [Kolína nad Rýnem](#). V roce [1849](#) se zúčastnil lidového povstání v [Bádensku](#). Po jeho porážce se přestěhoval do [Švýcarska](#) a poté do [Anglie](#). Veškeré své zisky věnoval na činnost Marxe a socialistického hnutí. O událostech roku [1848](#) napsal *Německou selskou válku a Revoluci kontrarevoluce*. Díky revoluci Engels musel pozměnit své názory na [stát](#) a komunismus. V Manchesteru se věnoval studiu (hlavně jazyků) a například i [vojenství](#). Po založení První internacionály ([1864](#)) se sice nemohl přímo účastnit vedení, ale tyto problémy řešil v korespondenci s Marxem. V roce [1870](#) se přestěhoval do Londýna, čímž zvýšil svůj vliv v Internacionále a zde také v roce [1895](#) zemřel.

Dílo

- *K bytové otázce* ([1873](#)),
- *Pana Evžena Dühringa převrat vědy* (1877–1878, kritika ideologa E. Dühringa, označováno jako Anti-Dühring),
- *Dialektika přírody* (1873–1883, o filosofických problémech [přírodních věd](#)),
- *Vývoj socialismu od utopie k vědě* ([1880](#)),
- *Kapitál* 2. a 3. díl (1885, 1894), podle Marxových zápisků,
- *Ludvík Feuerbach a vyústění německé klasické filosofie*,
- *Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu* (1894).

Dále měl Engels vliv na přípravě mezinárodního socialistického kongresu v Paříži roku [1889](#). Také se silně podílel na Druhé internacionále.

Wilhelm Dilthey

Wilhelm Christian Ludwig Dilthey (*[19. listopadu 1833](#), [Wiesbaden-Biebrich](#) – [1. října 1911](#), Seis am Schlern, [Autonomní provincie Bolzano](#)) byl [německý](#) filosof, psycholog a pedagog, představitel [filosofie života](#).

Život

Dilthey pocházel z reformované kazatelské rodiny, studoval historii, teologii a filosofii v [Berlíně](#) a v [Heidelbergu](#), promoval [1864](#) prací o [Schleiermacherově](#) etice a [1867](#) se stal profesorem v [Basileji](#), později v Kielu, ve [Vratislavi](#) a od [1883](#) do [1908](#) v Berlíně. Souborné vydání jeho díla má přes 30 svazků.

Myšlení

Proti metodě přírodních věd, která se během 19. století nesmírně rozvinula, postavil Dilthey humanitní či [společenské vědy](#) (doslova „duchovní vědy“, *Geisteswissenschaften* – např. [historii](#), [právo](#), [literární vědu](#)) a snažil se vybudovat jejich vědeckou [metodu](#). [Přírodní vědy](#) zkoumají svět z hlediska příčinnosti, kdežto úkolem „duchovních věd“ je podle něho chápat a vysvětlovat vztahy mezi životem, vyjadřováním a rozuměním. Z povahy věci musí být historické, tj. chápat své předměty a témata v dějinném vývoji, a jejich hlavní metodou je [hermeneutika](#), tj. snaha o věrné porozumění a výklad textů a jiných dokladů.

Druhým velkým Diltheyovým tématem byl [život](#) a živé, jež se podle něho nedá zcela pochopit jen experimentální metodou věd o neživém. Život totiž charakterizuje úsilí každého organismu udržet se naživu, růst a rozmnožovat se, jen v oblasti živého lze najít např. svobodu a odpovědnost. Živé organismy žijí v jistém symbióze se svým prostředím, na němž závisejí a na němž také různě reagují. Jsou tedy dráždivé, vnímavé a schopné i vzájemné komunikace.

Třetí velkou oblastí Diltheyova zájmu byla výchova a vzdělávání. Všiml si různých etap lidského dětství a dospívání a hledal pro ně přiměřené způsoby výchovy. Patří tak mezi zakladatele moderní [pedagogiky](#) a [filosofie výchovy](#).

Vliv a dědictví

Kromě filosofie a pedagogiky ovlivnil Dilthey také sociologii, zejména prostřednictvím svého kolegy a přítele [G. Simmela](#), a to svým důrazem na chápání a rozumění. Mezi přímé Diltheyovy žáky patřili němečtí filosofové a pedagogové [Hans Lipps](#), [Herman Nohl](#), [Theodor Litt](#), [Eduard Spranger](#), [Georg Misch](#) a [Erich Rothacker](#). Na Diltheye polemicky navázal [Martin Heidegger](#) a vlastním pojetím hermeneutiky [Hans-Georg Gadamer](#), oba však od něho převzali mnoho impulsů a myšlenek (např. myšlenku „hermeneutického kruhu“). Diltheyovy myšlenky a dílo ovlivnily celou řadu dalších – hlavně německých – filosofů, jako byl [Theodor W. Adorno](#), [Ernst Cassirer](#), [Karl-Otto Apel](#) nebo [Jürgen Habermas](#). U nás se jím zabýval [Jan Patočka](#) a řada pedagogů.

Přínos psychologii

W. Dilthey založil a rozvinul psychologii "popisnou" (beschreibende) a "rozumějící" (verstehende). Pokusil se o nové zdůvodnění duchovně z hlediska metodologického. Vycházel přitom z intuitivního prožívání a pochopení duševna, což stavěl do protikladu k vysvětlujícím postupům přírodních věd. Za základní vědu považoval psychologii "rozumějící", která postihuje duchovní podstatu jevů v psychice jednotlivců i větších lidských skupin a jejich souvislost se světem kulturně historických hodnot. Pomocí popisu a intuitivního pochopení duchovních zážitků se snažil porozumět základům historických, společensko-kulturních jevů.

Dilthey se pokoušel řešit problematiku života z individualistických a idealistických pozic, odmítal možnost objektivního příčinného objasnění. Je označován jako zakladatel tzv. "filozofie života". Tato linie německé filosofie ovlivnila nejen dobové následovníky, ale i novější existencialismus.

Proslul jeho spor s [H. Ebbinghausem](#), reprezentujícím směr přírodovědný, analyzující a kauzálně „vysvětlující“. Obdobná diskuse pokračuje ještě v druhé polovině 20. století, např. mezi behavioristou [B.F. Skinnerem](#) a [C. Rogersem](#), představitelem humanistické psychologie.

Odkazy

Na internetu

- [Heslo Dilthey v BBKL - de](#)
- [J. Ehrenmüller: „Wilhelm Diltheys Philosophie der Philosophie“ - de](#)

Literatura

- W. Dilthey: *Uvedení do vědy duchové*. Praha, Rozhledy a Všeherd, 1901
- W. Dilthey: *Život a dejinné vedomie* (výbor z díla). Bratislava, Pravda, 1980
- N. Pelcová: *Wilhelm Dilthey: základy filosofie prožitku*. Praha 2000
- N. Pelcová: *Vzorce lidství: filosofie o člověku a výchově*. Praha 2001

Nietzsche Friedrich

Friedrich Nietzsche

Friedrich Nietzsche	
Význam:	
Narození	
Datum:	15. říjen 1844
Místo:	Röcken u Lützeny
Úmrtí	
Datum:	25. srpen 1900
Místo:	Výmar
Citát	
<i>Bůh je mrtvý. Bůh zůstane mrtvý. A my ho zabili!</i>	

Friedrich Wilhelm Nietzsche ([15. října 1844](#)

[Röcken u Lützeny](#) poblíž [Lipska](#) – [25. srpna 1900](#) [Výmar](#)) byl [německý filozof](#) a [klasický filolog](#).

Jakožto brilantní student se už v roce [1869](#) stal profesorem klasické [filologie](#) na univerzitě v [Basileji](#), ale roku [1879](#) musel ze zdravotních důvodů školu opustit. Následujících 10 let strávil na cestách po Evropě, kde napsal většinu svých velkých děl. V lednu [1889](#) v [Turíně](#) se nervově zhroutil a zbytek života strávil jako duševně nemocný (progressivní paralýza).

Byl ovlivněn především dílem [Arthura Schopenhauera](#) a [Richarda Wagnera](#), od kterých se později odvrátil. Sepsal řadu filozofických děl, která měla velký vliv na myšlení [20. století](#).

Život

Mládí (1844–1869)

Friderich Nietzsche se narodil [15. října 1844](#) v saském městě [Röcken](#). Jeho rodiče byli luteránský farář a bývalý vychovatel na dvoře Altenburg Carl Ludwig Nietzsche (1813-1849) a jeho žena Franciska narozena Ohler ([1826](#)-1897). V obou rodinách bylo velké zastoupení protestantských duchovních. Jméno Friedrich dostal Nietzsche po pruském králi Friedrichu Wilhelmu IV., který měl narozeniny ve stejný den. Roku 1846 se narodila jeho sestra Elisabeth. Po smrti otce v r. 1849 a mladšího bratra Ludwika Josefa (1848 - 1850) se rodina přestěhovala do Naunburgu nad Saalou. Od

smrti otce byli Friedrich a Elisabeth formálně pod poručnictvím soudního rady Otto Berndharda Dächela ([1823](#) - 1889), příbuzného a rodinného přítele.

V letech 1850 - 1856 žil Nietzsche v Naumburské „ženské domácnosti“ s matkou a sestrou, babičkou a dvěma neprovdanými tetičkami z otcovy strany a také se služebními; teprve s dědictvím po babičce, která zemřela v r. 1856, mohla matka pořídit vlastní bydlení. Nejdříve chodil Nietzsche do všeobecné chlapecké školy, kde se ale cítil izolovaně; poté byl poslán na soukromou školu, kde navázal své první přátelství, a to s Gustavem Krugem a Wilhelmem Pinderem - oba pocházeli z vážených rodin. Na soukromé vyučování navázalo r. 1854 studium na církevní škole v Naumburgu. Poté, co právě zde vyniklo jeho jedinečné hudební a jazykové nadání, mohl Nietzsche prosadit svoje studium na uznávané Internat Schulpforta (léta 1858 - 1864). Zde poznal jako trvalé přátele Paula Deussena a Carla von Gresdorfa. Jeho studijní prospěch byl velice dobrý a přece našel ještě čas na básnění a komponování. Na Schulpforta mohl díky vyučování a dostupnosti literatury značně rozšířit svoje vědomosti. Zejména zde se vytvořila jeho představa o antice a začal si vytvářet odstup od spíše maloměšťácko-křesťanského světa svojí rodiny.

 Nietzsche r. 1862

Roku 1864 započal Nietzsche studium teologie a klasické filologie na univerzitě v Bonnu. V téže době byl také spolu s Deussenem členem buršáckého spolku Frankonia. Společný život s Deussenem se mu ale příliš nezamlouval. Studia zanechal již po jednom semestru, což se matce vůbec nelíbilo; místo toho se nadchl pro filologii. Studoval ji u Friedricha Ritschela, za kterým r. 1865 odjel do Lipska. Důležitým přítelem se pro Nietzscheho stal Erwin Rohde, s nímž patřil do nejužšího studentského kruhu kolem Ritschela. Poté následují první zveřejněné filologické práce.

Roku 1865 se Nietzsche dostal k práci Arthura Schopenhauera, r. [1866](#) pak ke *Geschichte des Materialismus* (Dějiny materialismu) [Friedricha Alberta Langelse](#). Obě mu dodaly filozofické nápady, takže se necítil omezen pouze na filologii. I nadále však stavěl svoje studium angažovaně do popředí.

Mohl-li se [prusko-rakouské válce](#), v níž bylo Prusky obsazeno i Lipsko, ještě vyhnout, nakonec se v roce [1876](#) musel Nietzsche stejně stát na jeden rok dobrovolníkem pruského dělostřelectva v [Norimberku](#). Po těžkém pádu z koně v březnu r. 1868 se stal neschopným další služby; tento krátký čas využil k další filologické práci, v níž

pokračoval také v posledním roce studia. Jeho budoucnost mělo významně ovlivnit jeho první setkání s [Richardem Wagnerem](#) v témže roce.

Profesor v Basileji (1869–1879)

Za Ritschlovy podpory se Nietzsche r. 1868, na přímluvu [Wilhelma Vischer-Bilfingera](#), stal mimořádným profesorem klasické filologie na univerzitě v [Basileji](#), a to ještě před svou promocí. Mimo jiné také vyučoval na Basilejském „Paedagogiu“. Jeho významným poznatkem v oblasti filologie bylo zjištění, že [antická metrika](#) (řecky metron = míra; míra verše, podle níž se řídí rytmus verše), je postavena jen na délce slabik na rozdíl od té moderní postavené na přízvuku.

 Nietzsche r. 1875

Na vlastní žádost bylo Nietzschemu po přestěhování do Basileje odebráno pruské státní občanství a do konce života zůstal bez státní příslušnosti. Přece jen se krátce, jako polní lékař, zúčastnil [německo-francouzské války](#), a to na německé straně. Založení Německé říše a následující éru [Bismarkovu](#) vnímal v podstatě skepticky.

Roku 1870 začalo v Basileji Nietzscheho přátelství s kolegou, ateistickým profesorem teologie [Francem Overbeckem](#), které vydrželo až do Nietzscheho odebrání svéprávnosti. Dalším váženým kolegou byl [Jakob Burckhardt](#).

Již v r. 1868 se Nietzsche v Lipsku seznámil s Richardem Wagnerem a jeho pozdější ženou Cosimou. Obou si nanejvýš vážil a od začátku svého pobytu v Basileji byl častým hostem v mistrově domě v Tribschenu u Luzernu. Wagner ho občas brával do svých nejužších kruhů, měl ho ale především za průkopníka založení Festspielhausu v Bayreuthu.

Roku 1872 vydal Nietzsche *Die Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik* (Zrození tragédie z ducha hudby). Tato první větší práce o vzniku tragédie – nahradil v ní exaktní filologickou metodu filosofickou spekulací – nebyla jeho kolegy, kteří se zabývali starověkou filologií, včetně Ritschela z velké části pochopena. Odložili ji a zapřeli. Ale přece jen, díky polemice *Zukunftstphilologie!* od [Ulricha von Wiliamowitsch-Möllendorfa](#), došlo ke krátkému veřejnému rozporu, ve kterém Rohde, toho času profesor v Kielu, a dokonce i Wagner vystoupili proti Nietzschemu. Ten si samozřejmě všiml, že se jeho izolace ve filologické oblasti prohlubuje. Neúspěšně se ucházel o místo profesora filosofie v Basileji, které se uvolnilo po Gustavu Teichmüllerovi. (Místo Nietzscheho na toto místo nastoupil [Rudolf Christoph Eucken](#).)

Také jeho čtyři *Unzeitgemäßen Betrachtungen* (Nečasové úvahy) (1873–1876), v nichž předkládá své mínění o budoucí německé kultuře (hlavními příklady jsou Schopenhauer a Wagner a také kritika nynějšího stavu Německa), nenacházejí svůj očekávaný ohlas. Ve Wagnerových kruzích se Nietzsche mimochodem seznámil s [Malwidou von Meysenburg](#) a s [Hansem Guidem von Bülow](#) a spřátelil se s [Paulem Rée](#), jehož vlivem upustil od kulturního pesimismu svých prvních prací. Zklamán z prvního festivalu v [Bayreuthu](#), kde ho r. 1876 odpudila banalita činohry a nízká úroveň publika, se rozhodl vzdát se Wagnera.

S vydáním *Menschliches, Allzumenschliches* (Lidské, příliš lidské) 1878 bylo odpoutání od Wagnerovy a Schopenhauerovy filozofie zřejmé. Také přátelství k Deussenovi a Rodhemu viditelně ochladlo. V této době podnikl Nietzsche vícero pokusů najít mladou majetnou ženu, jež by se chtěla vdávat. V tom byl podporován hlavně Meysenbergem. Tyto plány se ale nevydařily.

Od dětství se zhoršující nemoci – silná krátkozrakost vedoucí prakticky až ke slepotě, záchvaty migrény a žaludeční potíže – přibíraly na síle a nutily ho brát si neustále delší volno od své profesorské práce. Roku 1879 musel kvůli prudkým bolestem hlavy a očí a neustálým záchvatům předčasně odejít do penze.

Filozof na volné noze (1879–1889)

Jeho neduhy vedly Nietzscheho k hledání příznivého podnebí, protože do r. 1889 často cestoval a žil na mnoha místech jako autor na volné noze; v létě nejčastěji v Sils-Marie, v zimě v Itálii ([Janov](#), [Rapallo](#), [Turín](#)) a také v [Nizze](#). Občas také navštívil svoji rodinu v [Naumburgu](#). Většinu času žil v penzionu, který mu poskytla sestra. Jeho bývalý žák Peter Gast se přitom stal jakýmsi sekretářem.

Na začátku 80. let se objevily *Morgenröte* (Ranní červánky) a *Fröhliche Wissenschaft* (Radostná věda) byly to další práce ve stylu *Menschliches, Allzumenschliches*.

Poté, co opustil Wagnerovy a Schopenhauerovy filosofie zůstalo Nietzschemu již jen málo přátel. Onen úplně nový styl použil v *Zarathustrovi* (*Also sprach Zarathustra*, [Tak pravil Zarathustra](#)), a ten nyní vnesl do jeho kruhů nepochopení, které bylo zakrýváno nanejvýš ze zdvořilosti. Takového počínání si byl Nietzsche vědom. Svůj krátkodobý plán vejít do povědomí jako básník vzdal. Mimoto ho trápily starosti vydavatelů: Jeho knihy se téměř neprodávaly. Čtvrtý díl Zarathustry vydal už jen jako samizdat s nákladem 40 exemplářů.

Roku 1886 nechal na vlastní náklady vytisknout *Jenseits von Gut und Böse* (Mimo dobro a zlo). S touto knihou a s r. 1886/87 vydaným dvojvydáním *Geburt, Menschliches, Morgenröte* a *Fröhliche Wissenschaft* mu jeho dílo poprvé připadalo dokončeno a doufal, že se již brzy utvoří skupina jeho čtenářů. Zájem o Nietzscheho skutečně vzrostl, i když pomalu a on sám si toho příliš nevšímal.

Novými známostmi v těchto letech byli [Meta von Salis](#) a [Carl Spitter](#). Setkal se také s [Gottfriedem Kellerem](#) (švýcarský spisovatel, básník, mistr novely). Roku 1886 jeho sestra, v té době již vdaná za antisemitu Bernharda Förstera, odjela do [Paraguaye](#), aby tam založila „germánskou“ kolonii - cíl, který Nietzsche považoval za směšný.

Nietzsche ještě pořád zápasil s vracejícími se bolestivými záchvaty, které znemožňovaly delší práci. V krátkém čase napsal Nietzsche roku 1887 polemický spis *Zur Genealogie der Moral*. Dopisoval si s [Hippolyte Taine](#), pak i s [Georgem](#)

[Brandesem](#), který měl začátkem roku 1888 v [Kodani](#) první přednášky o Nietzscheho filozofii.

V tomtéž roce napsal Nietzsche pět knih; částečně z obsáhlých poznámek k plánované práci *Der Wille zur Macht* (Vůle k moci). Vypadalo to, že ho jeho nemoci opustily. V létě měl jako pravidelně dobrou náladu. Od podzimu roku 1888 se v jeho spisech vyskytovaly příznaky narůstajícího megalomanství; zvětšující se počet reakcí na jeho spisy, především pak na polemiku *Der Fall Wagner* (Případ Wagner) z jara toho roku, příliš přeceňoval. O svých 44. narozeninách se po dokončení *Götzen-Dämmerung* (Soumrak model) a později staženého *Antichrist* rozhodl napsat autobiografii *Ecce Homo*. V prosinci započala jeho korespondence s [Augustem Strindbergem](#). Nietzsche věřil, že stojí před mezinárodním průlomem, a tak se pokusil odkoupit od svých prvních nakladatelů své staré spisy a chtěl prodávat překlady do nejdůležitějších evropských jazyků. Kromě toho také plánoval zveřejnění překladu *Nietzsche contra Wagner* a básně *Dionysos-Dithyramben*.

Začátkem února 1889 se v [Turíně](#) duševně zhroutil; drobné dopisy, které posílal blízkým přátelům, ale také na příklad Cosimě Wagnerové a Jacobu Burkhardtovi, byly zjevně pomatené. Nejdříve byl Nietzsche odvezen do ústavu v Basileji. Po smrti matky v roce 1897 žil ve Výmaru ve *Vile Silberblick* (Stříbrný pohled), kde po prodělání několika infarktů umírá dne [25. srpna 1900](#) na [zápal plic](#).

Za příčinu jeho duševní nemoci byla označena rozvíjející se [syfilida](#). Přesné důvody jsou však nejisté a dnešní výzkum nasvědčuje tomu, že Nietzsche svoji duševní chorobu jen předstíral.

Nietzscheho filosofie

Vůdčím pojmem je „vůle k moci“, která se postupně stává základním metafyzickým principem, pronikajícím celem skutečnosti. Vůle k moci je nepodmíněným principem neustálého sebe-přemáhání, tj. úsilím o to být více než doposud. O něco dříve publikoval [Charles Darwin](#) své evoluční teorie o přírodním výběru, které se dají popsat jako „vůle života po zachování“. Vůle k moci nesměřuje k žádnému jinému cíli, proto celem skutečnosti jako takový nemá žádný jiný smysl než překonání dosavadních úspěchů jedince či skupiny v boji o přežití a v tom spočívá tzv. „[nihilismus](#)“. Tomuto nihilismu (hrůze z toho, že žijeme nadarmo) se snažili četní myslitelé čelit tím, že koncipovali tzv. „morálku“, v níž ustanovili tzv. nejvyšší hodnoty, v nichž však dochází k zfalšování (pasivní nihilismus) skutečné povahy bytí, jež bezcílně směřuje pouze k tomu, aby bylo více (a déle) než doposud (aktivní nihilismus, v němž přitakáme absenci smyslu a cílů a účelu a žijeme tvořivě tak, abychom si tak vždy znovu chtěli zvolit po celou věčnost, jelikož nám stejně ani nic jiného nezbyvá - viz „věčný návrat téhož“.) Ale protože možnosti skutečnosti jsou omezené a konečné, musí vůle k moci jednou vyčerpávat všechny kombinace svého projevu a nekonečněkrát procházet znovu a v nezměněné podobě svými fázemi. Pro tuto „nejhlubší myšlenku“ Nietzsche razí označení „věčný návrat téhož“. Věčný návrat téhož je způsobem, jak vůle k moci se projevuje a uskutečňuje. „Vše je vůle k moci - a nic mimo to“, jak Nietzsche praví v závěrečném paragrafu knihy *„Wille zur Macht“* (1901), který svévolně koncipovala Nietzscheho sestra Elizabeth Förster-Nietzsche, jež se o nemocného bratra starala až do konce jeho života. Poté založila ve Výmaru Nietzscheův archiv, kde přivítala i [Adolfa Hitlera](#), jemuž věnovala bratrovu vycházkovou hůl. Samotný Nietzsche však odmítal [antisemitismus](#) i německý [nacionalismus](#) své doby – na mnoha místech se o nich vyjadřuje výsměšně. Přitakání bezcílnému sebe-přemáhání vůle k moci se pro Nietzscheho nejadekvátněji

odehrává v umění, jež cíleně a vědomě „falšuje“ skutečnost a žehná jí a svým způsobem ospravedlňuje, čímž však Nietzsche upadá do stejné iluze, jako jím kritizovaní moralisté, tj. [Sókratés](#), [Platón](#), [Immanuel Kant](#) a jiní.

Dílo

- *Die Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik* (Zrození tragédie z ducha hudby) [1872](#)
- *Unzeitgemässe betrachtungen* (Nečasové úvahy) [1872](#)
- *Menschliches, Allzumenschliches* (Lidské, příliš lidské) [1878](#)
- *Morgenröte* (Ranní červánky) [1881](#)
- *Die fröhliche Wissenschaft* (Radostná věda) [1882](#)
- *Also sprach Zarathustra* ([Tak pravil Zarathustra](#)) [1885](#)
- *Jenseits von Gut und Böse* (Mimo dobro a zlo) [1886](#)
- *Zur Genealogie der Moral* (Genealogie morálky) [1887](#)
- *Der Fall Wagner* (Případ Wágner) [1888](#)
- *Götzen-Dämmerung* (Soumrak bohů, aneb jak se filosofuje kladivem) [1889](#)
- *Nietzsche contra Wagner* [1889](#)
- *Dionysos-Dithyramben* [1889](#)
- *Der Antichrist* (Antikrist) [1895](#)
- *Ecce Homo* [1908](#) - pokus o autobiografii

Nietzsche Friedrich, německý filozof; iracionalista a voluntarista. Nevěřil v poznávací sílu rozumu bránícího falešné ctnosti a zjednodušujícího bohatou a živou skutečnost. Zpočátku byl ovlivněn Schopenhauerovým pesimismem a estetikou R. Wagnera, německým romantismem a antickými mysliteli. V díle *Zrození tragédie z ducha hudby* vytvořil romantickou typologii apolinského (světlého, racionálního) a dionýského (temného, iracionálního) principu kultury (viz též apolinské a dionýské). Pramenem poznání je podle Nietzsche intuice, postihující základní princip života – vůli k moci. Úkolem filozofie je přehodnocení všech hodnot (zejm. křesťanských), které vůli k moci snižovaly, a přijetí nové panské morálky, která ospravedlňuje právo nespoutaného života, učí tvrdosti a připravuje příchod nadčlověka. Jeho díla (*Tak pravil Zarathušta*, *Mimo dobro a zlo*, *Vůle k moci* a jiná) mají vysokou estetickou hodnotu. Nietzsche výrazně ovlivnil vývoj filozofie v druhé pol. 19. a zejm. ve 20. stol.; inspiroval filozofii života, existencialismus a další filozofické směry.

Friedrich Nietzsche - konec vlády metafyziky

Jestliže všichni dosavadní kritici racionalistické a idealistické filosofické tradice přeci jenom postulovali cosi jako metafyzický princip, který byl v pozadí všeho jevového (Schopenhauer - vůle, Bergson - élan vital), bude Nietzsche prvním myslitelem, který bude v kritice metafyziky důsledný. Proto u něj nehledejme a nečekejme myšlení založené na přesných a jasných pojmech.

1) Friedrich NIETZSCHE (1844 - 1900)

Sama sobě rozumí tento myslitel jako pověřenému k rozbytí tradičních metafyzických systémů a hodnot z nich vyplývajících, k destrukci idealistických a racionalistických soustav. Říká o sobě, že *filosofuje kladivem*. Na místo vědeckého pojetí a přístupu bude se obracet k učenosti a **básnictví**. Tradiční věda je faleš.

Tento německý filosof pocházel z rodiny protestantského faráře, proto také zahájil universitní studia teologií, ale záhy převážil jeho zájem o klasickou filologii (Bonn, Lipsko). A onen zájem a studijní výsledky byly tak výrazné, že již ve 24 letech (před promócí) obdržel profesuru klasické filologie v Basileji.

Profesorská dráha je mu přerušena nemocí (příjice ?) , kterou se patrně nakazil v prusko-francouzské válce(1870). Nemoc měla progresivní charakter, naprosté fyzické zhroucení a duševní choroba (šílenství) jej přemáhaly i během jeho četných léčebných pobytů. (Engadin, Mar. Lázně, Janov, Benátky atd...)

Především v jasných chvílích zde koncipoval a sepisoval své práce. Projekt jeho životního díla zůstal neukončen. Posledních 15 let života strávil povětšinou v duševní nepříčetnosti ošetřován matkou a sestrou Elisabeth.

Hlavní díla: *Zrození tragedie z ducha hudby (1872)*

Lidské, příliš lidské (1878)

Ranní červánky (1881)

Tak pravil Zarathustra (1883 - 1887)

Mimo dobro a zlo (1886)

Soumrak bohů (1888)

Antikrist (1888)

Učím Vás o nadčlověku. Člověk je něco, co má být překonáno. Co jste učinili, abyste ho překonali? - Člověk je smysl země. Ať vaše vůle říká: nadčlověk budiž smysl země!

Zaklínám vás bratři, zůstaňte věrni zemi a nevěřte těm, kteří k vám mluví o nadpozemských nadějích! Jsou to traviči, ať o tom vědí, nebo nevědí.

Jsou to zhrdači životem, skomírající a sami otrávení, země je z nich unavená: ať tedy zemřou! Kdysi bylo největším rouháním rouhat se Bohu, ale Bůh zemřel, a vymřeli proto i tito rouhači. To nejhroznější nyní je rouhat se zemi a dbát útrobné nezbadatelnosti více než smyslu země!

Kdysi duše patřila na tělo pohrdavě: a tenkrát bylo toto pohrdání tím nejvyšším – chtěla jen hubené, hrozné, vyhládlé. Domnívala se, že tak mu vyklouzne a unikne zemi.

Co většího můžete prožít? Je to hodina velkého pohrdání. (Friedrich Nietzsche - "Tak pravil Zarathustra")

2) Zrození tragedie

Filosofické mládí Nietzschovo je charakterisováno principiálním a primárním zájmem o antickou (především řeckou) kulturu. V ní nalézají (tedy přímo v lůně evropské kulturní tradice) materiál pro kritiku celého dosavadního trendu v evropské kultuře a filosofii Sokratem a Platonem počínaje. Zabývá se především řeckou dramatikou, mýtem, tragedií, kde při interpretaci nalézají dva zásadní motivy - principy : **apollinský a dionýský**.

Jedná se o **intuitivně** nalezené nevědomé principy, které řídí a spravují život Helénů a jejich tragických hrdinů a jest hříchem posokratovské a křesťanské kultury, že je vytlačila a nahradila pojmy **dobro a pravda** (morálkou a rozumem).

Apollinský tón (personifikace v bohu Apollonovi) - princip individuace, zápasu o silného, výborného jedinca, čehož má být dosahováno zjednodušováním problému "život", posilováním vědomí významnosti, důležitosti hrdiny, heroa.

Dionýský tón (Dionýsos) - princip obecného zakoušení síly života s jeho *bolestnými vzkypěními*, pády do hlubin tajemna, srážkami s realitou puzení a nevázaného veselí s pudovým **přítakáním** celkovosti života.

Nietzschův kritický postoj k duchovní situaci evropské kultury se zakládá na přesvědčení, že racionalismus je založen na sokratovské náhradě tragického básnictví **věděním**, přesvědčením, že *myšlení sledující příčinnost dokáže dosáhnout až k nejhlubším propastem bytí a že myšlení může nejen poznávat, ale i napravovat*.

V evropské kultuře se jen tu a tam ukazovaly duchovní zjevy více či méně vědomě rebelující proti racionalistické sokratovské tradici. V poslední době je to ve filosofii Schopenhauer a v hudbě Wagner.

3) Přehodnocení hodnot

Záhy však Nietzsche hodlá překonat tragickou filosofii Schopenhauerovu a principiálně se s ní rozchází . Proč?

Uvědomuje si, že manifestovaný tragismus je vlastně zas jen **útěšnou** filosofií života, pokusem život zvládnout.

U Schopenhauera absentuje motivace silné individuace a objevuje-li se přesto, pak v mudrci a nikoli tragickém hrdinovi, který snáší tragiku života a přitakává jí, říká jasné a silné **ANO**.

Nietzschův obrat bude napříště obratem proti všemu, co bylo a je dosud v evropské tradici . Vyznačí jej heslem - **přehodnocení všech hodnot**.

4) Nové hodnoty

Nyní již nepůjde pouze o pesimistickou filosofii (N. bývá často jaksi pateticky, tudíž povrchně, spolu s Schopenhauerem označován za dějinného pesimistu - po mém názoru mylně.), od ní se odvrací.

Tragika spočívá v něčem jiném - ne v pesimismu, ale ve vědomí **intenzity** (směřování, zaměření) lidské existence a ve vědomí nutnosti síly, vůle, vášně, blaženství.

Symbolem všeho toho, co odvádí člověka od vášnivého a silného přitakání životu, je pojem "Bůh".

"Bůh je mrtev." - Tato známá Nietzscheova teze znamená popis situace vítězného člověka, svobodného ducha, který napříště rozhoduje **za sebe, pro sebe, o sobě.**

5) Otroci a páni

U Řeků nalézá Nietzsche motiv přirozené **nerovnosti** lidí.

Uvedené dva typy lidí vyznačují se jinou **"optikou života"** vyjádřenou v odlišných morálkách.

Otrok = stádní zvíře, křesťan, slaboch, tvor bez vůle, který nechce po sobě nic

Pán = svobodný, angažuje se, žije intenzivně teď a tady, prosazuje se

6) Nadčlověk (Übermensch)

Čím je opice člověku, tím má být člověk nadčlověku.

Nadčlověk - biologický a kulturní typ, který má být pěstován a vypěstován a chtěn. Je to úkol pro vědu a umění zplodit svobodnou bytost, pána na sebou, říkajícího vždy a všude **ANO** instinktům života a vůle k moci.

7) Vůle k moci

Tento Nietzscheův termín vysvětluje základní tendenci instinktů života - růst moci, vlády...

Té silný duch přitakává, realizuje ji, ztělesňuje.

Jest podstatou všeho bytí a dění, ale nikoli jako metafyzický predikát a postulát, ale spíše jako normativní imperativ a maxima všeho chování a jednání.

8) Věčný návrat tétož

Tento N. termín je pro změnu výkladem času a povahy dějin (jejich tragiky), ale i (a to především) **impulsem k intenzitě žití.**

Co se stane s lidským životem, bude-li světové dění vyloženo jako věčný koloběh stejných událostí? Toť kardinální otázka. - Nutně se **přehodnotí a skutečně zhodnotní.**

Tento výklad stane se pohnutkou a nejvyšším důvodem k tomu, aby každou chvíli, okamžik života, žil člověk naplno, silně.

Obecný zákon morálky by v tomto kontextu mohl znít : *Žij tak, abys byl s to každý okamžik prožívat ještě tisíckrát a tisíckrát....*

9) Kritika morálky

Nietzsche ve svých textech usiluje o destrukci tradičního pojetí morálky poukazem na její faleš. Celá dosavadní posokratovská tradice ji prezentuje tím, že hypostazuje pojmy "*dobro a zlo*" a "*pravda a lež*".

Nietzsche ukazuje, že *dobro a pravda* nejsou ničím jiným než pojmy otrocké morálky, která svazuje, zavazuje, vyhrožuje, vydírá a zotročuje člověka, když mu předem vnucuje, jak má jednat, myslet, konat, a to tím, že tyto hodnoty absolutizuje. (Čin je nebo není dobrý sám o sobě.)

Ztělesnění, kterého se jim dostalo v Sokratovi a křesťanství je dekadentní - odporuje životu, udržuje slabé tím, že probouzí nízké city jako je soustrast a soucit, likviduje "vůli k moci".

Okovy morálky nadčlověk překoná a rozbije svým postavením se **mimo dobro a zlo**.

10) Kritika křesťanství

Křesťanství je kritizováno z celé řady vzájemně souvisejících a více méně už ukázaných důvodů. Navíc chci uvést ještě dva momenty.

- Morálka, kterou nahradilo křesťanství životní instinkt "přítakání životu", produkuje soucit se vším slabým, co by mělo být spíš odstraněno než ochráněno, a navíc pojmem *hřích* terorizuje svobodomyšlného jedince.

- Svou základní orientací **za** tento (pomíjivý) svět odvrací zájem člověka o přítomnost, o teď, o prosazení se teď a tady. Bere životu hodnotu, jestliže smysl života překládá za tento život (nebe, nirvána)

11) Nihilismus

Je-li Nietzsche označován za nihilistu, jedná se po mém soudu o tragický omyl. Naopak. Nietzsche vidí budoucnost evropské kultury jako vážně ohroženou *nihilismem*, tedy takovým přístupem k životu, který je prost jakéhokoli porozumění smyslu života a úlohy člověka. Lidé prostě budou žít od ničeho k ničemu, nebudou vědět, proč jsou na světě, a co víc a hůř, nebude je to vůbec napadat, aby si kladli otázku po smyslu a hodnotě života. Dle Nietzscheho jest viníkem této neodvratné budoucnosti křesťanství a všechna pseudokřesťanství (socialismus, moralismus) se svými absolutizacemi hodnot.

Sám své filosofii rozumí jako didaktice antinihilismu - nejde o zrušení hodnot, které se nutně u lidí projeví v revoltě proti stávajícím morálním a sociálním strukturám, ale o **přehodnocení. Život stojí za to, aby byl žit, a to tím spíš, že není znám poslední smysl, respektive že tento poslední smysl je relativizován.**

11) Kontrolní otázky

F.Nietzsche - život a dílo

Proč lze Nietzscheho označit za "antimetafyzika" ?

Vysvětlete, v čem záleží Nietzscheho interpretace antické tragédie

Proč a jak Nietzsche překonává tragickou a pesimistickou filosofii.

Objasněte Nietzscheho termíny - otrokářská morálka, panská morálka - nadčlověk - vůle k moci - věčný návrat téhož

Na čem Nietzsche zakládá kritiku morální interpretace světa

Charakterizujte momenty Nietzscheho kritiky křesťanství

Nietzscheho filosofie a nihilismus

Závěr

Nietzsche svým způsobem zavrhuje a uzavírá a překračuje celý tradičně evropský novověký i moderní filosofický přístup. Filosofovat po Nietzschem znamená přehodnotit veškerá východiska myšlení a společ. reality. Je výzvou k ohlédnutí se zpět, spíše však k analýze a interpretaci evropské myšlenkové tradice.

Franz Camille Overbeck

Franz Overbeck se ženou Idou, kolem roku 1875.

Franz Camille Overbeck ([16. listopadu 1837 Petrohrad](#) - [26. července 1905 Basilej](#)) byl [německý protestantský teolog](#).

Život

Narodil se v [Petrohradě](#) jako německý občan. Jeho otec, Franz Heinrich Herrmann Overbeck, byl [britsko-německý](#) obchodník. Matka Jeanne Camille Cerclet se narodila v Petrohradě, ale pocházela z [francouzské](#) rodiny. Díky těmto okolostem se jeho výchova nesla v evropském a humanistickém duchu. Nejdříve se konala v Petrohradu. Od roku [1846](#) v [Paříži](#), kde mladičkový Overbeck zůstal až do roku [1848](#) a [Velké francouzské revoluce](#), kdy se odstěhoval zpět do Petrohradu. Po roce [1850](#) byl vychováván v [Drážďanech](#). Díky takové mezinárodní výchově se naučil hlavní evropské jazyky.

Od roku [1856](#) do roku [1864](#) studoval teologii v [Lipsku](#), [Berlíně](#), [Göttingen](#) a [Jeně](#). Především díky přednáškám [Karla Schwarze](#) a historické teologii [Ferdinanda Christiana Baura](#), byly jeho studia ze začátku spjata s kritikou oficiálního proudu teologie. V roce [1859](#) obdržel doktorát, po kterém pracoval až do roku 1864 na své [habilitační](#) práci o [Hippolytovi Římském](#). Poté vyučoval na univerzitě v Jeně.

Během studií v Lipsku se stal blízkým přítelem [Heinricha von Treitschkena](#).

Roku [1870](#) se Overbeck stal profesorem v [Basileji](#). Celých pět let bydlel v domě, kde o patro níž bydlel [Friedrich Nietzsche](#). Postupně se ze sousedů stali velcí přátelé, kteří měly na sebe v budoucnu rozhodující vliv.

V roce [1873](#) Overbeck publikoval svou nejvýznamnější práci *Über die Christlichkeit unserer heutigen Theologie*, ve které vyslovuje tezi, že historické křesťanství se zásadně liší od původní nauky Ježíše Krista. Tato kniha byla podnícena pracemi [Davida Strausse](#) a [Paula de Legarda](#).

Kierkegaard Sören

Kierkegaard Sören, dánský teolog, filozof a spisovatel; předchůdce existencialismu a dialektické teologie. Podrobil kritice Hegelovu dialektiku za její racionalismus, historismus a myšlenku řešitelnosti protikladů v průběhu rozporuplného vývoje světa. Za hlavní považoval otázku, jak se může konkrétní člověk ve své konečnosti prosadit proti totalitním nárokům logicky zkonstruovaného světa, proti společenské nivelizaci a formalisticky zplaněné víře oficiálního křesťanství. Stavěl se za subjektivní pravdu, individuální existenci, kvalitativní dialektiku. Odmítal jakékoli zprostředkování mezi člověkem a absolutnem; setkání člověka a Boha je vztah dvou vzájemně cizích světů, přechod mezi nimi lze provést pouze skokem (překonáním sebe) za cenu utrpení a úzkosti. Z díla: *Okamžik*, *Současnost*, *Svědčův deník*. Kierkegaardovy spisy, patří svými detailními psychologickými pozorováními, rafinovaným stylem, přesvědčivostí osobního prožitku, fantazií a krásným básnickým jazykem k nejvýznamnějším dílům dánské literatury.

Sören Kierkegaard (1813 - 1855)

Dánský náboženský myslitel, syn kodaňského obchodníka. Původně studuje teologii, pak filosofii Hegelovu i německou romantiku, studuje i v Berlíně přímo u Hegela, ale brzy se odvrátil od tohoto typu filosofie a zahájil zcela nový typ myšlení, který uveřejňoval v řadě knih, z nichž většinu psal pod pseudonymy. V závěru života se rozešel s oficiální dánskou státní církví a vystoupil z ní.

Dílo: *Pojem ironie*

Bud' - anebo

Nemoc k smrti

Bázeň a chvění

Pojem úzkosti

Filosofické droby

Autentické je subjektivní pojetí člověka a Boha

Prvním a principiálním krokem Kierkegaardova myšlení bylo odmítnutí spekulativní racionalistické filosofie (Hegel), která se ve své pýše domnívá, že vysvětlí vše v jediném absolutním systému. Základním jejím nedostatkem až chybou je neschopnost postihnout jedince v bytostném určení lidského života. Lidský život není možné zredukovat a zachytit do vědeckého systému (a ještě spíše ne Boha), zobjektivizovat. Filosofie nemá být akademickou záležitostí, ale otázkou života a v tomto úkolu prostředkem k oživení náboženství.

Alternativu podle Kierkegaarda nabízí křesťanství. Nabízí možnost autentického subjektivního pojetí člověka a Boha.

Hříšnost, zoufalství, láska, víra, odpuštění, - to vše přeci vůbec nelze zobjektivizovat - zpředměnit.

Mezi vírou a racionalitou je propast, víra je **paradox**, kde absentuje objektivní jistota.

Člověk existuje, věci jsou, a to není totéž !

Existence - to není člověk vůbec, ale člověk žijící, trpící, milující, usilující, charakterizuje ji **vášeň, niterný prožitek, dění, úsilí - MoŽNOst, svoboda, volba.**

Vstup do existence a její tři stádia

Člověk si sám sebe uvědomí, když začne jakožto **davový** zjišťovat, že mu společenská konvence nestačí, začne vytvářet své názory a rozejde se s obecností (obcí), aby se realizoval, rostl v individualitě.

Růst individua probíhá ve 3 fázích, kterých samozřejmě nemusí (ba zřejmě ani nemůže) každý dosáhnout, někdo prostě nebude s to opustit **davovost**, vždy o něm bude se rozhodovat podle davového mínění. (Vlastně není sám sebou, hodnotí-li, jedná-li, smýšlí-li jako dav.)

stadium estetické - je-li člověk v něm, vše osmyslupňuje a zdůvodňuje smyslovým prožitkem, dojmem. Estetický člověk je smysly ovládan, jsou mu impulsy. Zdá se, že je to svoboda (oproti davu určitě). On sám se rozhoduje, co bude dělat, podle kritérií **libosti a nelibosti**. Domnívá se, že není nad jedinečnost jeho dojmu. Takovým typem je Don Juan. Toto stadium je doprovázeno vágním vědomím neuspokojenosti a možnosti vyjít "ze sklepa budovy", rozhodnutí pro vyšší stadium.

stadium etické - dříve rozptýlený člověk přijme formu pro svůj život, kterou si sám uloží a tou je mravní závazání, **povinnost**. Etické hledisko produkuje hrdinu, tragického hrdinu. Příkladem je Sokrates, který vydává sebe, aby uhájil to, co vydává za universálně platné ve smyslu kategorického imperativu Kantova. Jenže i

zde si člověk může uvědomit svou neschopnost dostát za všech okolností mravním požadavkům a pocítí to jako vinu, hřích, což už nejsou mravní kategorie. Tak má opět šanci volit, opustit stávající a vyjít.

stadium víry - teprve zde se člověk stává individuem v plném slova smyslu, **rozhoduje se sám** před osobním transcendentem - Bohem. Literárním typem jest Abrahám, obětující Izáka. Víra je osobní, jedinečný vztah k Bohu, plný paradoxů, překročení obecně mravních ohledů. Jednání a rozhodování v tomto stadiu není možné nijak objektivně měřit, hodnotit. Navíc onen akt víry není projednou hotov, je třeba jej **stále opakovat**, vždy znovu a znovu volit sebe nebo sebeztrátu, znamená to být v objektivní nejistotě.

Ladislav Klíma (1878-1928)

Český filosof, prozaik a dramatik, představitel radikálně subjektivního idealismu, solipsismu (existují jen já a mé zážitky) a voluntarismu (základem bytí je vůle). Zcela svobodný myslitel, v praxi usilující především o soulad s vlastním filosofickým stanoviskem. Narodil se v Domažlicích. Jeho otec se vyučil mlynářem, později se však stal úředníkem v advokátní kanceláři. Mladý Klíma navštěvoval až do ledna 1895 gymnázium, poté ale byl za protihabsburský výrok vyloučen ze studia. Od roku 1904 žil v Praze. Vedl samotářský a excentrický život, přispíval např. do 'Tribuny' (1919-21) a 'Práva lidu' (1925). Byl ovlivněn zejména Arthurem Schopenhauerem a [Friedrichem Nietzsche](#) (přijal jeho protikřesťanskou antimorálku), ale i Maxem Stirnerem. Psal filosofické stati i krásnou literaturu (směle boural veškeré estetické a etické normy, rozbíjel jakékoli konvence). Zemřel na tuberkulózu v Praze, pochován byl na Malvazinkách. Klímovo dílo je rozptýleno do soukromých dopisů a rukopisů vydávaných po autorově smrti.

- Arkanum - Cogitata - Sentence, 1934
- Arta a jiné příběhy, 1992
- Boj o Vše, 1909-17
- Cholupický den, 1914-17
- Čas a smrt, 1970
- Čtyři listy filosofa Ladislava Klímy, 1916-18
- Dílo, 1946/48 (2 díly)
- Dios, 1990
- Duchovní přátelství, 1905-26
- Edgar a Eura, 1938
- Filosofické listy Ladislava Klímy, 1916-19
- Husité a jiné prózy, 1991
- Jsem absolutní vůle, 1981
- Juvenilie, 1941
- Kladivo slov, 1938
- Lidská tragikomedie, 1991
- List o iluzionismu a Ivanu Karamazovu, 1916
- Matěj Poctivý: Fantastická lidová veselohra o třech dějstvích, 1922

- Matějovo vidění, 1923
 - Měj odvahu k sobě, 1993
 - Melia, 1991
 - Mezi skutečností a snem, 1937
 - O Solovjevově etice, 1993
 - Podivuhodné příběhy, 1991
 - Putování slepého hada za pravdou, 1982
 - Selen a jiné fragmenty z pozůstalosti, 1992
 - Slavná Nemesis a jiné příběhy, 1932
 - Soud Boží: Novela z dob renaissance, 1928
 - Sus triumfans, 1991
 - Svět jako vědomí a nic, 1904
 - Traktáty a diktáty, 1922
 - Trvání po smrti: Fragment, 1983
 - Utrpení knížete Sternenhocha: Groteskní romanetto, 1928
 - Velký román, 1996 (3 díly)
 - Victoria aeterna, 1992
 - Viktorie, 1986
 - Vlastní životopis filozofa Ladislava Klímy, 1924
 - Vteřina a věčnost: Filosofické intermezzo, 1927
 - Vteřiny věčnosti, 1967
 - Z listů ing. Antonínu Pavlovi, 1913-25
- Záznamy extatikovy, 19

Richard Rorty

Richard McKay Rorty (* [4. října 1931 New York City](#) – [8. června 2007](#)) byl [americký](#) filozof. Působil jako [profesor komparatistiky](#) a [filozofie](#) na [Stanford University](#).

Vyčítá tradiční metafyzice to, že klade přílišný důraz na esenci - své pojetí skutečnosti proto nazývá *Antiesencialismem*. Říká, že jsoucna nejsou určena nějakou hotovou povahou, souhrnem substanciálních vlastností, ale nepřeborným množstvím vztahů a funkcí. Jako příklad uvádí R. Rorty jsoucnost čísla. Číslo je jsoucno, u něhož je nemožné stanovit nějakou esenci.

Příklad: číslo 17 je menší než 22, větší než 13, je součtem 6 a 11, je odmocninou 289, je rozdílem 1 678 922 a 1 678 905 atd. Žádné z těchto určení nepodává poukaz na esenciální „sedmnáctivost“ sedmnáctky.

Podobně jako číslo chce R. Rorty pojímat všechny ostatní věci neurčuje nic jiného než nekonečně obsáhlá a stále se rozšiřující síť vztahů k jiným věcem.

Michel Foucault

Michel Foucault (IPA /miʃɛl fukoɑ̃l/, [česky](#) /mišel fukól/) ([15. října 1926](#) – [26. června 1984](#)) byl reprezentant [francouzské](#) intelektuální [avantgardy](#) sedmdesátých let, profesor Collège de France, [filozof](#) a [psycholog](#). Byl také historik filozofie, představitel filozofického strukturalismu a [postmoderní](#) filozofie, historik a teoretik kultury. Jeho dílo se rozpadá do několika období, tradičně je přijímáno dělení na období fenomenologické, archeologické, genealogické a etické.

Životopis

Narodil se roku 1926 ve městě [Poitiers](#) jako Paul-Michel Foucault v rodině chirurga. Po maturitě si jeho otec přál, aby se stal lékařem, ale Paula-Michela zajímal spíše dějepis a literatura. V roce 1945 odešel do [Paříže](#), kde byl přijat na École Normale Supérieure. Již v době studia na jezuitské koleji byl zvláštním žákem, ale jeho odlišnost se plně projevila až na École, kde navštěvoval školního psychologa. Několikrát se pokusil spáchat sebevraždu (byl [homosexuál](#) a se svou orientací nebyl zcela vyrovnaný). Během studií byl politicky neorganizovaný, ale v letech [1950](#) až [1953](#) byl členem [komunistické strany Francie](#), ke které ho přivedl jeho přítel [Louis Althusser](#). Později se z něj stal vášnivý antistalinista. Po dokončení studií (filozofii skončil v r. 1948, v r. 1949 dokončil psychologii) vyučoval na univerzitě v [Lille](#) jako asistent psychologie. V r. 1955 opustil [Francii](#) a strávil část svého života v [Uppsale](#), [Varšavě](#) a [Hamburku](#). Do [Francie](#) se vrátil až v roce 1960 a dokončil doktorát. Vyučoval na univerzitě v Clermont-Ferrand a po celou dobu jeho působení na zdejší půdě byla jeho oficiálním oborem psychologie. Od poloviny 60. let se Foucault angažoval i politicky (opozice v [Brazílii](#), sovětské disidenti, [Solidarita](#) v [Polsku](#)). Mezi místa jeho dalšího působení lze zařadit [Tunisko](#) a později [Centre Universitaire Expérimental](#) ve [Vincennes](#), kde se Foucault stal ředitelem. Jeho kariéra zde byla přerušena, když byl zvolen do [College de France](#), kde v r. 1970 přednesl svou inaugurační přednášku. Později přednášel také v [USA](#), [Japonsku](#), [Brazílii](#) a [Kanadě](#). Byl také dopisovatelem [Corriere della Sera](#) zprávami o šáhově režimu v [Íránu](#) v r. 1978. Zemřel roku 1984 během příprav na cestu do [Polska](#) a [Vietnamu](#).

Foucaultova filozofie

I když samotný Foucault odmítal být označován za filozofa, jeho vliv na filozofii druhé poloviny 20. století je neodmyslitelný. Důležitý vliv na filozofické smýšlení mladého Foucaulta, stejně jako většiny mladých lidí v poválečné Francii, měl [marxismus](#). Na krátkou dobu se dokonce stal členem francouzské [komunistické](#) strany, ale po několika měsících vystoupil, protože, jak později podotkl, ztratil iluze o komunistické [ideologii](#). Velký vliv na Foucaulta měl rovněž [existencialismus](#) a [fenomenologie](#), nejvíce pak dílo [Jean-Paula Sartra](#) a [Martina Heideggera](#). Foucaultova vlastní teorie se však v základech liší od těchto prvotních vlivů. Později se dokonce nechal slyšet, že: „Patřím do té studentské generace, která měla před očima horizont a limit marxismu, fenomenologie a existencialismu.“ Pro jeho intelektuální přesvědčení bylo do určité míry stimulující také prostředí francouzského [strukturalismu](#) (J. Lacan, [Louis Althusser](#), [Claude Lévi-Strauss](#), [Roland Barthes](#), [Georg Dumezil](#) aj.). Foucault však bývá mnohými považován za představitele filosofie tzv. [poststrukturalismu](#), čemuž odpovídá pozice radikálně vnějšího filosofujícího pozorovatele. Foucault sám však ke konci života se svým označením jako poststrukturalisty nesouhlasil a za svůj největší životní vliv označil [Friedricha Nietzscheho](#).

Foucaultovo starší dílo je produktem jeho snahy o porozumění společnosti skrze [archeologii vědění](#). Jeho archeologická snaha se výrazně liší od klasického dějepisectví, protože se zabývá studií „[epistémé](#)“ různých historických období, tj. jejich myšlenkových struktur, spíše než historickými daty a chronologickými spojitostmi. Kupříkladu, namísto faktického historického popisu vězeňských systémů se Foucaultova historická studie *Dohlížet a trestat: Kniha o zrodu vězení* snaží vysvětlit, jaké všeobecné myšlenkové pochody umožnily a zapříčinily způsob, jakým společnost trestá překročení zákona. Cílem tohoto Foucaultova dekonstruktivismu je uvědomění, že dogmatické uspořádání forem vědění a chápání, stejně jako i univerzální systémy morálek, jsou produktem spontánních myšlenkových pochodů, které tvoří jednotlivé [epistémé](#), a nesmějí být chápány jako absolutní.

Jeho práce se věnují kritice [racionalismu](#) a strukturalismu. Na [strukturalismu](#) kritizuje především jeho hypotézu univerzality a nadčasovosti dějin a zdůrazňuje naopak jejich diskontinuitu. Jeho dílo nese stopy vlivu [S. Toulmina](#) a [P. Feyerabenda](#). Foucault je jedním z hybatelů postmoderního obratu ve filozofii. Jeho historicky orientované práce jsou zaměřeny na rekonstrukci uspořádávacích forem vědění. Otázka vědy je podle něj rovna otázce vědění. Ve svých prvních textech Foucault zkoumá řád „[epistémé](#)“, která je vymezena jako souhrn diskursivní praxe určité doby. [Diskurs](#) se podle něj ukazuje jako prostředek k prosazení moci (pojem *bio-moc*), která utváří vědění, společenský řád i individuální pochopení. Moc je podle něj nadlidským faktorem. Rozum je v jeho podání subjekt, který se transformuje sám od sebe na základě náhodných mutací.

V knize rozhovorů Foucault říká: „Selekce, které bychom mohli provést, jsou nepřipustné a neměly by existovat. Měli bychom číst a studovat vše. Jinými slovy: musíme mít v daný moment k dispozici celkový archiv jistého období. A archeologie je, v striktním významu, vědou o tomto archivu.“, ([11](#))

„SLOVA A VĚCI“: ROZHOVOR S MICHELEM FOUCAULTEM

Portrait d'un penseur
- věnováno Jiřímu Hrabalovi -

Michel Paul Foucault (1926-1984), francouzský filosof, historik filosofie a společenských věd. Jeho dílo se rozpadá do několika období, tradičně je přijímáno dělení na období fenomenologické, archeologické, genealogické a etické.

Jeho myšlení ovlivnili především F. Nietzsche, M. Heidegger, G. Canguilhem, stejně jako prostředí francouzského strukturalismu (J. Lacan, L. Althusser, C. Lévi-Strauss, R. Barthes, Georg Dumezil aj.). Bývá považován za představitele filosofie tzv. poststrukturalismu, čemuž odpovídá pozice radikálně vnějšího filosofujícího pozorovatele, jenž vytváří „etnologii vlastní kultury“. Poststrukturalismus lze chápat jako radikalizaci (nikoli však negaci) klasického strukturalismu, a to především v jeho úsilí zbavit strukturalismus posledních závislostí na metafyzice. Foucaultovo řazení k poststrukturalismu je dáno i jeho angažovaností v událostech, jež předcházely májovým studentským nepokojům v roce 1968 a jež určily tvářnost intelektuální Francie do té míry, že se o jejich autorech (řazených dnes většinou právě pod plášť poststrukturalismu) začalo hovořit jako o nových filosofech či nových Francouzích. Ideový stříh poststrukturalismu je dán především radikalizací pojetí struktury (otevření a decentralizace struktury), ambicí znovu myslet znak a diferencii jako takové, což vše vede k radikálnímu domýšlení primátu jazyka pochopeného jako pluralita diskursů. Nová teoretická perspektiva je dána také tím, že diskursy nejsou zkoumány pouze v úzké vazbě na jazyk, ale ve své schopnosti produkovat účinky pravdy. Akcentován je ve filosofii do té doby neobvyklý fenomén moci, která není pochopena jen ve vztahu k vědění a produkci pravdy, ale posléze i ve svých korporalizačních efektech, tedy v tom, jak ovládá a vytváří lidskou identitu.

První Foucaultovy práce z 50. let jsou věnovány problematice psychiatrie a duševní nemoci, kterou Foucault považuje za výsledek klasifikujících, represivních tlaků společenských institucí na jedince, čímž se názorově dostává do blízkosti kritického proudu v poválečné psychiatrii - tzv. antipsychiatrie. Jeho kritika represivní povahy moderního racionalismu vyúsťuje v odmítnutí neutrality osvícenského rozumu a ve snahu vypracovat alternativní projekty dějin konstituce člověka jako subjektu.

Znamé se staly především jeho epistemologické práce z 60. let, tematizující problém kulturních a historických předpokladů uspořádání vědění. Foucault tvrdí, že v základu každé kultury či historické epochy působí jistým způsobem konstituovaný (a zpravidla nevědomý) pořádek významů (historické apriori), který je přenášen jednotlivými popisy světa (tzv. diskursy). Toto pole rozptylu typů vědění nazývá *epistémou*, jež podle něj sdružuje jednotlivé historické diskursy do stejné epistemologické konfigurace. Soudí, že na principu izomorfie rozličných diskursů dané epochy lze v Evropě rozlišit tři základní epistémy: *renesanční* (opírající se o princip podobnosti), *klasickou* (charakteristickou principem totožnosti a rozdílu) a *moderní* (pro niž je typický důraz na historický vývoj). Mezi epistémy klade nepřekročitelnou diskontinuitu, proto přenášení způsobu výkladu z jedné epistémy do druhé může vést k fatálním nedorozuměním. Zákonitost, jež určuje výskyt výpovědi v určitém diskursu, označuje Foucault jako *diskursivní formaci*, diskurs pak definuje jako soubor výpovědí, které patří do stejné diskursivní formace. Uspořádaná oblast výpovědí tvoří tzv. *archív* diskursu, kritickou vědu o tomto archívu, v němž jsou uspořádány všechny výpovědi určitého období, označuje Foucault jako *archeologii vědění*.

Během 70. let obrátil Michel Foucault svou pozornost ke zkoumání vztahů mezi věděním a mocí, na odhalování mocenských strategií jednotlivých typů racionalit a analýzu vztahu moci a subjektu. Odmítá mocenskou neutralitu vědění a popisuje strategie kontroly, disciplinace a normalizace, pomocí nichž je evropský člověk podrobován v subjekt. Mocenský typ moderny, opírající se o regulaci a kontrolu lidských potřeb a tužeb, nazývá *bio-moc*.

Subjekt je Foucaulta pojímán jako produkt aparátů moci a vědění, které skrze mocenské strategie pronikají do nitra individua a formují tak jeho vztah k tělu a sobě samému. Moc popisuje s důrazem na její bytostnou propojenost se symbolickými strukturami (diskursy) relacionisticky, především jako strukturování pole možného jednání druhých. Moc se projevuje skrze decentrovanou síť strategií, jejichž jednotlivý soubor nazývá Foucault tzv. *dispozitivem moci*. V pozdních dílech se Foucault soustřeďuje na produktivní aspekty mocenských vztahů a na možnosti tzv. „mikropolitiky sebetvorby“ jako estetiky existence, na možnosti konstituce etické plurality a diferenciací způsobů konstituování lidské subjektivity a životního stylu.

Foucaultovo dílo svým akcentem na překročení metafyziky, disperzi subjektu, pojetí diskursu jako média moci a pluralitu životních projektů se ve snaze zbavit myšlení všech monomýtů stýká s filosofickou postmodernou, jež také odmítá akceptovat tradiční legitimizující metanarace a epistemologická či ontologická privilegia (Rozum, Dějiny, Pravda, Subjekt práce a emancipace, Proletariát apod.) jako teoretické fetiše moderny, které je třeba opustit pro jejich naprostou nehodnověrnost. Poststrukturalismus, byť se svou specifickou argumentací od většiny tzv. postmoderních autorů odlišuje, je myšlením v pozměněných konturách *conditions postmoderne*. Proto je i dílo Michela Foucaulta nutno považovat za jeden z hybných momentů pro postmoderní obrat ve filosofii.

Ivo Hlaváč

Následující rozhovor vedl v roce 1966 s Michelem Foucaultem **Raymond Bellour**:

R. B.: Jak spolu souvisejí práce Slova a věci a Dějiny šílenství?

M. F.: Zhruba řečeno byly *Dějiny šílenství* dějinami dělení a především historií jistých hranic, které každá společnost považovala za nutné ustavit. Ve *Slovech a věcech* jsem na druhé straně chtěl napsat historii „uspořádání“, chtěl jsem ukázat, jakým způsobem společnost přemýšlí o podobnostech mezi věcmi a jak rozlišuje mezi věcmi, které mohou být ovládnuty, organizovány v systémech, rozvrženy podle racionálních schémat. *Dějiny šílenství* jsou historií difference, *Slova a věci* pak historií podobnosti, totožnosti a identity.

R. B.: V podtitulu, který jste knize dal, se opět můžeme setkat se slovem „archeologie“, jež se objevilo v podtitulu Zrození kliniky a poté v předmluvě k Dějinám šílenství.

M. F.: Archeologií bych chtěl označit nikoli disciplínu, nýbrž následující oblast zkoumání:

Ve společnosti různé soustavy vědomostí, filosofické ideje, každodenní mínění, ale také instituce, obchodní praktiky a policejní aktivity, zvyky – vše vztaženo k jistému typu implicitního vědění (savoir), charakteristickému pro danou společnost. Tento typ poznání je naprosto odlišný od poznání produkovaného systémem vědomostí, které lze najít ve vědeckých dílech, filosofických teoriích, náboženských apologiích, jenž však v danou chvíli umožňuje výskyt určité teorie, názoru či jednání. A tak v uspořádání velkých internačních center, jež byla otevřena na samém konci 17. století, bylo nutně jisté vědění o šílenství postaveno proti nešílenství, normálnosti proti nemoci, a tento typ vědění jsem chtěl zkoumat jako podmínku možnosti poznání, možnosti existence institucí či určitých praktik.

Tento způsob zkoumání má pro mě následující význam: umožňuje vyvarovat se všech problémů souvisejících s předností teorie před praxí, a naopak. Ve skutečnosti se zabývám praktikami, institucemi a teoriemi na stejné úrovni podle jistých isomorfií a hledám typ zakládajícího vědění (savoir), který je umožňuje, stratum vědění, jež je historicky konstituuje. Spíše než abych se pokoušel vysvětlovat toto vědění z pozice „prakticky-inertní“, pokouším se formulovat své analýzy z pozice, kterou by někdo mohl nazvat „teoreticko-aktivní“.

R. B.: Nacházíte se tudíž tváří v tvář dvěma problémům: historii a formalizaci.

M. F.: Všechny praktiky, dále instituce a teorie, chápu na rovině zápisů, tedy téměř vždy na rovině jazykových stop. Celek těchto stop konstituuje určitý typ homogenního pole: nikdo nemůže stanovit difference apriori. Problém je nyní nalézt společné rysy mezi zápisy dostatečně rozdílných uspořádání – aby bylo možno vytvořit to, co logikové nazývají třídami, estetické formami, vědci strukturami –, které jsou invarianty společné jistému množství jazykových stop.

R. B.: Jak jste řešil problém výběru a ne-výběru?

M. F.: Ve skutečnosti nesmí existovat žádný privilegovaný výběr. Musíme být schopni číst vše, poznat všechny instituce a praktiky. Žádná hodnota, která je tradičně uznávána v historii myšlení a filosofii, nesmí být akceptována jako taková. Zabýváme se polem, které ignoruje difference a věci považované tradičně za důležité. Což znamená, že najednou uchopíme např. Dona Quijota, Descarta a dekret Pompona de Beliera týkající se internačních domů. Můžeme také postřehnout, že gramatici 18. století jsou stejně důležití jako uznávání filozofové téže doby.

R. B.: Mám tomu rozumět ve shodě s vaším tvrzením, že např. Curier či Ricardo vás ovlivnili stejně, ne-li více než Kant či Hegel? Pak se ale otázka vědomostí stává naléhavou: jak můžete číst vše?

M. F.: Je možné číst všechny gramatiky a ekonomy. Kvůli knize *Zrození kliniky* jsem četl všechny pro metodologii relevantní lékařské práce z období 1780-1820. Selekce, které bychom mohli provést, jsou nepřijatelné a neměly by existovat. Měli bychom číst a studovat vše. Jinými slovy: musíme mít v daný moment k dispozici celkový archiv jistého období. Archeologie je, v striktním významu, vědou o tomto archivu.

R. B.: Co určuje výběr historického období (v knize *Slova a věci, stejně jako v Dějinách šilensství, je postupováno od renesance k současnosti*) a jeho vztah k „archeologické“ perspektivě, kterou jste zaujal?

M. F.: Tento druh výzkumu je možný pouze jako analýza naší vlastní „základní půdy“. To, že retrospektivní disciplíny hledají výchozí bod v naší současnosti, není jejich nedostatkem. Nemůže být pochyb o tom, že problém dělení rozumu a nerozumu se stal možný pouze s Nietzsche a Artaudem. To, co jsem chtěl nalézt, je podloží, základní půda našeho moderního vědomí šilensství. Jestliže na tomto poli neexistovalo něco jako dělicí linie, nebyla by archeologie na této půdě možná ani nezbytná. Stejně tak, jestliže se otázka významu a vztahů mezi významy a znaky neobjevila v evropské kultuře s Freudem, Saussurem a Husserlem, je zřejmé, že nebude třeba zkoumat podloží našeho vědění o významu. Tyto dva příklady jsou kritickými analýzami našich podmínek.

R. B.: Co vás přimělo přijmout ony tři osy, jež orientují všechny vaše analýzy?

MF: Zhruba toto: humanitní vědy, které se objevily koncem 19. století, jsou, abych tak řekl, sevřeny dvojným závazkem, dvojným souběžným požadavkem: hermeneutickým, interpretačním či exegetickým: musíme porozumět skrytému významu; a na proti tomu: musíme formalizovat, odkrýt systém, strukturální invariant, síť simultánností. Zdá se nicméně, že se tyto dvě otázky konfrontují privilegovaným způsobem v humanitních vědách do té míry, že máme dojem, že je nezbytné, aby existovalo pouze jedno, či druhé, interpretace, nebo formalizace. To, co jsem měl na mysli, bylo právě archeologické zkoumání toho, co tuto ambiguitu umožnilo. Chtěl jsem nalézt disciplínu, která zrodila toto rozdvojení.

Poté jsem musel zodpovědět dvě otázky týkající se klasického období: otázku teorie znaků a empirického uspořádání, resp. otázku konstituce těchto empirických uspořádání.

Vyjevilo se mi, že klasická doba, která je obvykle považována za období radikální mechanizace přírody, matematizace života, byla ve skutečnosti něco zcela jiného, že zde existovala velice zajímavá oblast zahrnující všeobecnou gramatiku, přírodní historii a analýzy bohatství; a že je toto empirické pole postaveno na projektu uspořádání věcí a že není zavázáno matematice a geometrii, nýbrž organizaci znaků, obecné a systematické taxonomii věcí.

R. B.: To je tedy návrat do klasického období, který byl podmíněný oněmi třemi osami. Jak posléze probíhal přechod těchto tří oblastí z klasické doby do 19. století?

M. F.: Odhalil jsem jednu věc, která mně velmi překvapila: člověk v klasickém vědění (*savoir*) neexistoval. Na místě, kde nyní nacházíme člověka, byla specifická moc diskursu, jazykového uspořádání, reprezentujícího slova a věci. Při studiu gramatiky či systému bohatství nebylo zapotřebí projít skrze vědu o člověku, nýbrž skrze diskurs.

R. B.: Ale pokud kdy nějaká literatura hovořila o člověku, pak to byla naše literatura 17. století...

M. F.: Jestliže něco v klasickém období existovalo, byly to reprezentace uspořádané v diskursu, veškeré pojmy – jako život, práce a jazyk –, tak fundamentální pro naše pojetí člověka, zde nemají žádný základ a nemají v tomto období místo.

Koncem 17. století přestal diskurs hrát organizující roli, jíž měl v klasickém vědění. Zmizela transparentnost mezi uspořádáním věcí a jejich možnými reprezentacemi; věci se zavinuly do své vlastní hustoty, do požadavku vnějšího reprezentaci, a to je důvod, že se objevily jazyky s jejich historií, život s jeho organizací a autonomií a práce s její schopností produkce. Navzdory tomu, v mezeře, kterou po sobě zanechal diskurs, se konstituoval člověk, člověk, který je natolik tím, kdo žije, kdo mluví a pracuje, nakolik prožívá život, jazyk a práci, a konečně nakolik může být poznán do té míry, v jaké žije, mluví a pracuje.

R. B.: Jak se na tomto pozadí jeví naše situace?

M. F.: Nacházíme se nyní ve velice nejednoznačné situaci. Člověk existuje od počátku 19. století pouze proto, že diskurs přestal mít sílu zákona nad empirickým světem. Člověk existoval tam, kde mlčely diskursy. Již u Saussura, Freuda a Hegela, u kořenů toho, co jest pro vědění o člověku fundamentální, se opět objevuje problém významu a znaku. Někdo může být překvapen, jestliže návrat tohoto důležitého problému znaku a významu, uspořádání znaků, konstituuje druh epigeneze naší kultury naproti tomu, co konstituovalo klasické období a modernu, či spíše jestliže je tato otázka předzvěstí, oznamující, že člověk mizí od té doby, kdy se stalo uspořádání člověka a uspořádání znaků inkompatibilní. Člověk umírá kvůli znakům, které se v něm zrodily – to měl na mysli Nietzsche, který tuto situaci nahlédl jako první.

R. B.: Zdá se mi, že idea inkompatibility mezi řádem znaků a řádem člověka musí mít jisté konsekvence...

M. F.: Samozřejmě. Například:

1. Činí nicotnou představu ideje vědy o člověku, která by zároveň byla analýzou znaků.
2. Ohlašuje první zhroucení v evropské historii antropologického a humanistického období, které jsme zažili v 19. století, kdy se myslelo, že vědy o člověku budou zároveň jeho osvobozením, osvobozením lidské bytosti v její plnosti. Zkušenost ukázala, že během vývoje vedly vědy o člověku spíše ke zmizení člověka, nežli k jeho apoteóze.
3. Literatura, jejíž status se změnil v 19. století, kdy přestala náležet k řádu diskursu a stala se manifestací jazyka v jeho hustotě, bezpochyby nyní musí zaujmout jiné postavení, přebírá jiný status a váhání, které projevuje mezi vágním humanismem a čistým formalismem jazyka, je bezpochyby jednou z manifestací tohoto fenoménu, který je pro nás fundamentální a nutí nás kolísat mezi interpretací a formalizací, člověkem a znaky.

R. B.: Čili jasně tedy vidíme, že významné tendence francouzské literatury od klasického období jsou uspořádány; především projekt, jenž vede od prvních humanistů, romantiků, k Flaubertovi, poté k oné literatuře subjektu, ztělesněné generací Nouvelle Revue Française, k novému humanismu před válkou a po ní, a dnes ke vzniku „nového románu“. Avšak německá literatura, jakkoli jí zkoumáme, drží toto vývojové schéma v šachu.

M. F.: Snad i proto byl německý klasicismus zároveň věkem historie i interpretace; německá literatura se od počátků nacházela v konfrontaci, kterou my zakoušíme až nyní. To vysvětluje, proč si Nietzsche tuto situaci plně uvědomil a nyní je tím, kdo nám ukazuje cestu.

R. B.: To by vysvětlovalo, proč se Nietzsche ve vaší knize objevuje jako exemplární postava, ne-archeologický subjekt (či spíše dosud ne-archeologický); otázka je položena se vši intenzitou a vzešla právě z toho, co Nietzsche odkryl.

M. F.: Ano, je tím, kdo skrze německou kulturu pochopil, že znovuoobjevení dimenze vlastní jazyku je inkompatibilní s člověkem. V tomto bodě má pro nás Nietzsche prorockou hodnotu. Na druhou stranu je nezbytné zavrhnout s největší přísností všechny pokusy otupit problém. Například používání těch nejznámějších pojmů 18. století, schémat podobnosti a souvislosti, všech těch, které jsou používány k výstavbě humanitních věd, aby je fundovaly, se mi jeví jako forma intelektuální zbabělosti hodící se k potvrzení toho, co nám Nietzsche naznačuje téměř sto let: že kde je znak, nemůže být člověk a že tam, kde necháváme mluvit znaky, musí člověk mlčet.

Lživý a naivní v úvahách o znacích a v analýzách znaků se mi jeví předpoklad, že znaky jsou již vždy zde, usazené v obrazu světa či konstituované lidmi a že nikdy není předmětem zkoumání jejich bytí. Co znamená skutečnost, že existují znaky a symboly jazyka? Musíme si položit problém bytí jazyka jako úkol, abychom neklesli na úroveň reflexe 18. století, tj. na úroveň empirismu.

R. B.: Jedna věc mně ve vašich knihách velmi prudce zasáhla: naprostá mimořádnost jejího postoje k filosofii, filosofické tradici a historii na jedné straně a k historii idejí, metod a pojmů na straně druhé.

M. F.: Byl jsem šokován skutečností, že zde na jedné straně existovaly dějiny filosofie beroucí si za privilegovaný předmět filosofické konstrukce, jež tradice označila za významné (v nejlepším případě někdo, byl-li trochu modernější, připustil jejich vazbu na zrod industriálního kapitalismu), a na straně druhé historie idejí, to jest sub-filosofií, které za privilegovaný předmět považovaly texty Montesquieho, Diderota či Fontenella.

Jestliže k tomu přidáme historii věd, nemůžeme nebýt ohromeni z neschopnosti klást v naší kultuře problém historie jejího vlastního myšlení. Proto jsem se pokusil vytvořit, zřejmě trochu jedinečným způsobem, ne historii myšlení vůbec, ale historii všeho, co v kultuře „obsahuje myšlení“, všeho „v čem je myšlení“. Neboť myšlení je ve filosofii, ale také v románu, v právní vědě, v zákoně, v administrativním systému, ve vězení.

Z knihy *Foucault live (Interviews, 1966-1984)*, Semiotext(e), New York, 1992, str. 1-10 vybral a přeložil **Ivo Hlaváč**.

Dílo

(seznam česky vydaných děl)

- *Maladie mentale et personnalité* (1954) - česky: *Psychologie a duševní nemoc*. Praha: Horizont, 1971. 113 s.
- *Histoire de la folie à l'âge classique - Folie et déraison* (1961) - česky: *Dějiny šílenství v době osvícenství*. Praha: NLN, 1994. 209 s. [ISBN 80-7106-085-2](https://www.isbn.cz/ISBN/80-7106-085-2) - v tomto díle se Foucault zabývá tím, jak vznikl opak rozumu. V 17. století totiž začínají vznikat

azyly - blázince. Dříve potřeba šílence izolovat nenastala a šílení lidé byli integrováni do společnosti. V díle se také zabývá představou zrodu rozumu.

- *La pensée du dehors* (1966) - česky: *Myšlení vnějšku*. Praha : Herrmann, 1996. 303 s. [ISBN 80-238-0471-5](#)
- *L'archéologie du savoir* (1969) - česky: *Archeologie vědění*. Praha : Herrmann & synové, 2002. 318 s. [ISBN 80-239-0124-9](#)
- *Diskurz, autor, genealogie*. Praha : Svoboda, 1994. 115 s. [ISBN 80-205-0406-0](#) - obsahuje díla: *Nietzsche, la généalogie, l'histoire* (1971) - Nietzsche, genealogie, historie a *L'ordre du discours* (1971) - Řád diskurzu
- *Surveiller et punir* (1975) - česky: *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. Praha : Dauphin, 2000. 427 s. [ISBN 80-86019-96-9](#)
- *Histoire de la sexualité* - česky: *Dějiny sexuality*.
 - *Vol I: La Volonté de savoir* (1976) - česky: *Vůle k vědění*. Praha : Herrmann & synové, 1999. 189 s. [ISBN 80-238-5090-3](#)
 - *Vol II: L'Usage des plaisirs* (1984) - česky: *Užívání slasti*. Praha : Herrmann & synové, 2003. 338 s. [ISBN 80-239-1187-2](#)
 - *Vol III: Le Souci de soi* (1984) - česky: *Péče o sebe*. Praha : Herrmann & synové, 2003. 326 s. [ISBN 80-239-1186-4](#)
- *Sen a obraznost*. Liberec : Dauphin, 1995. 75 s. [ISBN 80-901842-1-9](#)

Odkazy

- KUNZMANN, Peter; BURKARD, Franz-Peter; WIEDMANN, Franz: *Encyklopedický atlas filosofie*. Praha : NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2001. 265 s. [ISBN 80-7106-339-8](#)
- NIDA-RÜMELIN, Julian: *Slovník současných filosofů*. 1. vyd. Praha : Garamond, 2001. 533 s. [ISBN 80-86379-29-9](#)
- ERIBON, Didier: *Michel Foucault 1926-1984*. 1. vyd. Praha : Academia, 2002. 382 s. [ISBN 80-200-0955-8](#)
- DELEUZE, Gilles: *Foucault*. Praha : Herrmann, 1996. 191 s. [ISBN 80-238-0033-7](#)

Externí odkazy

- [Foucault.info](#) – obsahuje i online dostupné verze nejvýznamnějších spisů
- [Michel Foucault Resources](#)
- [Michel Foucault resources at Theory.org.uk](#)
- [World of Michel Foucault](#) – stránky o Foucaultovi v rámci California State University Northridge
- [Michel Foucault](#) – záznam v Stanford Encyclopedia of Philosophy
- [Výňatek z knihy „Dohlížet a trestat“ \(slovensky\)](#)

Alexandre Koyré

Alexandre Koyré

Alexandre Koyré (původním jménem Александр Владимирович Койракский, *Aleksandr Vladimirovič Kojraskij*) ([29. srpna 1882](#), [Taganrog](#), [Rostovská oblast](#)

[Ruska](#) – [28. dubna 1964](#), [Paříž](#)) byl [historik](#) a [filosof](#) vědy [ruského](#) původu, který po většinu života působil v [Paříži](#).

Život

V [Rostově na Donu](#) a v [Tbilisi](#) získal humanitní vzdělání a znalost klasických jazyků. Roku [1908](#) odešel do [Göttingen](#), kde studoval filosofii u [Edmunda Husserla](#) a [matematiku](#) u [Davida Hilberta](#). Roku [1911](#) přišel na pařížskou [Sorbonne](#), za války bojoval v ruské armádě. Po I. světové válce se oženil a usadil v Paříži, kde spolupracoval mj. s [Gastonem Bachelardem](#) a [Alexandrem Kojèvem](#), který po něm převzal přednášky o [Hegelovi](#). Opakovaně pobýval a přednášel také v [USA](#).

Počátky novověké vědy

Koyré se sice věnoval hlavně počátkům novověké vědy, začal však jako historik náboženství a odtud čerpal hlubší porozumění pro myšlenky a vývoj věd od 16. století, jak o tom svědčí například jeho kniha *Mystikové, spiritualisté, alchymisté 16. století v Německu*. Byl totiž přesvědčen, že i spisy vědců je třeba chápat na pozadí jejich doby. Zabýval se zejména [Galileim](#), [Descartesem](#), [Platónem](#) a [Newtonem](#) a ve své nejslavnější knize *Od uzavřeného světa k nekonečnému vesmíru* (původně přednášky v USA z roku [1959](#)) popsal proměny pohledu na svět od [Mikuláše Kusánského](#) a [Giordana Bruna](#) k [Newtonovi](#). Koyré odmítal „[positivistickou](#)“ představu, že by ke změnám v pohledu na svět vedla experimentální fakta. Podle něho jde především o změnu teoretického pohledu, který pak vede i výběr a uspořádání experimentů. Ukázal také, že lidé jako Galileo experimentovali podstatně méně, než se obvykle soudí, a že jejich experimenty byly často jen myšlenkové. Například slavný pokus s pádem koulí z věže v [Pise](#) sice Galileův životopisec stručně zmiňuje, Koyré však doložil, že se patrně nikdy nekonal. Galilei totiž věděl, že pokus už před ním dělal Benedetti a že hliněná koule dopadla později než kovová.^[1]

Problém přirozeného světa

Podobně jako Husserl a [Patočka](#), zabýval se i Koyré problémem „dvojitosti světa“, v němž moderní člověk žije: vedle světa běžného života, Husserlova *Lebenswelt*, chápeme svět také v pojmech abstraktní matematizované vědy, která důležité části lidského světa (hodnoty, intuice, krásu, lidské vztahy a pod.) z metodických důvodů vypouští. Přitom – jak Koyré ukázal – dokonce i při vědeckých objevech hrají tyto stránky důležitou roli.

Vliv

Koyré ovlivnil řadu historiků a filosofů, zejména [T. Kuhna](#), jehož slavná práce o vědeckých revolucích se o Koyrého silně opírá, nebo teoretického fyzika [P. Feyerabenda](#).

Poznámky

- ↑ [fr:Alexandre Koyré](#)

Na internetu

- [Centre Alexandre Koyré - fr](#)

České překlady

- *Od uzavřeného světa k nekonečnému vesmíru*. Praha: Vyšehrad, 2004.
- *Mystikové, spiritualisté, alchymisté 16. století v Německu*. Praha: Malvern, 2006.
- *Rozhovory nad Descartem*. Praha: Vyšehrad, 2006.

William James

William James

William James, ([11. ledna 1842 New York](#) – [26. srpna 1910 Chocorua, New Hampshire](#)) byl americký psycholog, jeden ze zakladatelů vědecké a empirické [psychologie](#), autor vlivných knih o mystice, o [psychologii náboženství](#) a filosofii výchovy a významný představitel pragmatické [filosofie](#).

Životopis

William James se narodil v bohaté newyorské rodině, jeho otec se zajímal o literaturu, o [Swedenborgovu](#) teologii a měl bohaté styky s americkou i evropskou intelektuální elitou té doby: s [Emersonem](#), [C. S. Peircem](#), [E. Machem](#), [Johnem Dewey](#), [Markem Twainem](#), [J. Frazerem](#), [Henri Bergsonem](#), [H. G. Wellsem](#), [G. K. Chestertonem](#), [S. Freudem](#), [C. G. Jungem](#). Mladý James – stejně jako jeho pět velmi nadaných sourozenců - dostal vynikající vzdělání, několikrát navštívil Evropu a naučil se řadu jazyků. Jeho bratr [Henry James](#) se stal velmi úspěšným spisovatelem.

William James studoval od roku [1864](#) medicínu na Harvardově univerzitě, kde pak také působil až do smrti (1910). V roce [1867](#) – [1868](#), když se léčil z depresí v Německu, objevil psychologii Hermanna Helmholtze a Freudova učitele [Pierre Janeta](#). Po promoci ([1869](#)) se stal asistentem lékařství na Harvardově univerzitě, ale od roku [1876](#) se už věnoval pouze psychologii (profesorem [1885](#)) a od roku [1897](#) se stal tamtéž profesorem filosofie.

Dílo

James nebyl myslitel akademické učnosti, nýbrž stále se snažil, aby jeho myšlení studentům i čtenářům pomáhalo lépe žít. V psychologii kritizoval dogmatické školy, které podle něho k ničemu nevedou. Proti mechanistickým výkladům myšlenkových procesů (např. jako asociací) zdůrazňoval, že člověk vždycky sleduje nějaké cíle, hledá, volí a jedná. Slavný je Jamesův výklad emocí: není to tak, že by člověk viděl medvěda, dostal strach a proto utekl, nýbrž tak, že uteče, jak spatří medvěda, a teprve potom dostane strach. [Emoce](#) jsou tedy cosi prvotního a bezprostředního, vyvolaného přímo vjemy nebo podněty.

[Pravda](#) je podle Jamese to, co se lidem dlouhodobě osvědčilo a osvědčuje, druh dobra, který jim umožňuje lépe žít. To je jádro jeho [pragmatismu](#). James je také [empirista](#), ovšem zvláštního, radikálního druhu. Zkušenost není něco, co by se dalo rozdělit a fixovat jako jednotlivá, naprosto objektivní [fakta](#), nýbrž je především celková, proměnlivá a poznamenaná vnímajícím člověkem. Člověka nelze od jeho zkušenosti oddělit.

Také Jamesova filosofie náboženství zdůrazňuje na jedné straně bezprostřední povahu náboženské zkušenosti, která není pojmová ani teoretická, nýbrž celková a žitá. Náboženská zkušenost je zvláště zajímavým předmětem psychologického zkoumání, protože se v ní jako pod mikroskopem ukazuje, jak funguje naše mysl. Na druhé straně trvalá přítomnost náboženství v lidských společnostech podle Jamese dokazuje, že bylo lidem užitečné a pomáhalo jim žít a jednat ve spleťtém světě. Proto má člověk, jak říká James, „vůli věřit“ (*the will to believe*).

Spisy

- [The Principles of Psychology \(1890\)](#)
- [Psychology \(Briefer Course\) \(1892\)](#)
- [The Will to Believe \(1897\)](#)
- [Human Immortality: Two Supposed Objections to the Doctrine \(1897\)](#)
- [Talks to Teachers on Psychology: and to Students on Some of Life's Ideals \(1899\)](#)
- [The Varieties of Religious Experience \(1902\)](#)
- [Pragmatism: A New Name for Some Old Ways of Thinking \(1907\)](#)
- [A Pluralistic Universe \(1909\)](#)
- [The Meaning of Truth: A Sequel to „Pragmatism“ \(1909\)](#)
- [Some Problems of Philosophy: A Beginning of an Introduction to Philosophy \(1911\)](#)
- [Essays in Radical Empiricism \(1912\)](#)

Česky vyšlo

- [Druhy náboženské zkušenosti](#), Praha 1930
- [Pragmatism: nové jméno pro staré způsoby myšlení](#). Brno 2003
- [Úvod do religionistiky](#). FF UK Praha 2004

Citáty

- ...objektivní pravda, v níž funkce uspokojování lidských přání vůbec nehraje žádnou úlohu, neexistuje ... nezávislá pravda ... představuje pouze mrtvé srdce prázdného stromu. (z díla Pragmatismus)
- Mnoho lidí se domnívá, že myslí, ač jenom nově řadí své předsudky.

Externí odkazy

Seznam děl

v databázi [Národní knihovny ČR](#), jejichž autorem nebo tématem je *William James*

- [Životopis Williama Jamese - en](#)
- [Bibliografie Williama Jamese](#)
- [Stanford Encyclopedia of Philosophy: William James](#)
- [Great Men and the Environment: William James](#)
- [William James Society](#)
- [William James Studies](#)
- [The William James Cybrary](#)
- [William James, Spisy a eseje – en](#)

Charles Peirce

Charles Sanders Peirce

Charles Sanders Peirce, ([10. září 1839](#) [Cambridge Massachusetts](#) – [19. dubna 1914](#) [Milford, Pennsylvánie](#)) byl [americký](#) vědec, [matematik](#) a [logik](#), jeden z nejvýznamnějších amerických [filosofů](#), zakladatel [pragmatismu](#) a moderní [sémiotiky](#).

Životopis

Peirce se narodil v rodině profesora matematiky na [Harvardově univerzitě](#), kde také studoval filosofii, matematiku a přírodní vědy a roku 1863 obhájil doktorát z chemie. Krátce pracoval na Harvardu a v letech 1879-1883 přednášel logiku na Univerzitě Johna Hopkinse v [Baltimoru](#), potom však musel akademickou kariéru opustit a pracoval jako geodet. Roku 1891 odešel na odpočinek, postavil si velký dům a odstěhoval se na venkov, kde žil v soukromí v krajní nouzi a věnoval se pouze přemýšlení a psaní. Trpěl nervovou chorobou a měl vlivné nepřátele, soustavně ho podporoval přítel [William James](#).

Dílo

Z Peircova nesmírně rozsáhlého díla vyšlo za jeho života jen několik článků, dva z nich (*Fixování mínění* a *Jak dosáhnout jasnosti myšlení*), se považují za počátky pragmatismu. Část jeho pozůstalosti – nedatovaných náčrtů a poznámek – vyšla jako *Collected Papers* v 8 svazcích, souborné vydání má mít asi 30 svazků. Peirce se celý život zabýval základními filosofickými otázkami [poznání](#), mínění, [pravdy](#), [znaku](#) a [významu](#) i otázkami lidského jednání a [společnosti](#). Přitom ovšem měnil jak své názory, tak i pojmy, takže orientace v jeho nesnadném a originálním díle je velmi obtížná.

Epistemologie a teorie poznání

Peirce byl silně ovlivněn [Kantovým](#) náhledem, že poznání je významně ovlivněno poznávajícím a jeho nástroji. Spolehlivé poznání však nevzniká bezprostřední intuicí jako u Descarta, ani spekulací, nýbrž pouze praktickým i teoretickým jednáním a experimenty; požadavek naprosté jistoty však pokládal za směšný. Tento názor nazval falibilismus, což později použil Karl Popper. Peircova pragmatická maxima říká, že pojem předmětu se určuje ze souhrnu účinků, jež tento předmět (předměty) působí. Peircův pragmatismus je daleko teoretičtější než např. pragmatismus Williama Jamese nebo [Johna Deweyho](#) a týká se především logiky a tvorby pojmů.

Poznání vždy navazuje na předchozí a protože vyžaduje obecně (intersubjektivně) srozumitelné znaky (např. slova), má vždy i svoji společenskou stránku a předpokládá komunikaci. Tvorba pojmů musí být svobodná, musí však brát ohled na srozumitelnost pro jiné. Poznání se získává:

1. [dedukcí](#) z evidentních pravd a charakterizuje racionalismus,
2. [indukcí](#) ze zkušenosti, jež charakterizuje empirismus, ale také

3. abdukci, což je tvořivá činnost, vytvářející [hypotézy](#) a pravidla, jež dedukce i indukce potřebují. Zde se uplatňuje lidský vhled do souvislostí světa.

Sémiotika

Fenomény (či podle Peirce *fanera*), tj. souhrny toho, co se člověku ve zkušenosti jakkoli dává, řadí do tří kategorií:

1. primární jsou ty, jež se dávají bezprostředně a beze vztahu k jiným, například smyslové nebo citové kvality;
2. sekundární jsou ty, jež lze uchopit jen ve vztahu k jiným, jako například síla, jež vystupuje jen v protikladu k odporu;
3. terciární fenomény vstupují do vztahu, zprostředkovaného třetím – například myšlenky nebo znaky, jejichž zprostředkování nelze vyložit jen dvojicí typu označující - označované.

Tak ve vztahu znaku a jeho předmětu nutně vystupuje i interpretace, jež je do tohoto vztahu uvádí. Znak a jeho interpretace vydělují předmět ze souvislosti světa a umožňují tak jeho poznání. V této souvislosti zavádí Peirce známé rozlišení podle toho, zda znak a předmět spolu souvisí:

1. přirozeně (**index** – například oheň a kouř),
2. na základě analogie (**ikon** – například obraz),
3. anebo pouze konvencí (**symbol** – například slovo).

Logika a matematika

Při svých pracích z logiky objevil Peirce i řadu formálních postupů, například logické grafy, pravdivostní tabulky nebo množinové diagramy (dnes nazývané Vennovy), zavedl velmi rozšířenou logickou notaci (Peirce – Schröder) a užívání [kvantifikátorů](#). Jako první vytvořil úplný systém Booleovských funkcí a přišel na to, že by se daly realizovat elektrickými spínači, na což po 50 letech navázal [Shannon](#). Peirce dále navrhl první axiomatickou teorii množin, objevil dodnes užívanou axiomatizaci aritmetiky přirozených čísel (před [Dedekindem](#) a Peanem) a vytvořil algebru relací. Jako první také navrhl, aby se metr definoval pomocí vlnové délky světla.

Význam a vliv

Peirce podstatně ovlivnil zejména americkou filosofii, pro niž patří mezi zakladatele. Z jeho myšlenek vycházeli další pragmatisté (James, Dewey), k Peircovým obdivovatelům patřil např. [Bertrand Russell](#), [Alfred North Whitehead](#), [Alfred Tarski](#) nebo [Karl Popper](#). Peircova analýza zkušenosti, poznání a tvorby pojmů je v něčem velmi blízká analýze [Husserlově](#) a při výkladu svého pojmu fanerologie uvažoval Peirce i o názvu fenomenologie. Zdaleka největší je však Peircův význam v oblasti znaku, významu a komunikace čili v sémiotice. Ta se v průběhu 20. století rozvinula do značné šíře a teprve po Druhé světové válce objevovala Peircovy originální myšlenky. Roku 1946 byla založena Peirceova společnost a brzy následovaly další v řadě zemí celého světa.

Odkazy

Zdroje

- I. P. McGreal, *Velké postavy západního myšlení*. Praha 1999
- *Metzler Philosophen Lexikon*. Stuttgart 1995

Viz též

- [Booleova logika](#)
- [Fenomenologie](#)
- [Sémiotika](#)
- [en:Charles Peirce](#)

Na internetu

- [Charles Sanders Peirce](#), Robert Burch
- [Arisbe: The Peirce Gateway](#)
- [Charles S. Peirce Society](#)
- [Charles Sanders Peirce](#), MacTutor History of Mathematics, O'Connor & Robertson
- [Commens: Virtual Centre for Peirce Studies](#), University of Helsinki, Bergman & Paavola (eds.)
- [Digital Encyclopedia of Charles S. Peirce](#)
- [Charles Sanders Peirce \(1839-1914\)](#), Albert Atkin
- [Peirce, Charles Sanders \(1839-1914\)](#), Ralph Lichtensteiger
- [Peirce Edition Project](#)
- [Pragmatism Cybrary](#), John R. Shook (ed.)
- [Philosophie et sémiotique de Peirce - fr](#)

Literatura

Seznam děl

v databázi [Národní knihovny České republiky](#), jejichž autorem nebo tématem je *Charles Peirce*

- C. S. Peirce, *Lingvistická čítanka I. Sémiotika*. Vyd. B. Palek a D. Short. Praha 1972.
- *Pragmatizmus. Peirce, James, Dewey, Rorty*. Vyd. E. Višňovský a F. Mihina. Bratislava 1998.
- *Sémiotika. Peirce, Ogden a další*. Vyd. B. Palek. Praha 1997.

John Dewey

John Dewey	
Narození	
Datum:	20. října 1859
Místo:	Burlington, Vermont
Úmrtí	
Datum:	1. června 1952
Místo:	<i>neznámé</i>

John Dewey (20. října 1859, [Burlington](#) – 1. června 1952) byl [americký filozof](#), [pedagog](#), [psycholog](#) a reformátor vzdělávání. Jeho myšlenky měly velký vliv nejen ve Spojených státech, ale i po celém světě. Je považován za jednoho ze zakladatelů filozofie [pragmatismu](#) (spolu s [Charlesem Sandersem Peircem](#) a [Williamem Jamesem](#)). Je také znám jako otec [funkcionální psychologie](#).

John Dewey se narodil v Burlingtonu ve státě [Vermont](#) ve skromné rodině. V roce [1879](#) absolvoval univerzitu ve Vermontu. Doktorát dostal na Kriegerově škole umění a vědy na Univerzitě Johna Hopkinse v roce [1884](#). Od roku [1904](#) byl profesorem filozofie na [Kolumbijské univerzitě](#) a na Učitelské akademii této univerzity. Byl dlouholetým členem Americké federace učitelů.

Vzdělávací filozofie

Dewey vychází z kritiky staré [herbartovské](#) školy a konstatuje, že jejím těžištěm není dítě. Pragmatická škola ve svých důsledcích znamená výrazný zásah do stávajícího školství. Základními ideovými pilíři pragmatické pedagogiky jsou:

1. Dítě (žák) se stává centrem, kolem kterého krouží veškerá výchova, učební prostředky, atd. Tuto tendenci pragmatické pedagogiky nelze chápat jako krajní pedocentrismus, ale v tom smyslu, že žák má aktivně pracovat, žít vlastním životem a zmocňovat se aktivně životních zkušeností. Tak jako u reformní pedagogiky je základním východiskem hluboké studium psychologie dítěte.
2. Vyučovací proces pragmatická škola nechápe jako předávání systematicky uspořádaných vědomostí, ale jako rozvíjení dětské zkušenosti. Dítě proto má mít kontakt se společenskou i fyzickou zkušeností, má ji znát. Tato zkušenost nemá být náhradou, jak ji prezentovala stará škola. Dítě má získávat vlastní aktivitou zkušenosti, tato činnost ho výrazně motivuje, vzbuzuje zájem a vyvolává problémy. Toto mu nemůže poskytnout tradiční škola, ani tradiční knihy. Zkušenosti žáci získávají v osobní činnosti.

V tomto pojetí buduje Dewey pracovní školy. Základní metodou k získávání poznatků je praktická činnost a experimentování žáka. Žáci se učí tím, že ve škole řeší úlohy a problémové situace. Žák má totiž zkoušet, používat různých názorů, informací a řešení. Zároveň si má pamatovat optimální řešení. Veškeré vyučování je praktická činnost žáků, učení činností.

Zárukou produktivity práce školy je zájem a aktivita. A ta se rozvíjí v pracovní činnosti žáka. Důsledky takto pojaté výuky jsou značné. Učitel se mění v poradce, učebnice v pracovní příručky.

Díla

- [The Reflex Arc Concept in Psychology](#) (1896)
- [My Pedagogic Creed](#) (1897)
- The Postulate of Immediate Empiricism (1905)
- Dewey, J. (1884). The new psychology. *Andover Review*, 2, 278–289 [\[1\]](#)
- Dewey, J. (1894). The ego as cause. *Philosophical Review*, 3, 337–341 [\[2\]](#)
- *Democracy and Education* (1916)
- *How We Think* (1910)
- *Reconstruction in Philosophy* (1919)
- *Human Nature and Conduct* (1922)

- The Public and its Problems (1927)
- The Quest for Certainty (1929)
- Experience and Nature (1929)
- Individualism Old and New (1930)
- Art as Experience (1934)
- A Common Faith (1934)
- Liberalism and Social Action (1935)
- Experience and Education (1938)
- Logic: The Theory of Inquiry (1938)
- Freedom and Culture (1939)
- Knowing and the Known (1949) (With Arthur Bentley)

Odkazy

Literatura

- J. Dewey: *Škola a společnost*. Praha 1904
- J. Dewey: *Rekonstrukce ve filosofii*. Praha 1929
- J. Dewey: *Demokracie a výchova*. Praha 1932
- J. Dewey: *Mravní zásady ve výchově*. Praha 1934
- J. Dewey: *O pramenech vychovatelské vědy*. Praha 1947
- J. Dewey: *Rekonštrukcia liberalizmu; z politickej filozofie klasického pragmatizmu*. Bratislava 2001
- F. Singule (vyd.): *Americká pragmatická pedagogika: John Dewey a jeho američtí následovníci*. Praha 1991
- Višňovský – Mihina (vyd.): *Pragmatismus*. Bratislava 1998

Externí odkazy

- [Center for Dewey Studies](#)
- [Democracy and Education](#) (WikiSource)
- [Excerpts from Experience and Nature](#) (pdf file)
- [Impressions of Soviet Russia](#)
- [Small site on John Dewey](#)
- [a website dedicated to the transactional view of Dewey and Arthur Bentley](#)
- [Information about John Dewey and F. Mathias Alexander](#)
- [Otter Valley Experiential High School – A Brandon, Vermont high school based on Experiential Learning](#)
- [The Children's School of Oak Park – A Progressive Education elementary school in Oak Park, Illinois](#)
- [The Academy at Charlemont – A classical and community based Progressive Education high school in Charlemont, MA](#)
- [City & Country School located in NYC, for children ages 2–13, founded in 1914 by the pioneering educator, Caroline Pratt.](#)

Hans Jonas

Hans Jonas (10. května 1903 [Mönchengladbach](#) – 5. února 1993 [New York](#)) byl židovský filosof německého původu. Zabýval se [gnózí](#), etickými a náboženskými problémy a filosofickým výkladem [života](#). Proslavil se hlavně jako myslitel lidské [odpovědnosti](#) za společnost a svět.

Život

Jonas se narodil v zámožné rodině, po maturitě v roce 1921 začal studovat filosofii ve [Freiburgu](#) u [Edumda Husserla](#) a hlavně [Martina Heideggera](#), který jej osobně nadchl a trvale ovlivnil. Krátce studoval také v [Berlíně](#) filosofii u [E. Troeltsche](#) a při studiu judaistiky se seznámil s [Leo Straussem](#). Roku 1923 začal studovat zemědělství, protože chtěl odejít do [Izraele](#), brzy se však vrátil do Freiburgu a s Heideggerem odešel do [Marburgu](#), kde poslouchal také teologii u [Rudolfa Bultmanna](#) a spřátelil se s [Hannah Arendtovou](#). Po krátkém pobytu v [Heidelbergu](#), v [Bonnu](#) a ve [Frankfurtu](#) se vrátil do Marburgu a začal pracovat na disertaci o filosofickém významu pozdně antické gnóze. Roku 1930 napsal knihu o problému svobody u [Augustina](#) a [Pavla z Tarsu](#).

Brzy po [nacistickém](#) převzetí moci roku 1933 emigroval do [Londýna](#) a roku 1935 do Izraele, kde se stal členem polovojskové organizace [Hagana](#). Po vypuknutí [Druhé světové války](#) vstoupil do britské armády a jako protiletkecký dělostřelec bojoval v Izraeli a od roku 1944 v Itálii. Po válce zjistil, že jeho matka zahynula v [Osvětimi](#). V letech 1948-1949 bojoval v izraelské armádě, potom však přesídlil do Kanady, kde přednášel na univerzitách v [Montrealu](#) a [Ottawě](#), od roku 1954 v New Yorku an [New School for Social Research](#) a jako hostující profesor také v [Princetonu](#), v [Chicagu](#) a později také v [Mnichově](#). Dostal řadu významných ocenění a čestných doktorátů, například Mírovou cenu německých knihkupců (1987).

Myšlení

Prvním velkým Jonasovým tématem byl fenomenologický výklad gnóze a pozdně antického [dualismu](#), od něhož přešel k raně křesťanské filosofii svobody. Heideggerovo politické selhání ho velmi poznamenalo a v poválečné době se obrátil k etickým problémům současného lidstva. Proti naivnímu optimismu šedesátých let, jak jej vyjádřil například [Marc Bloch](#) v knize *Princip naděje*, postavil koncept obecné a ničím nepodmíněné lidské odpovědnosti a v knize *Princip odpovědnosti* formuloval slavný etický [imperativ](#), inspirovaný [Kantem](#):

„*Jednej tak, aby účinky tvého jednání byly slučitelné s pokračováním vpravdě lidského života na Zemi.*“

— H. Jonas, *Princip odpovědnosti*. Praha 1997, str. 35.

Tento princip lidské odpovědnosti pak aplikoval na otázky medicíny, biologie a dalších věd. Kládl přitom zvláštní důraz na to, že se nemůže jednat jen o udržení biologických podmínek pro holé přežití, nýbrž o udržení a rozvoj podmínek pro důstojný lidský život ve svobodě a

odpovědnosti. V pozdějších letech se vrátil k tématu svobody a ukazoval, jak je lidská svoboda už předznačena v celé oblasti živého – například v podobě látkové výměny, pohybu a smyslového vnímání. Naopak i duchovní činnost člověka vyrůstá z jeho organické, živé povahy a je s ní vždy spojena. V posledních letech se Jonas věnoval i náboženským otázkám a v knize *Pojem Boha po Osvětlení* (1987) formuloval originální **teodiceu**, ovlivněnou „procesním myšlením“ [A. N. Whiteheada](#): Bůh, který stvořil svět, mu sice zůstává v lásce nakloněn, svěřil jej však plně do lidských rukou. Všechno zlo má tedy čistě lidský původ a je odpovědností člověka.

Související články

Na internetu

- [\(en\)](#)
- [Short biography](#)
- [“But to Me the World has Never Been a Hostile Place” – Portrait of Hans Jonas](#)
- [\(de\)](#)
- [Hans-Jonas-Zentrum Berlin](#)

Literatura

Seznam děl

v databázi [Národní knihovny ČR](#), jejichž autorem nebo tématem je *Hans Jonas*

- Jonas, H., *Princip odpovědnosti*. Praha: Oikúmené 1997. [ISBN 80-86005-06-2](#)
- Jonas, H., *Evoluce a svoboda*. In: *Lidé města 2/2005*, ISSN 1212-8112, str. 83-96

Ernst Troeltsch

Ernst Troeltsch (17. února 1865 [Haunsstetten](#) – 1. února 1923 [Berlín](#)) byl [německý protestantský teolog](#) a [sociolog náboženství](#), svým působením zasáhl i do [religionistiky](#). Byl představitelem německé [liberální teologie](#) a tzv. nábožensko-historické školy (*Religionsgeschichtliche Schule*).

Život

Narodil se v Haunsstetenu. Vystudoval [teologii](#) a [dějiny náboženství](#) v [Göttingen](#), [Erlangenu](#) a [Berlíně](#). Po ukončení studií začíná působit nejdříve krátce v Göttingen a [Bonnu](#), načež až do roku 1915 působil v [Heidelbergu](#). Poté působil v pozici profesora teologie na univerzitě v Berlíně.

Dílo

Troeltsche vychází z prostředí liberální teologie. Podle Troeltsche je [náboženství](#) něco, co nelze vyvodit z jiného pojmu a je těsně spjata s lidskou kulturou. [Křesťanství](#) sice hodnotí kladněji ostatní náboženství, ale podle Troeltsche křesťanství pořád zůstává „pouze“ náboženstvím. Je každého osobní věc, které náboženství si zvolí.

Byl jedním z čelních představitelů tzv. *Religionsgeschichtliche Schule* (*Škola dějin náboženství*). Tato skupina vznikla v Německu na konci [19. století](#) a měla velký význam ve formování studia náboženství. Snažila se mimo jiné o prokázání ovlivnění textů [Starého](#) a [Nového zákona](#) jinými [starověkými náboženstvími](#).

Dalším významný okruhem, do kterého Troeltsch zasáhl, je sociologie náboženství. Ve své knize *Sociallehren der christlichen Kirchen und Gruppen* se snaží rozebrat sociální učení [církví](#) a náboženských skupin. Podle Troeltsche náboženská skupina vznikne kolem charismatické osoby. Jakmile se počet osob ve skupině zvyšuje, nastává problém organizace a předávání autentického učení svého vůdce. Proto se jeho myšlenky začínají zaznamenávat a vznikají tak náboženské spisy. V další fázi vznikají instituce, které se ve snaze udržet si své sociální postavení ve společnosti přizpůsobují okolnímu světu.

Bibliografie

Vernunft und Offenbarung bei J. Gerhard und Melanchthon, 1891
Die Absolutheit des Christentums und die Religionsgeschichte, 1902
Das Historische in Kants Religionsphilosophie, 1904
Die Bedeutung der Geschichtlichkeit Jesu für den Glauben, 1911
Augustin, die christliche Antike und das Mittelalter, 1915
Psychologie und Erkenntnistheorie in der Religionswissenschaft, 1922
Gesammelte Schriften I-IV, 1912-1925

česky

Z dějin evropského ducha, 1934

Literatura

- Heller, Jan; Mrázek, Milan: *Nástin religionistiky*, Praha: Kalich 2004.
- Horyna, Břetislav: *Úvod do religionistiky* Praha: OIKÚMENÉ, 1994.
- Horyna, Břetislav; Pavlincová, Helena: *Dějiny religionistiky* Olomouc: Olomouc, 2001.
- Waardenburg, Jacques: *Bohové zblízka: Systematický úvod do religionistiky*, Brno: Masarykova univerzita, 1997.

Martin Heidegger

Martin Heidegger (26. září 1889 [Meßkirch](#) – 26. května 1976 [Freiburg im Breisgau](#)) byl [německý](#) fenomenologický [filosof](#), jeden z prvních žáků zakladatele fenomenologického hnutí [Edmunda Husserla](#).

Heidegger koncipoval tzv. fundamentální [fenomenologii](#), kterou představil v nedokončeném díle *Bytí a čas* z roku [1927](#). Heidegger usiloval o kritické překonání [metafysického](#) pojetí povahy lidství, které nechce uchopit kategoriálně (jelikož kategorialita odpovídá určení věčnosti, což lidství [člověka](#) deklasuje na úroveň pouhého předmětu), nýbrž na základě „existenciálů“. Lidství pojímá jako [existenci](#) a tvrdí, že pouze člověk existuje. Existence není nic definitivně stanoveného a je třeba o ni usilovat: [jsoucno](#), které se stará o svou existenci, nazývá Heidegger *Dasein* – pobyt (termín u nás zavedl [Jan Patočka](#)). Člověk je tedy pobyt (*Dasein*), jemuž v jeho [bytí](#) jde o toto bytí, neboli člověk se stará o svou existenci. Existence se podává v různých naladěních (*Stimmung*), z nichž nejradikálnější je [úzkost](#) (*Angst*), jelikož přivádí existenci před samotný fakt svého „bytí“ tím, že zjevuje možnost nebytí. Tím, že úzkost zjevuje „nic“, tím zároveň poukazuje na samo bytí, které se ukazuje jako problematické a ohrožené konečností. Tím pro pobyt (*Dasein*) vystupuje jako zásadní problém smrtelnosti a [časovosti](#). Odhalení časového charakteru existence je zásadním přínosem rané fáze Heideggerova myšlení a z časovosti se odvíjí koncepce vrženého rozvrhování se pobytu (*Dasein*), neboli činnost. Heidegger si však záhy byl vědom, že nelze omezit určení smyslu bytí pouze na lidské [jsoucno](#), což by vedlo na scestí antropologizace a antropocentralizace.

Od poloviny 30. let [20. století](#) se v jeho myšlení počíná tzv. „obrat“ (Kehre), kde se odvrací od decisionismu lidského pobytu (*Dasein*) k chápání dějinnosti proměny určení smyslu bytí (tzv. *Seinsgeschichte*). Heidegger prochází dějiny myslitelských pozic od [Anaximandra](#) po [Nietzscheho](#) a ukazuje jednotlivé tzv. „epochy“ (neboli dosl. „zadržení“) dějin bytí: bytí se mu ukazuje jako *chreón* u Anaximandra, [logos](#) u [Hérakleita](#), [Parmenidovo hen](#), [Plátónova idea](#), *energeia* u [Aristotela](#), [středověká actualitas](#), [Descartesova perceptio](#), [Leibnizův conatus](#), [Kantovo](#) představování - *Vorstellen*, [Hegelův](#) pojem - *Begriff*, [Schellingova](#) vůle - *Wille*, a konečně [Nietzscheho](#) věčný návrat téhož - *ewige Wiederkunft des Gleichen*. Pro všechny tyto pozice však platí, že se v nich vytrácí, byť nikoliv zcela, temporální smysl, jelikož všechny pozice chápou smysl bytí jako „ustavičnou nebo stálou přítomnost“.

Heidegger stanovuje, že význam bytí jako „ustavičná přítomnost“ zcela vyprazdňuje smysl bytí a vystupuje jako [nihilismus](#): fakt, že se všim bylo, je, a bude se to má tak, že to je nic. Suspendování časovosti se podle Heideggera demonstruje v podobě povahy [techniky](#), která se stala hlavním tématem pozdní fáze Heideggerova myšlení. Tuto povahu techniky chápe Heidegger jako *Ge-Stell* (dovolím si tlumočit jako totální manipulovatelnost), která (totiž povaha) nivelizuje jak prostorovost, tak časovost všeho, co bylo, je a bude: vše je totiž neustále k dispozici a nahraditelné. Povaha techniky je tak nejextrémnější pozicí smyslu bytí, je to samo bytí ve svém nejzazším vyprázdnění. Proto je třeba povahu techniky promýšlet, abychom k ní nabyli adekvátního postoje a dokázali jednat již ne z pozice decisionismu ustaraného pobytu (*Dasein*), nýbrž tak, aby to odpovídalo povaze každého jsoucna, které nabývá svého významu v rámci tzv. Součtveří (*Geviert*) Země a Nebe, božských a smrtelníků. Toto Součtveří je dějištěm (*Ereignis*) temporální konstituce významů bylo-je-bude, což je řešením otázky původně položené v knize *Bytí a čas*: jaký je smysl bytí? Vodítkem měl být čas a ten se konstituuje v rámci vzájemného členění si dimenzí Součtveří Země a Nebe, božských a smrtelných.

Kromě *Bytí a čas* je zatím v češtině přeložena přednáška *Co je metafysika?*, několik přednášek k tématu povahy řeči *Básnický bydlí člověk*, dopis *O humanismu*, v němž Heidegger shrnuje své stanovisko „obratu“, nejnověji přednášky k tématu povahy techniky *Věda, technika, zamyšlení*, přednáškové kurzy k Aristotelovi a Kantovi, monografie *Kant a problém metafysiky*.

Hannah Arendtová

Západoněmecká poštovní známka Hannah Arendtové

Hannah Arendtová [árentová] provdaná Blücherová ([14. října 1906 Linden, Hannover](#) – [4. prosince 1975 New York](#)) byla [americká politoložka](#) a publicistka [německo-židovského](#) původu.

Pracovala mimo jiné též jako novinářka a zveřejnila důležité příspěvky k politické [filosofii](#). Odmítala však být označována za filosofku, rovněž pojem politická filosofie se jí nelíbil, upřednostňovala spíše termín „politické [teorie](#)“. Domnívala se totiž, že [filosof](#) se staví k přírodní filosofii neutrálně, zatímco k [politice](#) ne.

Vyrůstala v [Königsbergu](#) (Královci), v rodném městě [Immanuela Kanta](#), kterého velmi ctíla, a v [Berlíně](#).

Studovala mimo jiné u [Martina Heideggera](#) v [Marburgu](#) a u [Karla Jasperse](#) v [Heidelbergu](#) filosofii, [teologii](#) a starořeckou filologii. S Heideggerem, jenž byl tehdy jejím učitelem filosofie, měla Arendtová milostný vztah. Celý život s ním pak udržovala přátelství, i přes jeho dočasnou blízkost k [nacismu](#).

Coby [Židovka](#) musela Arendtová po převzetí moci nacisty z [Německa](#) uprchnout ([1933](#)). Po krátkém pobytu ve [Francii](#) odešla do [Spojených států](#), kde působila na vysokých školách, například v New School University v New Yorku, kde i žila.

Hannah Arendtová významně přispěla k politické filosofii. Zabývala se podstatou práce a na to navazujícím výzkumem smyslu volného času.

Její zájem patřil po celý život také fenoménu [totalitarismu](#). Obzvláště se proslavila svou reportáží ze soudního procesu s Eichmannem *Eichmann v Jeruzalémě*.

Její rozmanitá přátelství, jako například s Heideggerem, Jaspersem, Henrichem Blücherem (kterého si později vzala) nebo též s Mary McCarthyovou ji pomáhala k neustálé sebereflexi jejích vlastních děl. Na její počtu nese její jméno [Hannah-Arendt-Instituts für Totalitarismusforschung e.V.](#) na Technické univerzitě v Drážďanech.

Díla

(v němčině nebo v angličtině, popřípadě češtině)

Její dílo se soustředí na politickou filosofii, proslavila se svým pojetím „banality zla“, kterou považovala za fenomén 20. století. Ve svých dílech se mimo totalitarismu zabývá problémy tradice, autority, výchovy a svobody.

- [O násilí](#), Oikúmené, Autorka se v souboru tří esejů zabývá problémem násilí a politické moci v moderní společnosti. Dotisk 78 str., brož., 2005, [ISBN 80-7298-128-5](#).
- *Der Liebesbegriff bei Augustin. Versuch einer philosophischen Interpretation.* (Berlin, 1929)
- *Denktagebuch 1950-1973.* Hrsg. von Usula Ludz und Ingeborg Nordmann, Piper Verlag München und Zürich, 2002
- *The Origins of Totalitarianism.* New York 1951 (německy: *Elemente und Ursprünge totalitärer Herrschaft*, Frankfurt, 1955). Česky *Původ totalitarismu I - III*, 1966, filosofické dílo zabývající se výkladem totality.
- *Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil.* New York 1963 (německy: *Eichmann in Jerusalem: Ein Bericht von der Banalität des Bösen*, München, 1964). *Eichmann v Jeruzalémě*, jedná se vlastně o portrét tohoto nacistického zločince. Ten je zde popisován jako schopný, seriózní a ambiciózní úředník, který je ochoten a schopen se přizpůsobit čemukoli. Nepopisuje ho jako člověka nějak zvlášť nenávidícího Židy, ale spíše jako úředníka plnícího nařízení a rozkazy, který nemá emocionální zaujetí ani vědomí důsledku svých činů a který postrádá také tvůrčí myšlení.
- *Vita activa oder Vom tätigen Leben*
- *On Revolution.* New York 1963 (německy: *Über die Revolution*, München 1963), česky *O revoluci*
- *Macht und Gewalt*
- *Rahel Varnhagen: The Life of a Jewess.* London 1958, (německy: *Rahel Varnhagen: Lebensgeschichte einer deutschen Jüdin aus der Romantik.* München, 1959)
- *Zwischen Vergangenheit und Zukunft. Darin: Die Krise in der Erziehung*
- *Was ist Politik?*
- *Briefwechsel mit Karl Jaspers*
- *Ich will verstehen*
- *Im Vertrauen (Briefwechsel mit Mary McCarthy)*
- *Vom Leben des Geistes.* [ISBN 3-445-06011-8](#), Frankfurt am Main, 1990
- *Was ist Existenz-Philosophie?.* Verlag Anton Hain
- *Walter Benjamin / Bertolt Brecht. Zwei Essays.* Piper Verlag, München, [ISBN 3-492-10012-0](#)
- *Das Urteilen. Texte zu Kants Politischer Philosophie.* Taschenbuch, Piper
- *Život ducha* - (1978, *The Life of Mind*) - nedokončeno, třídílné shrnutí autorčiných politických názorů
- *Krise kultury* - soubor článků (překlad PALOUŠ; Martin; 1. vydání, Praha, Mladá fronta, 1994, 160 stran, [ISBN 80-204-0424-4](#)

Korespondence

(v němčině)

- Arendt, Hannah und Blumenfeld, Kurt, ... *in keinem Besitz verwurzelt. Die Korrespondenz*, hrsg. v. Ingeborg Normdmann und Iris Pilling, Hamburg, 1995
- Arendt, Hannah und Jaspers, Karl, *Correspondence, 1926-1969*, hrsg. v. Lotte Köhler und Hans Saner, New York 1992 (dt.: *Briefwechsel*, München, 1985)
- Arendt, Hannah und McCarthy, Mary, *Between Friends: The Correspondence of Hannah Arendt and Mary McCarthy, 1949-1975*, hrsg. v. Carol Brightman, New York, 1995 (dt.: *Im Vertrauen*, München 1995)
- Arendt, Hannah und Scholem, Gershom, *Eichmann in Jerusalem: Exchange of Letters between Gershom, Scholem and Hannah Arendt.* In: *Encounter* 22/1 (1964), S. 51-56
- Arendt, Hannah und Broch, Hermann, *Briefwechsel*, Frankfurt, Jüdischer Verlag, 1996

- Arendt, Hannah und Heidegger, Martin, *Briefe 1925-1976*, Frankfurt, 1998

Literatura

(v němčině)

- Elzbieta Ettinger: *Hannah Arendt - Martin Heidegger*, [ISBN 80-200-1167-6](#)
- Hannah Arendt Revisited: „*Eichmann in Jerusalem*“ und die Folgen. Herausgegeben von Gary Smith, edition suhrkamp 2135
- Wolfgang Heuer: *Hannah Arendt. Bildmonographie*, Verlag Rowohlt, 1990
- Hauske Brunkhorst: *Hannah Arendt. becksche reihe denker*, Verlag C.H. Beck, herausgegeben von Otfried Höffe, [ISBN 3-406-41948-8](#), Originalausgabe
- Seyla Benhabib: *Hannah Arendt. Die melancholische Denkerin der Moderne*, 1998, Originaltitel: *The Reluctant Modernism of Hannah Arendt*. 1996
- Joachim Fest: *Begegnungen. Über nahe und ferne Freunde*. Rowohlt Verlag, Reinbek bei Hamburg, September 2004, [ISBN 3-498-02088-9](#), darin Portraits von Hannah Arendt, Sebastian Haffner, Ulrike Meinhof, Dolf Sternberger, Wolf Jobst Siedler, Arnulf Baring, Golo Mann, Joachim Kaiser, Rudolf Augstein und anderen mit dem Autor Joachim Fest
- Paolo Flores d' Arcais: *Libertärer Existenzialismus. Zur Aktualität der Theorie von Hannah Arendt*. Verlag Neue Kritik, Frankfurt/Main, 1997. [ISBN 3-8015-0253-8](#)
- Harms, Klaus: *Hannah Arendt und Hans Jonas. Grundlagen einer philosophischen Theologie der Weltverantwortung*. Berlin: WiKu-Verlag (2003). [ISBN 3-936749-84-1](#). (de)

Patočka Jan

Patočka Jan, český filozof; bratr F. Patočky a C. Patočky. Žák N. Hartmanna, M. Heideggera a E. Husserla. Český sekretář Pražského filozofického kroužku. Po roce 1945 přednášel na Univerzitě Karlově v Praze o předsókratovské filozofii, o Platónovi, Aristotelovi, G. W. F. Hegelovi a o Husserlově fenomenologii. Po 1948 donucen odejít z univerzity; zprvu v Masarykově ústavu, pak ve Výzkumném ústavu pedagogickém, kde se zabýval J. A. Komenským a v 60. letech překlady G. W. F. Hegela. Koncem 60. let mohl opět publikovat a přednášet, po roce 1968 byl znovu donucen odejít z univerzity. V roce 1977 jeden ze tří prvních mluvčích Charty 77. – Jeho filozofie je pokračováním myšlenkové tradice J. A. Komenského, T. G. Masaryka a E. Husserla, jejímž smyslem je úsilí o zakotvení mravního rozměru člověka ve věku, který tento rozměr popírá. Navazoval těsně na fenomenologii, avšak modifikoval ji podněty, které přinesla Heideggerova ontologie. Jeho ústředním tématem byla analýza a popis „přirozeného světa“ (*Přirozený svět jako filozofický problém*). Postupem doby však překonal rámec Husserlovy fenomenologie; od popisu struktur světa přešel k jejich zakotvení v ontologickém pohybu a zkoumal vzájemnou souhru a odkázanost lidské existence a světa. Pracoval na fenomenologické filozofii, která chápe existenci na základě trojice základních existenciálních pohybů sebezakotvení (nacházení místa ve světě), práce (kterou se člověk udržuje ve světě) a sebezakotvení (člověk přesahuje svět okamžité danosti a dokáže se vztahovat ke světu jako celku). V tomto období ovlivněn zejm. M. Heideggerem a H. Arendtovou. Zabýval se dějinností konečné existence, která vykračuje z mytického světa tím, že se rozhoduje pro svobodu a odpovědnost (*Kacířské eseje o filozofii dějin*). Další díla: *Negativní platonismus*, *Tři studie o Masarykovi*, *Sókratés*, *Platón a Evropa* a jiná.

Jan Patočka (1. 6. 1907 - 13. 3. 1977) je široké veřejnosti znám především jako politicky angažovaný občan, jako jeden z hlavních iniciátorů Charty 77 a první mluvčí tohoto hnutí za lidská a občanská práva. Světovou proslulost mu zjednal jeho tvůrčí příspěvek fenomenologické filosofii 20. století (jeho hlavním učitelem byl zakladatel fenomenologie Edmund Husserl, celoživotně spřátelen byl s Husserlovým asistentem Eugenem Finkem, byl hluboce obeznámen s fenomenologickou filosofií existence Martina Heideggera). Patočka je oceňován i jako mimořádně erudovaný historik filosofie. Velmi významnou a rozsáhlou komponentou Patočkova myslitelského odkazu je rovněž jeho dílo věnované Janu Amosu Komenskému.

Jan Patočka do komeniologie vstoupil v roce 1941 statí O nový pohled na Komenského. Komenský byl předmětem jeho zájmu po tři desetiletí. Poslední za Patočkova života otištěný článek o Komenském Komenského filosofie výchovy vyšel v roce 1971. V době těžké politické persekuce v padesátých letech, kdy Jan Patočka nesměl přednášet na universitě, mu komeniologická pracoviště poskytla útočiště. Od 1. ledna 1954 do 30. června 1956 pracoval ve Výzkumném ústavu pedagogickém a od poloviny roku 1956 do konce roku 1957 v Kabinetu pedagogických věd Československé akademie věd.

Jan Patočka, Sebrané spisy: Komeniologické studie I-III

Ediční projekt je zaměřen na souborné vydání Patočkových textů o J. A. Komenském v rámci Sebraných spisů Jana Patočky. Sebrané spisy J. Patočky postupně vycházejí od roku 1996. Zatím je plánováno vydání 17 svazků, v nichž bude čtenáři zpřístupněno tematicky utříděné celoživotní dílo tohoto předního českého filosofa.

Komeniologické dílo Jana Patočky se vyznačuje obdivuhodnou věcnou znalostí příslušných reálií - týkajících se českých i evropských dějin, Komenského biografie, detailních problémů edičních a pramenných. Patočkovo bádání na poli komeniologie však směřovalo především k filosofickému výkladu Komenského. Patočka usiloval o zasazení Komenského do náležitého kontextu filosofického myšlení. Velmi důkladně Komenského zkoumal v konfrontaci s mnoha evropskými mysliteli - především s M. Kusánským, [R. Descartem](#), F. Baconem, T. Campanellou aj. Komenského originální přínos dějinám evropského myšlení Patočka spatřoval v jeho filosofii výchovy.

Komeniologické problematice jsou věnovány tři svazky Sebraných spisů Jana Patočky, vydavateli souborně nazvané Komeniologické studie. První dva svazky Komeniologických studií, vydané nakladatelstvím OIKOYMENH v Praze 1997 a 1998 obsahují chronologicky řazené stati, recenze a příležitostné texty vydané tiskem v letech 1941-1971. V třetím svazku bude uveřejněna autorova komeniologická pozůstalost.

Vydání Komeniologických studií navazuje na samizdatovou edici Archivního souboru prací Jana Patočky, pro niž Patočkova komeniana shromáždil a uspořádal Radim Palouš (J. Patočka, Jan Amos Komenský I. Publikace do roku 1957, Praha 1980; Jan Amos Komenský II, sv. 1-2: Publikace od roku 1958, Praha 1980; Jan Amos Komenský III, Nepublikované práce, sv. 1: Dokončené studie, Praha 1983; Jan Amos Komenský III, Nepublikované rukopisy z pozůstalosti, sv. 2: Fragmenty, Praha 1983; Jan Amos Komenský III, Nepublikované rukopisy z pozůstalosti, sv. 3: Didaktika a pansofie. Studie k filosofii výchovy, Praha 1983). Podle této samizdatové edice byly pořízeny faksimile všech textů, které vyšly tiskem a jejich soubor byl vydán péčí Klause Schallera ve dvou svazcích na universitě v Bochumi (J. A. Komenský. Gesammelte Schriften zur Comeniusforschung, Bochum 1981). K. Schaller vydal ještě svazek obsahující některé ineditní texty (Jan Amos Komenský II. Nachgelassene Schriften zur Comeniusforschung, Sankt Augustin 1984).

Od obou těchto předchozích edic se soubor Komeniologických studií odlišuje. Texty jsou tu vydávány v jazykově upravené a redakčně sjednocené podobě. Jsou opatřeny

vysvětlivkami, českými překlady citací, odkazy k českým překladům i ke kritické edici Komenského tak, aby speciální komeniologické pasáže a leckdy velice fragmentární odkazy ke Komenského dílu i k sekundární literatuře byly srozumitelné i čtenáři, který není odborným komeniologem. Také Patočkův poznámkový aparát je formálně sjednocen a doplněn o náležité bibliografické údaje. Některé studie určené pro zahraničí psal Patočka německy či francouzsky. V Komeniologických studiích jsou tyto texty uvedeny v českých překladech, buďto převzatých nebo nově pořízených, případně je tu - pokud vedle cizojazyčných textů existuje - otištěna česká varianta z pera J. Patočky. Ke každému svazku je připojen Ediční komentář, v němž čtenář nalezne základní informace o publikovaných textech. Svazky jsou též opatřeny jmenným rejstříkem.

Komeniologické studie I-III připravuje k vydání [Věra Schifferová](#). Na ediční přípravě prvních dvou svazků se podíleli Ladislava Švandová a Ivan Chvatík. Latinské předlohy pro první svazek přeložil do češtiny [Martin Steiner](#). Překlady z francouzštiny v druhém svazku jsou od Iva Tretery. Ediční příprava Komeniologických studií se uskutečnila s podporou Grantové agentury Akademie věd ČR. Vydání Sebraných spisů se uskutečňuje s podporou TV NOVA, Praha.

Kacířské eseje o filozofii dějin (1975)

„Rozeznáváme tři fundamentální pohyby lidského života, které mají svou původní formu, svůj (tematický nebo atematický) smysl, svou vlastní časovost, indikovanou převládající dimenzí času: pohyb akceptace, pohyb obrany a pohyb pravdy. Pohyb akceptace spočívá v tom, že do Světa musí být člověk přijat a uveden, že jeho vstup do oblasti otevřeného, individuovaného jsoucna má ráz připravenosti a vzájemného skloubení. Pro většinu věcí, pro živly, přírodniny, skutečnosti nevytvořené lidskou rukou, ba pro největší část živého akceptace nemá vnitřní smysl, skloubení zde je, mluveno s moderní biologií, mechanická přizpůsobenost. Bytí člověka, jeho vstup mezi individua v nesmírnosti veškerenstva nemůže být takové jako bytí uvedených jsoucna: takové, že se jeho samého v jádře není s to dotýkat, že mu je „lhostejné“ (tj. ani lhostejné a ni nelhostejné, prostě nemající pro ně smysl) Je od samého počátku ne-lhostejné, tj. „cítí“ jeho cizotu a „ne-právo“, „nepravost“, požaduje „právo“ a nachází je skutečně ve vstřícnosti těch nejbližších, kteří novou bytost přijali již předtím, než v plném smyslu byla zde; akceptovali ji již tím, že existovali spolu a vytvořili tak potenciální klenbu prostoru, do něhož může být nová bytost uvedena...

... Je nyní patrné, že druhý pohyb, pohyb obrany (který by mohl zároveň být nazván hnutím sebevzdání) je k prvnímu nezbytně korelativní. Akceptovat druhého lze jen tak, že se sami vydáváme v šanc, že obstaráváme jeho potřeby neméně než své, že pracujeme. Práce je v podstatě toto disponování sebou a rovněž disponování jiných námi, které tkví v oné faktické vázanosti života k sobě samému, jež činí život právě ontologickou metaforou. Není možno být, tj. provádět onen vpád do veškerenstva individuovaných věcí, bez pohybu akceptace a sebevzdání...

...pohyb pravdy, vlastní vztah k zjevování, k tomu totiž, co je umožňuje, projevuje se rozdílem nadpřirozeného a přirozeného, božského a empirického. Pohyb pravdy je zároveň u kořene umění, v němž se tak projevuje nejvíce jeho otevřená, budoucnostní povaha, jeho charakter příští; neboť božské je to, co otvírá vše ostatní, jako Země a Nebe, ale samo není mezi věcmi, které se již k nám dostavily, a v tomto smyslu vždy teprve „přichází“, a k němu se vztahuje člověk v obraze, tanci, zpěvu. – Naproti tomu pohyb akce se svým vpadnutím do světa je bytostně založen v minulosti a pohyb obrany či sebevzdání v přítomnosti. Pochopitelně má každý z těchto pohybů celek časovosti v sobě, bez toho by nebyl pohybem, ale v každém dominuje jiná „extáze“, jiný horizont.“

Eugen Fink

Eugen Fink ([11. prosince 1905 Kostnice](#) – [25. června 1975 Freiburg im Breisgau](#)) byl německý [filosof](#) a [fenomenolog](#), žák a asistent [E. Husserla](#).

Život

Po maturitě v Kostnici studoval filosofii, germanistiku, historii a ekonomii v [Münsteru](#), v [Berlíně](#) a nakonec ve [Freiburgu](#), kde u E. Husserla a [M. Heideggera](#) roku [1929](#) promoval. Husserl byl roku 1930 pensionován, jezdilo za ním ale stále víc studentů, zejména zahraničních, a Husserl tedy Finka pověřil, aby pro ně vedl soukromé semináře. Jedním z jeho svěřenců byl i [Jan Patočka](#), který se s Finkem velmi spřátelil. Když byl roku 1933 Husserl nacisty z univerzity odvolán, opustil univerzitu i Fink a zůstal Husserlovým soukromým asistentem. Po jeho smrti roku [1938](#) se velmi zasloužil o záchranu Husserlových pozůstalosti v belgické [Lovani](#), kam se odstěhoval. Roku [1940](#) byli ale všichni Němci v Belgii internováni a po obsazení země nacisty byl Fink odveden na frontu. Po válce byl profesorem filosofie ve Freiburgu, kde v roce 1965-66 vedl spolu s M. Heideggerem slavný seminář o [Hérakleitovi](#), a roku 1971 se pro zdravotní potíže nechal penzionovat.

Myšlení

Hlavním tématem Finkova myšlení, jeho „kosmické antropologie“ byla otázka světa, kterou zkoumal v návaznosti na Husserla, ale zejména také na Heideggera. Proti příliš individuálnímu a introspektivnímu východisku svých učitelů se snažil ukázat člověka v jeho vztahu ke světu a k Vesmíru. Fink nechápe svět jako věc či nádobu, „v níž“ se věci vyskytují, nýbrž jako „horizont“ a tedy nezbytnou podmínku každého jevení jsoícího. V této souvislosti si všiml různých forem lidského vztahování k celku světa, zejména fenoménu hry.

Zabýval se také interpretací antické filosofie, filosofií G. W. F. Hegela a F. Neitzscheho, otázkami lidské konečnosti a filosofií výchovy, kde formuloval slavné „[aporie](#) výchovy“. Na Finkovu filosofii výchovy navázali u nás zejména [Jan Patočka](#), [Radim Palouš](#) a [Jaroslava Pešková](#). Fink se účastnil i symposia *Letní škola na Korčule*, pořádáné skupinou [Praxis](#).

Na internetu

- [Archiv Eugena Finka ve Freiburgu - de](#)
- [Heslo v encyklopedii – de](#)

Literatura

- E. Fink, *Oáza štěstí*. Praha 1992
- E. Fink, *Hra jako symbol světa*. Praha 1993
- E. Fink, *Bytí, pravda, svět: předběžné otázky k pojmu „svět“*. Praha 1996

Franz Brentano

Franz Clemens Honoratus Hermann Brentano ([16. ledna 1838 Marienberg am Rhein](#) – [17. března 1917 Curych](#)) byl významný [německý](#) filozof a psycholog. Jeho myšlenky ovlivnily [Edmunda Husserla](#) i [Alexia Meinonga](#).

Významná díla

- *Psychologie vom empirischen Standpunkt* (1874)
- *Vom Ursprung sittlicher Erkenntnis* (1889)
- *Aristoteles und seine Weltanschauung* (1911)

Externí odkazy

- [Franz Brentano's Ontology](#) (anglicky)

Edmund Husserl

Pamětní deska Edmunda Husserla na nové radnici v Prostějově

Edmund Husserl ([8. dubna 1859, Prostějov](#) – [27. dubna 1938, Freiburg im Breisgau](#)) byl [německý](#) [filosof](#) moravského původu a zakladatel moderní [fenomenologie](#).

Život

Edmund Husserl se narodil jako druhý syn židovského obchodníka, roku [1876](#) maturoval na německém gymnáziu v [Olomouci](#) a studoval matematiku, fyziku a filosofii nejprve v [Lipsku](#), mimo jiné u [W. Wundta](#), pak v [Berlíně](#) u matematiků [K. Weierstrasse](#) a [L. Kroneckera](#) a nakonec ve [Vídni](#), kde roku [1882](#) promoval práci o variačním počtu. Zde se také setkal s [Masarykem](#) a snad i pod jeho vlivem pokračoval ve filosofii u [F. Brentana](#). Práci *O pojmu čísla* se roku [1887](#) habilitoval v [Halle](#), kde pak 14 let působil jako soukromý docent. Téhož roku si vzal ve Vídni Malvinu Steinschneiderovou, rovněž z Prostějova, a oba se dali evangelicky pokřtít.

Jeho *Filosofie aritmetiky* ([1891](#)) vzbudila kritický zájem logika [G. Fregeho](#), který ji kritizoval kvůli [psychologismu](#), tj. názoru, že matematické objekty mají psychologický původ, že plynou pouze z povahy lidského myšlení. Tuto kritiku vzal Husserl velmi vážně a dlouho

pracoval na svém prvním velkém díle, *Logická zkoumání I./II.* (1901 a 1906), jež mu vyneslo profesuru v [Göttingen](#). Tam se seznámil s [D. Hilbertem](#), [W. Diltheyem](#), [M. Schelerem](#), [A. Koyréem](#) a [K. Jasperem](#).

Roku 1913 vydal *Ideje k čisté fenomenologii*. Po vypuknutí [Světové války](#) se připojil k vlasteneckému manifestu německých profesorů, za války však ztratil syna. 1916 byl povolán do [Freiburgu](#) jako nástupce [H. Rickerta](#) a 1918 založil *Freiburskou fenomenologickou společnost*. Jeho první asistentkou byla pozdější řeholnice [Edith Steinová](#) a od roku 1919 [Martin Heidegger](#), který se roku 1928 stal jeho nástupcem. K Husserlovým žákům patřili také [Eugen Fink](#), [Dietrich von Hildebrandt](#), [Roman Ingarden](#), [Ludwig Landgrebe](#) a [Jan Patočka](#).

Jako vážený emeritus podnikl Husserl řadu přednáškových cest po Německu i do ciziny (Amsterdam, Paříž, Vídeň, Praha) a napsal své poslední velké dílo, *Krizi evropských věd*, věnovanou otázce „přirozeného světa“ (*Lebenswelt*) a krize smyslu. Roku 1933 byl nacisty z univerzity vypuzen a i když jeho nástupce Heidegger tento zákaz za svého krátkého rektorství zrušil, roku 1936 se musel Husserl vystěhovat i z bytu a byl podroben různým šikanám. Přes 40 tisíc stránek jeho stenografických textů a poznámek dopravil ještě roku 1937 do bezpečí v belgické [Lovani](#) odvážný [františkán Herman Leo van Breda](#).^[1]

Hlavní myšlenky a pojmy

Jedním z hlavních témat Husserlova myšlení byl problém [poznání](#), kde Husserl navázal na [I. Kanta](#). Poznání je sice vázáno na psychologické procesy, není s nimi však totožné. Z empirických psychologických vět nelze nikdy odvodit obecné tvrzení, neboť mohou být kdykoli vyvráceny, falzifikovány. Logika, matematika a filosofie jsou podle Husserla „ideální vědy“, jejichž zákony vyjadřují absolutně nutné pravdy [a priori](#). Fenomenologie jakožto „bytostný názor daného“ čili [fenoménu](#) se má stát spolehlivým základem všech věd.

Lidské vědomí je [intencionální](#), tj. vždy zaměřené na nějaký předmět či stav věcí. Neexistuje ani čistý [subjekt](#), ani [objekt](#), neboť oba jsou vždy spojeny aktem vědomí ([noesis](#)), v němž se předměty konstituují. Žádné čisté „věci o sobě“, jak si představoval ještě Kant, tedy nejsou; to je Husserlova inspirace Brentanem.

Přístup k čistým fenoménům lze získat jen tak, že člověk vystoupí z naivního postoje, který jsoucnost věcí pokládá za samozřejmou, a „dá do závorky“ všechna svá předběžná přesvědčení, včetně přesvědčení o existenci věcí. Toto stažení se zpět a pozdržení úsudku nazývá Husserl [epoché](#) a celý postup [fenomenologická redukce](#). Teprve v tomto neutrálním postoji lze proniknout „k věcem samým“, a to tak, že člověk zkoumá „samodané“ fenomény, to, jak se mu věc sama dává; tomu Husserl říká „eidetická redukce“. Klasickým příkladem tohoto postupu jsou Husserlovy analýzy [časového](#) vědomí.

[Pravda](#) je plná shoda mezi míněným a daným. Nejde přitom o nějaký zážitek shody, nýbrž o bezprostřední zkušenost, evidenci či intuici, který se ovšem dá případně korigovat.

Ke konci života se Husserl obrátil ke zkoumání [přirozeného světa](#) či „světa našeho života“ (*Lebenswelt*), tedy světa našich běžných zkušeností, v nichž denně žijeme. V tomto „přirozeném“ světě Slunce vychází a zapadá, něco je blízké a něco vzdálené, člověk je někde doma – a díky tomu svět i věci mají smysl. Teprve obratem k přírodovědecké abstrakci, která svět nepozoruje lidskýma očima, nýbrž očima teorií, vzniká současná krize smyslu. Úkolem fenomenologie by mělo být této krizi čelit.

Dílo

- *Über den Begriff der Zahl. Psychologische Analysen (O pojmu čísla, 1887)*
- *Philosophie der Arithmetik. Psychologische und logische Untersuchungen (Filosofie aritmetiky, 1891)*
- *Logische Untersuchungen. Erste Teil: Prolegomena zur reinen Logik (Logická zkoumání I., 1900)*
- *Logische Untersuchungen. Zweite Teil: Untersuchungen zur Phänomenologie und Theorie der Erkenntnis (Logická zkoumání II., 1901)*
- *Philosophie als strenge Wissenschaft (1911)*
- *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie. Erstes Buch: Allgemeine Einführung in die reine Phänomenologie (Ideje I., 1913)*
- *Erste Philosophie. Zweiter Teil: Theorie der phänomenologischen Reduktion (1923-1924, První filosofie 2.: Fenomenologické redukce)*
- *Erste Philosophie. Erste Teil: Kritische Ideengeschichte (1925, První filosofie 1.: Kritické dějiny idejí)*
- *Vorlesungen zur Phänomenologie des inneren Zeitbewusstseins (Přednášky k fenomenologii vnitřního časového vědomí, 1928)*
- *Formale und transzendente Logik. Versuch einer Kritik der logischen Vernunft (1929, Formální a transcendentální logika)*
- *Méditations cartésiennes (1931, Kartézské meditace) (anglické vyd. 1960)*
- *[Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendentale Phänomenologie: Eine Einleitung in die phänomenologische Philosophie](#) (1936, Krize evropských věd a transcendentální fenomenologie)*
- *Erfahrung und Urteil. Untersuchungen zur Genealogie der Logik. (1939, Zkušenost a úsudek)*
- *Ideen II: Phänomenologische Untersuchungen zur Konstitution (1952)*
- *Ideen III: Die Phänomenologie und die Fundamente der Wissenschaften (1952)*
- Rozsáhlá Husserlova rukopisná pozůstalost vychází v řadě *Husserliana* (Lovaň – den Haag).^[2]

Ohlas

Kromě svých bezprostředních žáků Husserl ovlivnil celou řadu dalších filosofů nepřímo. To se týká [M. Schelera](#), [R. Carnapa](#), [H. Weyla](#), francouzských existencialistů stejně jako [M. Merleau-Pontyho](#), [G. Bachelarda](#) nebo [E. Lévinase](#).

Mimo vlastní filosofii Husserl prostřednictvím [E. Cassirera](#) silně ovlivnil jistý proud amerického sociologického myšlení, od [A. Schutze](#) až po [etnometodologii](#) H. Garfinkela. Ti se inspirovali zejména představou epoché, „uzávorkování“ vlastních předsudků a názorů badatele, které teprve umožňuje pochopit společenské jevy v jejich pravé podobě a smyslu.

V matematické a logické teorii se k Husserlovu dědictví hlásil [Kurt Gödel](#) a u nás [Petr Vopěnka](#), zejména v souvislosti s myšlenkou epoché a také „přirozeného světa“ bytostně omezené, konečné lidské zkušenosti.^[3]

Odkazy

Poznámky

- ↑ de: Edmund Husserl
- ↑ en: Edmund Husserl

3. ↑ P. Vopěnka, *Rozpravy s geometrií*.

Viz také

- [Čas \(filosofie\)](#)
- [Fenomenologie](#)

Husserlovy archivy

- [Husserl-Archives Leuven](#) Hlavní Husserlovský archiv v Lovani (Leuven), International Centre for Phenomenological Research
 - [Husserliana: Edmund Husserl Gesammelte Werke](#) Kritické vydání Husserlových spisů - de
 - [Husserliana:Materialien](#) Přednášky a kratší spisy - de
 - [Edmund Husserl Collected Works](#) Anglické překlady Husserlových spisů
- [\[1\]](#) Husserlův archiv na univerzitě v Kolíně n/R - de
- [\[2\]](#) Husserlův archiv ve Freiburgu -de
- [\[3\]](#) Husserlův archiv na New School, New York - en
- [\[4\]](#) Archives Husserl de Paris, *École normale supérieure* - fr
- [\[5\]](#) Husserlův archiv na Duquesne University, Pittsburgh, PA. - en

Stránky o Husserlovi

- [www.husserlpage.com](#) Snadný přístup k síťovým zdrojům o Husserlovi – en
- [Husserl ve Stanford Encyclopedia of Philosophy - en](#)
- [The Husserl Circle](#)
- [Husserl.net](#) Open Content Project on Husserl.- en
- [Husserl.info](#) Fenomenologické články - en [Directory](#) a bibliografie - en [Database](#), [Guides](#), [Wesenschau](#) e-Journal for Transcendental Logic and Comparative Philosophy, Phenomenological [Dictionary](#) and [Forums](#)
- [Ontology. A resource guide for philosophers](#) Husserlova formální ontologie – en

Literatura česky

- E. Husserl, *Krize evropských věd a transcendentální fenomenologie*. Praha 1972
- E. Husserl, *Karteziánské meditace*. Praha 1993
- E. Husserl, *Přednášky k fenomenologii vnitřního časového vědomí*. Rychnov n.K. 1996
- E. Husserl, *Idea fenomenologie a dva texty Jana Patočky*. Praha 2001
- E. Husserl, *Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii I./II*. Praha 2004
- E. Husserl, *Formální a transcendentální logika*. Praha 2007

- Bernet, R. aj., *Úvod do myšlení Edmunda Husserla*. Praha 2004
- Blecha, I., *Husserl*. Olomouc 1997; *Proměny fenomenologie, úvod do Husserlovy filosofie*, Triton 2007.
- Dasturová, F., *Čas a druhý u Husserla a Heideggera*. Praha 1992
- [Derrida, J.](#), *Tradice vědy a skrývání smyslu: komentář k Husserlovu Původu geometrie*. Praha 2003
- Grygar, F., *Kritika založení galileovské vědy v Husserlově 'Krizi evropských věd a transcendentální fenomenologii'*, Červený kostelec 2005.

Alfred Schütz

Alfred Schütz (1899 - 1959) byl [americký filosof](#) a [sociolog rakouského](#) původu. Je považován za zakladatele [fenomenologické sociologie](#) a do sociální teorie se snažil zapracovat svou inspiraci dílem např. [Edmunda Husserla](#), [Henriho Bergsona](#) nebo [Williama Jamese](#).

Život

Schütz se narodil v Rakousku a vystudoval [práva](#) ve [Vídni](#), ale v roce [1939](#) přes Paříž emigroval do [USA](#), kde začal pracovat v bankovníctví. Od roku [1943](#) přednášel na [New School for Social Research](#), roku [1944](#) se zde stal [hostujícím profesorem](#). V roce [1952](#) se zde stal vedoucím katedry sociologie, o pět let později dostal za úkol vybudovat samostatné filosofické oddělení. V roce [1959](#) náhle zemřel.

Dílo a teorie

Alfred Schütz se hlásí k [rozumějící \(chápající\) sociologii Maxe Webera](#), jejímž východiskem je interpretace [sociálního jednání](#). Weberův základní koncept jednání, jež je pro aktéra spojeno s určitým smyslem, ovšem Schütz nepovažoval za zcela uspokojivý, neboť nepojednává otázku konstituce smyslu pro aktéra - a právě na tuto problematiku se proto primárně zaměřuje. Ačkoli Schütz nebyl nikdy přímým žákem E. Husserla, spolu se svým kolegou [Felixem Kaufmanem](#) usilovně studoval Husserlovo dílo s cílem nalézt bázi pro „rozumějící sociologii“ ve smyslu Weberově. Tato a další činnost následně vyústila v jedno ze Schützových nejvýznamnějších děl a zároveň jedinou jeho za života vydanou knižní publikaci *Der sinnhafte Aufbau der sozialen Welt* ([1932](#)). Tímto dílem zaujal i samotného Husserla, s nímž si posléze korespondoval a navštěvoval jej až do myslitelovy smrti roku [1938](#).

Max Scheler

Max Scheler ([22. srpna 1874](#), [Mnichov](#) – [19. května 1928](#), [Frankfurt nad Mohanem](#)) byl [německý filosof](#) a [sociolog](#). Zprvu vycházel z [novokantovství](#), později se zabýval [fenomenologií](#) a [filosofickou antropologií](#).

Existencialismus

Existencialismus je filosofický a umělecký směr, který vznikl po [první světové válce](#) v [Německu](#). K rozšíření tohoto směru došlo především díky francouzským představitelům ve čtyřicátých letech [20. století](#) a po [druhé světové válce](#). V 50. a 60. letech se existencialismus stal velice populární i módní filosofií, což často vedlo k zjednodušení a zjemnění myšlenek tohoto směru.

Filosofie

Filosofie tohoto směru se opírá o tzv. *filosofii existence*, čímž navazuje na některé myšlenky [F. Nietzscheho](#), dánského myslitele [S. Kierkegaarda](#) (duchovní předchůdce), [E. Husserla](#) a [M. Heideggera](#), který k tomuto směru někdy bývá, ne zcela přesně, řazen (odmítá označení své filosofie za filosofii existence).

Literatura

Existencialismus výrazně ovlivnila literatura, některé myšlenky přímo pocházejí z ruské literatury ([F. M. Dostojevskij](#)), zajímavé je i ovlivnění [F. Kafkou](#) (jeho povídkou Proměna, ve které se člověk promění v brouka a poté je zavržen společností).

Základní rysy

Tento směr, respektive jeho propagátoři, neměli jednotné názory, některé myšlenky si i protirečí, jiné se vzájemně vylučují, proto lze říci, že v existencialismu lze rozlišit několik základních proudů. Tyto proudy uznávaly některé společné myšlenky a cíle, ale ani o nich nelze tvrdit, že by byly vykládány jednoznačně. Východiskem mu byl člověk jako jedinec izolovaný od společnosti i dějinného vývoje, člověk bez vazeb, soustředěný na svoje vnitřní ego, plný úzkosti, pocitu nesmyslnosti existence a vědomí nevyhnutelnosti smrti, odcizení a naprosté osamělosti. V takové „nicoté“ se potom člověk pokouší překonat své zoufalství, dobírá se sebepoznání a sebeuskutočnění, volí si svými činy své bytí jako svobodu, protože člověk je takový, jakého sám sebe chce mít a jakým se činí. Politicky lze existencialisty označit jako velmi levicové, jejich filosofické názory jsou poměrně pesimistické. Domnívali se, že existence předchází podstatu. Byl kladen velký důraz na aktivitu vůči budoucnosti a sobě, to je dovedlo k popření Boha a tím i křesťanské morálky. Tvrdili, že jediná jistota tohoto světa je smrt.

Zajímavé jsou i jejich názory na svobodu, o níž si mysleli, že člověk je k ní prakticky donucen (odsouzen), musí stále mezi něčím volit a vybírat.

Ve svých spisech se zabývali především otázkami existence a tím rozvinuli myšlenky společné pro všechny proudy spojené s tímto hnutím. Existenci považovali za velice individuální stav, který lze přisoudit pouze [člověku](#) a kterou, podle nich, nelze odvodit z ničeho vyššího. Člověk se tedy teprve musí stát tím, čím je, nelze jej vysvětlit věčnými, předem formujícími kategoriemi.

Často dochází ke zdůraznění lidské aktivity, svobody a s ní spojené absolutní odpovědnosti za své rozhodování a konání, tento prvek zvládní dovést do skutečně absurdních rozměrů, tím že kladli důraz na mezní situace (úzkost). Časté je též nezvyklé až provokativní reagování na některé společenské situace.

Z těchto myšlenek jim vyplynula závislost bytí na [čase](#), která pro ně byla velmi důležitá.

Dělení

Existuje mnoho způsobu, jak lze dělit existencialismus. Obvyklé je dělení podle země ([francouzský](#), [německý](#) apod.).

Dále se existencialismus často dělí na:

1. **teistický** – menšinový, téměř se neprosadil ve Francii,
2. **ateistický** – tento směr vyznávali nejznámější představitelé, např. [A. Camus](#) a [J.-P. Sartre](#).

Samotný Jean Paul Sartre rozdělil existencialismus na křesťanský (Gabriel Marcel, Karl Jaspers) a ateistický ([Martin Heidegger](#), Jean Paul Sartre).

Představitelé

Spisovatelé

- [Simone de Beauvoirová](#)
- [Samuel Beckett](#)
- [Albert Camus](#)
- [André Gide](#)
- [Jan Čep](#)
- [Eugène Ionesco](#)
- [Franz Kafka](#)
- [Raymond Queneau](#)
- [Jean-Paul Sartre](#)
- [Boris Vian](#)
- [Nikos Kazantzakis](#)
- [Robert Clark Young](#)

Filosofové

- [Simone de Beauvoirová](#)
- [Henri Bergson](#)
- [Karl Jaspers](#)
- [Hans Jonas](#)
- [Walter Kaufmann](#)
- [Jean-Paul Sartre](#)
- [Max Stirner](#)

Bergson Henri

Bergson Henri, francouzský filozof; představitel filozofie života, odpůrce mechanistického výkladu života, kritik metody exaktních věd včetně evolučních teorií Ch. Darwina a H. Spencera. Skutečnost chápal jako jednotu života, dynamickou a neustále se vyvíjející, neboť je

nesena životním elánem (*Tvořivý vývoj*), který se stále snaží překonávat vzdorující sílu hmoty. Vývoj pojímal jako vznikání nového, které se rodí z tohoto zápasu života s hmotou a překonává sklon k setrvačnosti. Metodou filozofie je intuice, nikoli analýza. Významná je jeho teorie času jako trvání a paměti. Svým dílem inspiroval zejména literární kritiku a estetiku. V roce 1927 mu byla udělena Nobelova cena za literaturu. **Henri Bergson** ([18. října 1859, Paříž](#) – [4. ledna 1941, tamtéž](#)) byl [francouzský filozof](#), jeden z nejvýznamnějších filozofů přelomu [19.](#) a [20. století](#), představitel filozofie života vystupující proti tradici [racionalistické](#) a [osvícenské filozofie](#), nositel [Nobelovy ceny za literaturu](#) za rok [1927](#).

Život

Bergson pocházel z rodiny [židovského](#) hudebníka a [Angličanky](#). Po studiích působil jako učitel na středních školách (např. v [Clermont-Ferrand](#)), od roku [1898](#) přednášel na *École normale supérieure* a od roku [1900](#) na *Collège de France*. Roku [1914](#) se stal členem *Francouzské akademie*.

V mládí se aktivně zabýval [anglickou filozofií](#) ([Spencer](#), [Mill](#), [Darwin](#)) a pak vytvořil svůj vlastní [filozofický](#) systém, ve kterém proti [racionalismu](#) postavil [intuici](#) jako předpoklad pro poznání světa a lidské existence. Stal se tak odpůrcem mechanistického výkladu života a kritikem metody exaktních věd včetně [evolučních](#) teorií. Zabýval se rovněž otázkami lidského vědomí a vztahu lidské mysli k tělu.

Bergson chápal skutečnost jako jednotu života, dynamickou a neustále se vyvíjející, neboť je nesena životním elánem, který se stále snaží překonávat **vzdorující sílu hmoty**. Vývoj pojímal jako vznikání nového, které se rodí z tohoto **zápasu života s hmotou** a překonává sklon k setrvačnosti. Metodou filozofie je intuice (intuitivní introspekce), nikoli analýza. Významná je jeho teorie času jako trvání a paměti, velkou pozornost vyvolal svou teorií svobody, morálky a náboženství.

Ve svých [filozofických](#) a [esejistických](#) dílech osvědčil Bergson originální stylistické umění s bohatstvím metafory, obrazu a analogie. V pozoruhodné knize *Smích* zasáhl do teorie literatury a zaměřil se na komedii ve vztahu k [estetice](#) a k filozofii umění. [Umění](#) se mu na základě jeho teorie intuice jeví jako proces vzpomínání a snění, nikoliv jako napodobování a poznávání světa a přírody.

Bergson byl ve své době velmi populární a chodit na jeho přednášky se stalo dokonce společenskou módou. Ačkoliv nikdy nepsal jiné než [filozofické](#) texty, obdržel v roce [1927 Nobelovu cenu za literaturu](#) „jako uznání za jeho bohaté a životodárné ideje a za skvělé umění, jímž byly prezentovány“ (citace z odůvodnění Švédské akademie). Stal se tak po [Theodoru Mommsenovi](#) a [Rudolfu Euckenovi](#) třetím nositelem této ceny, který nebyl spisovatelem krásné literatury, ale jiných spisů, které svou formou a pojetím mají literární hodnotu (jak to stojí v příslušných stanovách k [Nobelově ceně](#)).

Podstata jeho [filosofie](#) se po jeho smrti dostává spíše do dějin [evropských](#) myšlenkových proudů vlivem vzniku nových teorií, zejména [existencialismu](#).

Bergsonovy úvahy o čase

Bergsonovým hlavním zájmem byla [filozofická](#) revize tehdejšího vědeckého myšlení, snad vůbec nejdůležitějším tématem byl [čas](#). Ve svých dílech nabízel alternativu k

chápaní světa pouze jako řetězce příčin a důsledků a zvláště vyhraněně vystoupil proti tomuto náhledu na člověka, lidské vnímání, prožívání.

Základním Bergsonovým pojmem, kterým ovlivnil jak [filozofii](#), tak i [literaturu](#), byl pojem trvání (*durée*). Cestou k tomuto pojmu byla úvaha nad běžným vědeckým chápáním příčin a důsledků. To se zakládá na představě, že události se odehrávají postupně a jsou dělitelné na příčiny a důsledky. Díváme-li se takto na celý svět, můžeme ho vnímat jako síť příčin a důsledků, které je možno vědecky odhalovat, zkoumat, nalézat pro ně zákony a pomocí nich pak modelovat a předpovídat budoucí děje. Bergson však tvrdí, že v lidském vnímání je cosi, co zcela odporuje tomuto názoru. Totiž že si ho nelze představit jako příčiny a důsledky, protože každý okamžik v sobě obsahuje zabarvení, dojem, část z okamžiku předchozího a zároveň nápoředu, znamení okamžiku budoucího. Když přijmeme tento názor, je podle Bergsona již nadále nemožné skutečnost dělit na části, vnímání je vždy provázáno s minulostí a budoucností, a proto se z něj nedá vyčlenit nějaký díl, nějaká část, aniž bychom se nedopustili zkreslení, redukce. Bergson konstatuje, že tuto představu způsobila aplikace úvah o prostoru, hmotě (ty jsou dělitelné na části - na čas, duši, jejichž základní vlastností je právě trvání). Tyto jeho úvahy byly součástí rozsáhlejší společenské diskuze, která se snažila řešit tehdejší krizi věd a společnosti. Mezi ostatní autory, kteří výrazně ovlivnili tuto diskuzi, i když mnohdy zcela jiným pojetím, patřili například [Edmund Husserl](#), [Sigmund Freud](#) a [Friedrich Nietzsche](#).

Bergsonův vliv na literaturu

V [literatuře](#) byl jeho vliv patrný zvláště u modernistů ([Marcel Proust](#), [James Joyce](#), [Virginie Woolfová](#)). Ti se snažili umělecky vyjádřit právě tu představu, že čas a vědomí je nedělitelný, plynoucí proud. Kromě Bergsona zde měl velký vliv zejména [William James](#), jehož úvahy se ubíraly podobným směrem a jehož pojem dal této literární koncepci i proslulý název – proud vědomí (*stream of consciousness*).

Hlavní díla

- *Essai sur les données immédiates de conscience* ([1889](#), Pojednání o bezprostředních danostech vědomí), [disertační](#) práce, česky jako *Čas a svoboda*.
- *Matière et mémoire* ([1896](#), Duše a tělo),
- *Le Rire* ([1900](#), Smích), česky také jako *Komika charakteru*,
- *Introduction à la métaphysique* ([1903](#), Úvod do metafyziky),
- *Évolution créatrice* ([1907](#), Vývoj tvořivý),
- *Énergie spirituelle* ([1919](#), Duchovní energie),
- *Réflexions sur le temps, l'espace et la vie* ([1920](#), Úvahy o čase, prostoru a životě),
- *Durée et simultanéité* ([1922](#), Trvání a současnost),
- *L'intuition philosophique* ([1927](#), Filozofická intuice),
- *Les deux sources de la morale et de la religion* ([1932](#), Dvojí pramen mravnosti a náboženství),
- *La Pensée et le Mouvement* ([1934](#), Myšlení a pohyb).

Česká vydání

- *Komika charakteru*, [Pelcl](#), [Praha 1916](#), přeložil [J. Bartoš](#),
- *Vývoj tvořivý*, [Jan Laichter](#), [Praha 1919](#), přeložil [Ferdinand Pelikán](#),

- *Duše a tělo*, [Alois Hynek](#), [Praha 1927](#), přeložil [Josef Helm](#), znovu [Votobia, Olomouc 1995](#).
- *Dvojí pramen mravnosti a náboženství*, [Jan Laichter](#), [Praha 1933](#), přeložil [Václav Černý](#),
- *Henri Bergson*, [Nakladatelské družstvo Máje](#), [Praha 1939](#), napsal, ukázky z Bergsonova díla vybral a přeložil [Milíč Čapek](#),
- *Čas a svoboda*, [Samcovo knihkupectví](#), [Praha 1947](#), přeložil [Boris Jakovenko](#), znovu [Filosofia, Praha 1994](#).
- *Smích*, [Naše vojsko](#), [Praha 1993](#), přeložili [Eva Majorová](#) a [Ladislav Major](#),
- *Duchovní energie*, [Vyšehrad](#), [Praha 2002](#), přeložila [Marie Novotná](#),
- *Myšlení a pohyb*, [Mladá fronta](#), [Praha 2003](#), přeložil [Jakub Čapek](#),
- *Hmota a paměť*, [Oikoymenth](#), [Praha 2003](#), přeložil [Alan Bequivin](#),
- *Dva zdroje morálky a náboženství*, [Vyšehrad](#), [Praha 2007](#), přeložil [Josef Hrdlička](#).

Vitalismus

1) HENRI BERGSON (1859 - 1941)

Na myšlení tohoto francouzského myslitele přelomu století bychom si mohli ukázat obdobný i když trošku jiný antiracionalistický přístup.

Toto není pokus nahradit prostě rozum jinou mohutností (vůlí), ale položit mu otázky, před nimiž bude bezradný. Především jde o otázku po jevu **život**.

Jakékoli vysvětlení života z něčeho jiného by bylo redukcionismem.

Máme-li nějak pojmenovat filosofii H. Bergsona, nejvhodnějšími slovy by byla tato : **vitalismus a intuitivismus** (jak sám označoval sebe).

Většinu života prožil v Paříži, kde se věnoval otázkám biologickým a filosofickým, narodil se zde i zemřel. Byl profesorem několika francouzských universit.

Dílo: *Esej o bezprostředních datech vědomí (1889) (česky pod názvem Čas a svoboda)*

Elan vital (1907) (česky Vývoj tvořivý)

Smích

1927 - Nobelova cena za literaturu.

Je nej přednějším reprezentantem tzv. filosofie života francouzského prostředí. Byl u nás hojně čten a překládán mj. i pro sympatie 1. ČSR k Francii.

Z inspiračních zdrojů bude nejpatrnější vliv Schopenhauerův, ale ozve se celá cartesiánská tradice, především pak v pasážích o protikladu ducha a hmoty.

2) Dvojí pojetí času

Jak vstoupit do Bergsonova myšlení?

Zřejmě postulováním základního problému Eseje o bezprostředních datech vědomí.

Kant pokládal čas a prostor za rovnoprávné formy názoru. Bergson usiluje o poukázání na hlubokou rozdílnost mezi oběma. JE TO ROZUM, kdo ztotožňuje čas s prostorem, když převádí čas na prostorové změny, vykládá čas z pohybu, tedy objektivizuje jej. Tento čas je **čas nepravý** - čas v pojetí tradiční metafyziky, ale i moderní přírodovědy, která chápe čas jako 4. rozměr skutečnosti.

Pravý čas - čas kontinuálně plynoucí, konkrétní, kvalitativně různý, nerozumový. Rozum musí, aby pochopil, zastavit svůj předmět. Už Aristoteles praví, že předmětem poznání může být jen to, co se nepohybuje, nemění.

Rozum skutečný čas není s to chápat. - rozbíjí jej na části, měřitelné jednotky - jako film. Film se jeví jako sled pohybů a přitom je jen sled nehybných obrazů. Film činí s dějem, životem, to, co činí s časem života rozum.

Pravý čas, pravé trvání lze postihnout jen **intuicí**.

3) Kritika dosavadní teorie smyslu poznání

Bergson podrobuje kritice celou od Bacona se táhnoucí linii, že rozum je nástroj k ovládnutí přírody v nás i okolo nás, že smysl poznání je utilitární.

Ne, praví Bergson. Rozum nevedl k osvobození člověka skrze racionální poznání, svoboda se může projevit jen v intuitivním poznání. Skrze spoutanou přírodu se totiž spoutal sám.

Bergson navrhuje vrátit se ke kontemplativnímu přístupu. Pak tato **nová filosofie** nebude vlastně vědou, ale bude podobna spíše umění. Nevychází totiž z intelektu, ale z intuice.

4) Rozdíl intelektu a instinktu

Jedná se o dvě protikladné poznávací mohutnosti. Obě jsou praktickými schopnostmi užitečnými k zajištění individuálního a společenského života, ale liší se způsobem provádění.

Intelekt - projevuje se v zhotovování dokonalejších pracovních nástrojů, realitu poznává, aby ji využil. Jeho vývoj vrcholí v člověku a lidské společnosti - státu.

Instinkt - užívá především tělesných orgánů, Jeho nejvyšší projev nalezneme u blanokřídlého hmyzu (mravenci, včely)

Člověk je sice, dle Bergsona, intelektuálním (rozumným) tvorem, ale instinkt zcela nezanikl. Probouzí se zduchovněním, zniterněním, jako intuice - je zdrojem tvorby jak umělecké, tak nové antiintelektualistické filosofie.

Této filosofii samozřejmě chybí logicky přesvědčivé důkazy. Filosof může pouze pomocí názorného, obrazného podání toho, co sám intuitivně poznal, pomáhat ostatním k téže intuici.

5) Élan vital

Co se skrývá za tímto termínem, který by šel nejlépe přeložit jako **životní vzmach, tvořivý vývoj**?

Přesvědčení, že jádrem vší skutečnosti je **život**.

Elan vital - absolutně svobodné, nespoutané, tvořivé **kosmické vědomí**, duch, spontaneita.

- strhává protikladně působící hmotu, které jinak vládne rozum (a podrobuje ji nutnosti, mechaničnosti, manipulovatelnosti, zmaru), strhává ji k organizaci, novým životním projevům.

- je poznatelný intuitivně, naší svobodou, kreativitou, tedy tvorbou nových smělejších

a svobodnějších podob života.

6) Morálka a náboženství

Jde o filosofii života, která nutně si musí klást otázky po správnosti jednání. Této filosofii opravdu jde o to, aby život nebyl prožit tak "nazdařbůh".

Osvobození z moci rozumu prostřednictvím intuice - instinktu. Tak je nová filosofie podobná umění. To je částečně podobné Schopenhauerově etické cestě a částečně estetické; i když se jedná o umění žít. Není to etika uzavřená Schopenhauerova askety, ale svobodná, nepředepsaná – tvořivá.

Morálka - uzavřená - je neosobní, společnost tlačí jedince, aby jednal automaticky, vede k

zachování společenských zvyků a poměrů, je pro uzavřenou skupinu lidí.

- **otevřená** - osobní, nezávislá na společnosti, tvořivá. Ztělesňují jí jen vynikající jedinci - světci a hrdinové, vychází z přímého uchopení života a v lásce jej objímá, přitakává mu.

Adekvátně tomu existuje dvojí typ **náboženství** - **statické** - vzniká fabulací rozumu - báje,

mýty, pověsti, dogmata - váže člověka, zachovává stávající

formy společ. organizace.

- **dynamické** - mystika; na rozdíl od Schopenhauera upřednostňuje před indickou spekulací křesťanskou

mystiku, která se rodí z intuitivního tušení nedosažitelného, z návratu k zdroji života. Je přístupná jen v mystickém zážitku. Její zkušenosti nemůže filosofie ověřovat, dokazovat. Je přístupná pouze v mystickém pohroužení.

17) Otázky k dosavadnímu výkladu II.

H.Bergson - život a dílo

Vysvětlete dva pojmy času

Vysvětlete Bergsonovu kritiku dosavadní teorie smyslu poznání a co je tedy smyslem poznání!

Charakterizujte intelekt a instinkt a vysvětlete rozdíl mezi nimi.

Co je Élan vital

Jaké typy náboženství a morálky Bergson jmenuje a jak je charakterizuje.

Karl Jaspers

Karl Jaspers ([23. února 1883 Oldenburg](#) – [26. února 1969 Basilej](#)) byl [německý filosof](#) a lékař, specializující se na [psychiatrii](#), jeden z nejdůležitějších představitelů [filosofie existence](#).

Život

Narodil se v [dolnosaském Oldenburgu](#) v rodině zámožného bankovního ředitele. Na otcovo přání studoval nejprve práva (ve [Freiburgu](#) a v [Mnichově](#)), po třech letech přešel na medicínu, poté se věnoval psychiatrii. Promoval roku [1908](#) v [Heidelbergu](#), kde strávil podstatnou část života. Roku [1901](#) u něj lékaři zjistili nevléčitelné onemocnění srdce a plic, což jej donutilo ke zdravé životosprávě a lázeňským léčením; nemoc však měla kladný vliv na jeho porozumění psychologickým problémům. Roku [1910](#) se oženil s [Gertrudou Mayer](#), která se stala jeho celoživotní družkou a zemřela 5 let po Jaspersovi roku [1974](#).

Heidelberg

Od roku [1909](#) Jaspers působil v psychiatrické léčebně na univerzitě v Heidelbergu. Praxi opustil roku [1913](#) (mj. pro nespokojenost s běžným přístupem pro duševní onemocnění); tehdy obhájil u [Wilhelma Windlebanda](#) svou práci *Všeobecná psychopatologie* a začal přednášet. Ve své psychopatologii rozlišuje srozumitelné a nesrozumitelné souvislosti. Ke každému z těchto dvou druhů souvislostí je nutno přistupovat s jinými metodami. Roku [1916](#) byl jmenován mimořádným profesorem. Roku [1920](#) se seznámil s [Martinem Heideggerem](#) (jejich přátelství trvalo do nástupu [NSDAP](#) roku [1933](#)). Od r. [1922](#) se Jaspers podílel na vedení katedry s [Heinrichem Rickertem](#), [novokantovcem](#), s nímž se však názorově rozcházel. Tehdy se již začal cele věnovat filosofii. Na universitě působil zde až do roku [1937](#), kdy byl vyloučen ze správy univerzity kvůli svým antifašistickým názorům a kvůli židovskému původu své ženy. Roku [1938](#) mu byla zakázána publikační činnost. Během 2. světové války byli oba manželé pronásledováni; pro případ, že by se měli dostat do rukou nacistům, nosili u sebe [cyankali](#), aby raději zahynuli sami; ^[1] jeho použití byli naštěstí ušetřeni.

Basilej

Roku [1948](#) Jaspers a jeho žena přesídlili do [švýcarské Basileje](#) (motivem byl mj. protest proti [Kiesingrově](#) zvolení [kancléřem](#)). Tehdy se značně rozšířila jeho popularita, získal několik cen, uznání a čestných doktorátů. Roku [1961](#) odešel do penze. V roce [1967](#) získal [švýcarské](#) státní občanství; dva roky nato zemřel krátce po dosažení věku 86 let. Jeho pozůstalost obnášela přes 35 000 stran.

Myšlení

Karl Jaspers patří mezi nejdůležitější německé filosofy [20. století](#). Řadil se mezi filosofy [existence](#), kterou odlišoval od [Sartrova](#) ateistického [existencialismu](#), zatímco Jaspersovo pojetí bylo [teistické](#). Byl inspirován [Platónem](#), [Plótinem](#), [Kantem](#) a [Nietzschem](#); byl jedním z prvních, kteří uvedli do širšího povědomí [Sorena Kierkegaarda](#).

V chápání psychických dějů viděl Jaspers cestu ke koncepci své psychologie světonázorů. Popisuje psychické typy, které jsou v základu světových názorů. Od roku 1932 formuluje své názory jakožto názory existencialistické. Člověk je podle něho na ideové cestě, může se stát [nihilistou](#), [skeptikem](#), může hledat oporu v konečném (např. autoritářství, hodnotový absolutismus) nebo v nekonečném.

Východiska

Existence a transcendence

Žijeme a myslíme vždy v určitém horizontu. Ve všech předmětech našeho myšlení a zakoušení se vždy ohlašuje ještě něco dalšího, co je obklopuje; zaměříme-li se na toto „obklopující“ či „obemykající“ (*Das Umgreifende*) jako na předmět, bude opět v horizontu dalšího obklopujícího. Všechno jednotlivé je nakonec v horizontu posledního, krajního obklopujícího, které se vymyká přímému uchopení – je *transcendentní*. [Transcendenci](#) nelze přímo pojmenovat ani si ji představit, ukazuje se vždy zprostředkovaně, skrze *šifry*. [Šiframi](#) transcendence mohou být filosofické pojmy, umělecká díla nebo představy boha, šifrou se však může stát v zásadě vše, pokud skrze to člověk zahlédne transcendenci.

[Existence](#) je tam, kde je člověk otevřen této neuchopitelné transcendenci; bez této otevřenosti je pouhé pobývání (*Dasein*). Existence tedy není dána samotným faktem, že člověk žije; je třeba k ní dojít. Existence dosahuje člověk tehdy, když dokáže setrvat v mezní situaci – v situaci, kdy selžou dosavadní odpovědi na otázku po smyslu nebo běžné jistoty a opory jeho života (např. v utrpení, vině, setkání se smrtí). Teprve když se naděje člověka přestane upínat k něčemu jednotlivému (zdraví, materiálnímu dostatku, obecně přijímaným hodnotám apod.), stojí tvář v tvář obklopujícímu, transcendenci.

Náboženství a filosofická víra

Dějiny filosofie a filosofie dějin

Jaspers se snažil najít univerzální kritéria duchovních dějin světa, která by se neomezovala na evropskou tradici. Dospěl tak ke svému pojmu [Doby osové](#), období mezi lety [800](#) a [200 př. n. l.](#), kdy nezávisle na sobě v různých místech světa povstaly filosofické a náboženské nauky ([konfucianismus](#), [taoismus](#), [buddhismus](#), [zoroastrismus](#), [antická filosofie](#) aj.) a kdy člověk začal reflektovat svoje pobývání ve světě.

Etika a politická filosofie

Jedním ze stěžejních Jaspersových děl je *Otázka viny* (1946), která vyšla coby aktuální reakce na právě skončivší [druhou světovou válku](#). Jaspers se zde zabývá různými pojetími [viny](#), kterou „klasifikuje“ ze čtyř hledisek:

- *kriminální vina* – zločiny, individuální i kolektivní, instancí je soud
- *politická vina* – spojená s ideologií; „odpovědnost všech občanů státu za důsledky jednání státu“
- *morální vina* – prohřešky každého z nás, instancí je naše vlastní svědomí
- *metafyzická vina* – „nejvyšší“, hranice mezi ní a vinou morální nezřetelné, můžeme za ní vidět humanitu, odpovědnost před Bohem, transcendentní instancí

Hlavní myšlenkou této práce je kolektivní odpovědnost Němců za [německé válečné zločiny](#) a [holocaust](#). Každý Němec by se měl cítit vinen, neboť on žil s těmi, kdo zločiny páchali, avšak nepostavil se jim – není vinen v kriminálním slova smyslu, nese však vinu politickou, morální a metafyzickou.

Dílo

- *Všeobecná psychopatologie* (Allgemeine Psychopatologie, 1913) – habilitační práce.
- *Psychologie světových názorů* (Psychologie der Weltanschauungen, 1919)
- *Duchovní situace doby* (Die geistige Situation der Zeit, 1931) – popsal zde příznaky nemocné společnosti, která se žene do války.
- *Filosofie* (Philosophie I-III, 1932) – v tomto díle shrnul vlastní filosofický pohled na svět.
- *Otázka viny* (Die Schuldfrage, 1946), česky vyšlo Praha, Mladá fronta, 1969
- *Filosofie Existence'* (Existenzphilosophie, 1938)
- *O počátku a cíli dějin* (Vom Ursprung und Ziel der Geschichte, 1948)
- *Atomová bomba a budoucnost člověka* (Die Atombombe und die Zukunft des Menschen, 1958; esej)
- *Kam se žene Spolková republika?* (Wohien treibt die Bundesrepublik? 1966; článek)

Jean-Paul Sartre

Jean-Paul Sartre 1964

Jean-Paul Sartre /ʒɑ̃ pol saʁtʁ/ [IPA](#) [žán pol sártr] ([21. června 1905](#) – [15. dubna 1980](#)) byl francouzský filozof, spisovatel a dramatik, jeden z nejvýznamnějších [existencialistů](#).

Byla mu udělena [Nobelova cena](#). On ji však odmítl, protože celý život psal proti podobným organizacím a cenám.

Jean-Paul Sartre se narodil v Paříži, kde vyrůstal v měšťanském prostředí intelektuálů. Ve dvou letech mu umřel otec. Chodil na lyceum Henri IV., kde se seznámil s [Paulem Nizanem](#).

[1922-1924](#) byl v přípravné třídě (classe préparatoire) na lyceu Louis-le-Grand. Později byl přijat na École normale supérieure, kde se seznámil s Raymondem Aronem, se kterým ho spojovalo velké přátelství, které nerozdělily ani odlišné ideologie. Sartre již v té době kritizoval buržoazii, kvůli ní samotné, její jistotě, jejích povinnostech a právech. V té době se též seznámil se Simone de Beauvoir, s níž měl vztah plný svobody i složitosti. Nazýval ji svou „nezbytnou láskou“, aby se vyhnul formulování jejich vztahu jako „náhodná láska, která vznikne, když se oba dobře znají.“ Poté, co byl jeden rok odmítnut (později tvrdil, že kvůli přílišné originalitě jeho zkoušky), je přijat druhý rok na filozofii.

Ve 30. letech studoval v [Německu](#), kde se seznámil filozofií. Ovlivnili ho především [Hegel](#), [Karel Marx](#), [Friedrich Nietzsche](#), [Edmund Husserl](#), a [René Descartes](#), dalším impulsem k jeho tvorbě byli francouzští [moralisté](#) (filozofický směr).

Sartre vystudoval Ecole Normale Supérieure, poté navštěvoval několik gymnázií ve [Francii](#). V průběhu [druhé světové války](#) byl zajat a vězněn, roku [1941](#) se připojil k hnutí odporu.

Od roku [1945](#) byl spisovatel na volné noze.

Po [druhé světové válce](#) vstoupil do [komunistické](#) strany, odkud vystoupil v r. [1956](#) na protest proti [sovětské](#) intervenci v [Maďarsku](#).

Sartre poměrně hodně cestoval, navštívil mj. [USA](#), [SSSR](#), [Čínu](#), [Egypt](#) a [Kubu](#). Přednášel také v [Praze](#).

Ve svých politických vystoupeních se angažoval prakticky ve všech tehdejších problémech (např. válka ve [Vietnamu](#) a samozřejmě též ve studentských hnutích v r. [1968](#)).

Ke konci života byly jeho postoje blízké [maoismu](#) a radikální levici.

Sartre se nikdy neoženil, ale celoživotní družkou mu byla [Simone de Beauvoir](#).

Dílo

Filozofická díla

- *Bytí a nicota* ([1943](#))
- *Existencialismus je humanismus* ([1946](#))
- *Kritika dialektického rozumu* ([1960](#))

Umělecká tvorba

- *Nevolnost* (v češtině vyšlo též pod názvem *Hnus*) ([1938](#)). Dílo lze velmi těžko charakterizovat, ale jedná se jakousi směs eseje a románu s filozofickým zaměřením. Kniha je psána jako deník, který si píše historik A. Roquentin, když sbírá materiál o markýzi de Rollebon. Je zde zaznamenáno pozorování jednoho maloměsta, kde je často použit dialog obyvatel tohoto města. Roquentin postupně objevuje existenci bytí „v sobě“, je tím zhnusen a nakonec se uzavírá sám do sebe. Tento román byl jakýmsi předznamenáním [existencialismu](#).
- *Zed'* ([1939](#)), soubor 5 novel, nejznámější je novela *Zed'*. Děj se odehrává za španělské občanské války ve věznici s odsouzcenci na smrt. *Zed'* je jednak odděluje v jejich

samotě a zároveň je místem jejich poprav. Hlavní hrdina (komunista Ibbieta), si uvědomí absurditu svého života a udělá si ze svých vězňů žert. Udá svého velitele, že se ukrývá v márnici na hřbitově (bezpečně ví, že tam není). Těší se na zklamané vězně, ale dostává milost, jeho vůdce se totiž rozhodl změnit úkryt a byl zde nalezen.

- *Cesty svobody* (1945 – 1949) – nedokončená románová tetralogie. Základním motivem je lidská svoboda, děj se odehrává v letech 1938 – 1940. Hlavním hrdinou je profesor filosofie Mathieu Delarue. Tento velmi pasivní a nerozhodný intelektuál, se ve třetím díle ze zoufalství odhodlá k činu a rozhodl se vzít zbraň a střelit na německé vojáky. Autor zde vyjadřuje postoj, že tento člověk žil, proto aby zemřel.

- *Věk rozumu*
- *Odklad*
- *Smrt v duši*
- *Poslední šance*

- **Uragán nad cukrem** (1960) – kniha reportáží o kubánské revoluci
- **Slova** (1964) – autobiografická kniha, jedna z nejvýznamnějších a nejlepších autorových knih.

Drama

Lze o ní tvrdit, že Sartra proslavila nejvíc. Byl ovlivněn jednak antickým dramatem a jednak francouzským [klasicismem](#) (17. stol.) Jeho hry se odehrávají v minulosti ([antika](#), německá [reformace](#)), nebo v přítomnosti ([druhá světová válka](#)). Na historické realitě mu nezáleželo, jednalo se mu o modelové hry.

- *Mouchy* (*Les mouches*, 1943) – dramatická [parafráze](#) *Oresteji* ([Aischylos](#)). Toto drama je považováno za počátek existencialistického divadla.
- *Počestná děvka*
- *Za zavřenými dveřmi* (*Huis-clos*, 1944) (v češtině i pod názvem *S vyloučením veřejnosti*). Hra je vybudovaná podle klasického [aristotelovského](#) modelu - jednoty času a děje. V jedné místnosti spolu debatují tři mrtví: novinář Garcin - popravený ve válce jako dezertér, lesbička Inès (sebevraždkyně) a egoistická erotomanka (vražedkyně vlastního dítěte) Estelle. Žádná z těchto postav se není ochotna vzdát svého mínění o sobě. Z toho je usvědčuje vidění druhých, ti se stávají zrcadly, kde mohou vidět pravdu a na tomto obraze není možné nic změnit. Pak žijí v pekle prokletí pohledem těch druhých
- *Mrtví bez pohřbu* (1946) – tato hra pobuřovala především svou drastičností.
- *Špinavé ruce* (1948) – na tuto hru existuje několik velice rozdílných pohledů.

Simone de Beauvoirová

Hrob

Simone de Beauvoirová (* [9. ledna 1908](#) – † [14. dubna 1986](#)) byla [francouzská](#) spisovatelka, představitelka [existencialismu](#).

S. de Beauvoirová byla družkou [J.-P. Sartra](#), proslavila se svými negativními názory na manželství, popíráním tradičních hodnot. Měla velký vliv na rozšíření emancipačního hnutí žen.

Dílo

Ve svých dílech se specializovala na morální problémy. Dalším problémem, který se v jejích dílech objevuje, je postavení žen ve společnosti.

- *Pozvaná* (L'Invitée, 1943, č. 1991) - její první román, již zcela v duchu existencialismu.
- *Krev těch druhých* (Le Sang des autres, 1945) - román.
- *Druhé pohlaví* (Le deuxième sexe, [1949](#), č. 1967) - esejistická kniha, její nejvýznamnější a světově nejproslulejší dílo, zabývá se v ní (z hlediska existencialistické filosofie) problémem postavení žen ve společnosti. Tato kniha sehrála významnou roli při utváření [emancipačního hnutí](#) v západní Evropě na přelomu 60. a 70. let.
- *Mandarini* – (Les Mandarins, [1954](#), č. 1967) - románová kronika levicové inteligence ve [Francii](#) po [druhé světové válce](#).
- *Paměti spořádané dívky* (Mémoires d'une jeune fille rangée, [1958](#), č. 1969)
- *V nejlepších letech* (La Force de l'âge, [1960](#))
- *Síla okolností* (La Force des choses, [1963](#)) - román, v němž líčí myšlenkový vývoj J.-Sartra i svůj.
- *Velice lehká smrt* (Une mort trop douce, [1964](#), č. 1967) - román popisující poslední dny její matky.
- *Zúčtování* (Tout compte fait, [1972](#)) - román, v němž podává bilanci svého spisovatelského života.
- *Obřad odloučení* (Cérémonie des adieux, [1981](#)) - román, který je jakousi beletristickou vzpomínkou na J.-P. Sartra.
- *Všichni jsou smrtelní*

Albert Camus

Albert Camus	
Význam:	*** NAROZENÍ ***
Narození	
Datum:	7. listopadu 1913
Místo:	Mondovi (Alžírsko)
Úmrtí	
Datum:	4. ledna 1960
Místo:	poblíž Sens (Burgundsko)
Citát	
<i>Existuje pouze jediný případ čistého zoufalství. A to zoufalství člověka odsouzeného na smrt.</i>	

Albert Camus [alˈbɛʁ kaˈmy] IPA [albér kami] ([7. listopadu 1913](#) – [4. ledna 1960](#)) byl [francouzský](#) spisovatel, publicista a [filozof](#), významný představitel [existencialismu](#).

A. Camus pocházel z francouzsko-španělského manželství. Narodil se a vystudoval filosofickou fakultu v [Alžírsku](#) (tehdy francouzská kolonie).

Roku [1934](#) se stal členem komunistické strany, kterou o rok později pro názorové neshody opustil, až do roku [1938](#) vystřídal několik zaměstnání, teprve roku 1938 se začal věnovat literatuře – stal se novinářem. Jeho novinářská činnost vedla roku [1940](#) k jeho vyhoštění z Alžíru, A. Camus odjel do [Paříže](#), kde se zapojil do protifašistického hnutí (hnutí odporu). V průběhu [druhé světové války](#) se věnoval především divadlu.

Během druhé světové války publikoval v ilegálním časopise *Combat*. Kolem roku [1950](#) začal být velmi aktivní v otázkách francouzské koloniální politiky v Alžírsku, kdy se stal jejím nesmiřitelným kritikem.

Roku [1957](#) mu byla udělena [Nobelova cena za literaturu](#).

Zemřel při autonehodě.

Dílo

A. Camus se ve svých dílech soustředil na problematiku odcizenosti a vzpoury, často se u něj objevuje téma strachu ze samoty. Jeho díla jsou reakcí na ztrátu tradičních hodnot a přesvědčení o nesmyslnosti a absurdnosti života.

Filosofické spisy

- *Mýtus o Sisyfovi* – [1942](#), motivem je mu antický mýtus o [Sisyfovi](#), který pojal trochu netradičně - z pohledu Sisyfa. Sisyfos může být šťasten. Jeho osud je stejný jako osud všech lidí, avšak on si, na rozdíl od nich, uvědomuje marnost své snahy, proto je „pánem“ tohoto svého neodvratného osudu. Není tedy v zajetí marné naděje, tudíž je svobodnější. Kniha postihuje úděl moderního člověka v jeho absurditě a absurdno povyšuje na filozofickou kategorii. Z východisek beznaděje, zbytečnosti a lhostejnosti dospívá argumentací k pozitivním závěrům: pomocí absurdních prožitků je dovoleno člověku dál pokračovat v životě.
- *Člověk revoltující* – [1951](#)

Beletrie

- *Šťastná smrt* – [1938](#)
- *Cizinec* – [1942](#), tento román se odehrává v Alžírsku asi v první polovině 20. století. Dá se rozdělit na část dějovou a úvahovou.
 - 1) dějová část: Je vyprávěna v ich-formě a zachycuje poslední část života úředníka Mersaulta (hlavní hrdina). Příběh začíná pohřbem Mersaultovy matky, měl matku rád, ale necítí lítost, smířil se s tím, že smrt musí někdy přijít. Bere život tak, jak jde, nenechává se vyvést ze svého klidu. Krátce po pohřbu naváže kontakt se svou bývalou kolegyní Marií a seznámí se se sousedem pochybného charakteru Raymondem. Dokonce Raymondovi napíše dopis na rozloučenou s jeho nevěrnou milenkou a zjišťuje, že Raymond má problémy s partou Arabů (jeden z party je bratrem oné dívky). Mersault, Marie a Raymond odcestují na chatu Raymondova přítele. Procházejí se po pláži, Raymonda napadnou Arabové a zasadí mu ránu nožem, poté

prechází. Mersault se prochází dále a uvidí mezi skalisky jednoho z útočníků. Jelikož je vzrušen a vyprovokován předcházející událostí, násilníka chladnokrevně zastřelí.

2) úvahová část: V této části je Mersault zatčen, vyslýchán, vidíme jeho vězeňský život, výslechy i soudní proces. Čeká na popravu, rekapituluje si svůj život a přemýšlí o jeho smyslu. Nechápe absurdní svět, ve kterém člověka hodnotí jen zvnějšku a ne podle vnitřních pohnutek. Všichni jej označují jako bezcitného, protože neplakal na matčině pohřbu, potom hned šel s dívkou do kina a ještě navíc zabil člověka. Není schopen orientovat se v hodnotovém řádu společnosti, je cizincem v lidském kolektivu i ve svém vlastním životě, který je mu v podstatě lhostejný. Nevěří v Boha, ale pouze v jedinou životní jistotu - smrt. Ze svého jednání obviňuje společnost, neboť vinu na současných poměrech mají všichni lidé, jimž nezáleží na lásce, přátelství, mravnosti ani životě.

Velice důležitým jevem v tomto románu je slunce a také teplo jelikož právě ve chvílích kdy svítí slunce, Mersault se dostává do nepříjemných situací. Můžeme si toho povšimnout během pohřbu Marsaultovy matky, ve chvíli, kdy jsou na pláži a on zabíle jednoho z Arabů, či na konci během Mersaultova procesu.

- *Mor* – [1947](#), dílo je jakousi románovou kronikou. Jejíž děj se odehrává v Oranu – městě zamořeném morem. Kroniku píše jeden z hrdinů (lékař Bernard Rieux), využívá při tom zápisky intelektuála Tarraoua. Román *Mor* od Alberta Camuse, držitele Nobelovy ceny za r.1957, je poněkud náročnějším čtivem se zřetelnou filozofickou rovinou charakteristickou pro autora - vzpourou, bojem, vzepřením se neradostnému lidskému údělu. Zavede nás do alžírského města Oranu, kde poznenáhlu vypukne morová epidemie. Tragédie začne hromadným úhynem krys ve městě, lidské oběti na sebe nenechají dlouho čekat. Zpočátku nechce nikdo uvěřit varování dr.Rieuxe (jedné z hlavních postav knihy), který záhy odhalí velké nebezpečí a požaduje po starostovi zavedení tvrdých bezpečnostních opatření včetně karantény. Zanedlouho je však starosta nucen uznat oprávněnost požadavků dr.Rieuxe a město se změní v hermeticky uzavřený mikrosvět. Vojáci dohlíží na to, aby se z oploceného města nikdo nedostal. Situace se stane natolik vážnou, že kdokoliv se o to pokusí, je zastřelen. Dovnitř proudí pouze zásoby potravin a zdravotnický materiál. Začíná boj mezi obyvateli a zhoubnou nákazou. Počáteční panika se změní v odhodlání lidí postavit se tváří krizovému stavu. Mrtvých ale přibývá, provizorní hřbitovy se plní, protilátky neúčinkují, jak by měly a síly docházejí. Nikdo si nemůže být jist, zda to nebude právě on, koho mor pozve ke hře o život... Camus měl údajně tímhle dílem symbolizovat boj proti fašismu.
- *Pád* – [1956](#), román
- *Exil a království* – [1957](#), povídková kniha
- *První člověk* – vydáno posmrtně ([1994](#)), fragment textu byl nalezen na místě autonehody, při které Camus zemřel.

Drama

- *Caligula* – [1938](#), vyšlo knižně až roku [1944](#). Pravděpodobně autorovo nejlepší drama. Hru o římském císaři pojal opět netradičně, *Caligulu* bere jako člověka, který revoltuje proti absurditě pomoci zločinů a her smrti. Nebere ho jako blázna. Proti Caligulovi vzniká vzpoura – ten se jí však směje. Hra je zaměřená proti diktátorským režimům.
- *Stav obležení* – [1948](#)
- *Spravedliví* – [1949](#)
- *Nedorozumění* - děj se odehrává v penzionu u řeky, kam nikdo nechodí. Do tohoto penzionu přijíždí záhadný host z Afriky. Avšak v penzionu hosta otráví a tělo hodí do

řky. Závěr dramatu: Ráno přijíždí do penzionu Maria. Díky Marii zjistili, že se jednalo o člena rodiny. *Děj příběhu se odehrává od večera do rána*

- *Posedlí*

Eseje

A. Camus napsal celou řadu esejů, většina z nich je spíše filosoficky laděna, některé mají i více beletristickou podobu.

- *Člověk revoltující* – zde odmítl kolektivní revoluci, ačkoli uznával revoltujícího člověka. Vzpoura má být boj proti utrpení a zlu. Podle něj revoltou člověk potvrzuje svoji existenci. Tento esej (resp. odmítnutí kolektivní revoluce) byl příčinou jeho sporu s [J.-P. Sartrem](#).

Česká vydání

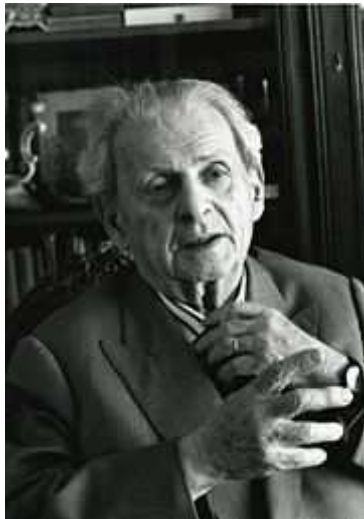
Seznam děl

v databázi [Národní knihovny ČR](#), jejichž autorem nebo tématem je *Albert Camus*

- *Cizinec*, [Václav Petr](#), [Praha 1947](#), přeložil [Svatopluk Kadlec](#),
- *Mor*, [SNKLU](#), [Praha 1963](#), přeložila [Milena Tomášková](#), znovu [Odeon](#), [Praha 1993](#) a [Hynek](#), [Praha 1997](#).
- *Caligula*, [Dilia](#), [Praha 1964](#), přeložila [Alena Šabatková](#),
- *Spravedliví*, [Dilia](#), [Praha 1964](#), přeložila [Alena Šabatková](#),
- *Caligula, Stav obležení*, [Orbis](#), [Praha 1965](#), přeložili [Alena Šabatková](#) a [Jiří Konůpek](#),
- *Exil a království*, [SNKLU](#), [Praha 1965](#), přeložil [Josef Pospíšil](#), znovu [Garamond](#), [Praha 2005](#).
- *Cizinec, Pád*, [Mladá fronta](#), [Praha 1966](#), přeložil [Miloslav Žilina](#),
- *Nedorozumění*, [Dilia](#), [Praha 1968](#), přeložila [Alena Šabatková](#),
- *Romány a povídky*, [Odeon](#), [Praha 1969](#), přeložili [Miloslav Žilina](#), [Josef Pospíšil](#) a [Milena Tomášková](#), obsahuje *Cizinec*, *Mor*, *Pád* a *Exil a království*.
- *Cizinec*, [Odeon](#), [Praha 1988](#), přeložil [Miloslav Žilina](#), znovu [Hynek](#), [Praha 1997](#) a [Garamond](#), [Praha 2005](#).
- *Člověk revoltující*, [Český spisovatel](#), [Praha 1995](#), přeložila [Kateřina Lukešová](#), znovu [Garamond](#), [Praha 2007](#).
- *Mýtus o Sisyfovi*, [Svoboda](#), [Praha 1995](#), přeložila [Dagmar Steinová](#), znovu [Garamond](#), [Praha 2006](#).
- *První člověk*, [Mladá fronta](#), [Praha 1995](#), přeložila [Kateřina Vinšová](#),
- *Zápisníky I. (květen 1935 - únor 1942)*, [Mladá fronta](#), [Praha 1997](#), přeložila [Vlasta Dufková](#),
- *Léto*, [Hynek](#), [Praha 1999](#), přeložila [Vlasta Dufková](#),
- *Zápisníky II. (leden 1942 - březen 1951)*, [Mladá fronta](#), [Praha 1999](#), přeložila [Vlasta Dufková](#) a [Josef Mlejnek](#),
- *Zápisníky III. (březen 1951 - prosinec 1959)*, [Mladá fronta](#), [Praha 2000](#), přeložila [Vlasta Dufková](#),
- *Pád*, [Garamond](#), [Praha 2006](#), přeložil [Miloslav Žilina](#),
- *Šťastná smrt*, [Garamond](#), [Praha 2006](#), přeložil [Ladislav Šerý](#).

Kromě toho ještě vyšly dvě Camusovy dramata:

- *Rekviem za jeptišku*, [Dilia](#), [Praha 1965](#), přeložila [Gabriela Vavrušková](#), dramaturgie [románu Williama Faulknera](#).
- *Běsi*, [Dilia](#), [Praha 1967](#), přeložil [Jaroslav Král](#), dramaturgie [románu Fjodora Michajloviče Dostojevského](#).

Emmanuel Lévinas

Emmanuel Lévinas ([1. ledna 1906](#), [Kaunas](#) (Litva) – [24. prosince 1995](#), [Paříž](#)) byl významný a velmi originální francouzsko-židovský [filosof](#). Zabýval se hlavně [fenomenologií](#), [judaismem](#) a [etikou](#).

Životopis

Vyrostl ve zbožné a vzdělané židovské rodině, „s židovským Zákonem (Tórou), s Puškinem a Tolstým“, jak sám napsal. V letech 1923-27 studoval filosofii ve Strasburgu, 1928-29 ve Freiburgu, kde se seznámil s [Edmundem Husserlem](#) i [Martinem Heideggerem](#), a od roku 1930 v Paříži. Podílel se na uvedení Husserlova díla do francouzského prostředí a už roku 1934 napsal varovný rozbor „filosofie hitlerismu“. Jako francouzský důstojník byl roku 1940 zajat a strávil pět let v německém zajetí. Teprve po válce se dozvěděl, že všechny jeho příbuzné v Litvě nacisté povraždili. V letech 1946-60 vedl rabínskou vysokou školu v Paříži a důkladně se seznámil s myšlením [Talmudu](#). 1961 se habilitoval knihou „Totalita a nekonečno“, 1967 se stal profesorem v Nanterre, kde se spřátelil s [Paulem Ricoeurem](#) a od roku 1973 byl profesorem na pařížské Sorbonně.

Dílo

Lévinasovo předválečné dílo je věnováno [fenomenologii](#), zejména problému intuice. Poválečné dílo, psané pod dojmem nacistické šoa, navazuje také na filosofii [Martina Bubera](#) a Franze Rosenzweiga. Naivní, „bez-božná“ existence se rozpíná a prosazuje, dokud se nesetká s Tváří druhého, která je sice bezbranná a „nahá“, nicméně přikazuje „Nezabiješ“. Přijetím tohoto příkazu začíná etika, která je v tomto smyslu základem a počátkem filosofie. Tuto základní myšlenku Lévinas potom rozvíjí v nesmírně bohatých i hlubokých analýzách, psaných ovšem nesnadným, dramatickým jazykem, plným překvapivých obrátů.

“Mít vědomí znamená právě mít čas.“

“Nemoci se schovat – právě to je já.“

“Krása je zář, jež se šíří bez vědomí zářící bytosti.“

“Přátelství míří ke druhému, láska hledá to, co nemá strukturu jsoucího, co je nekonečně budoucí, co je teprve třeba zplodit.“

“Mír se děje jako tato ochota a způsobilost k řeči.“

“Násilí nespočívá tolik ve zraňování a ničení, jako v přerušování souvislosti osob, ve vnučování rolí, v nichž se nemohou najít.“

“Povinností přibývá s tím, jak se plní. Čím lépe plním svoji povinnost, tím méně mám práv.“

“Tento přístup zpředu, v rozhovoru, nazýváme spravedlností.“

“... starý, to znamená plný sebe sama.“

“Ta stránka bytí, jež se ukazuje ve válce, se soustřeďuje do pojmu totality, jež ovládá celé západní myšlení. Jednotlivci se tu redukují na nositele sil, jež jim poroučejí bez jejich vědomí. Jedinečnost každé přítomnosti je neustále obětována nějaké budoucnosti, jež z ní má vytěžit objektivní smysl.“

“Tomuto způsobu, jak se představuje Druhý a jak přesahuje moji představu Druhého, říkáme Tvář.“

Spisy v češtině

- *Být pro druhého. Dva rozhovory*, Praha 1997
- *Čas a jiné*, Praha 1997
- *Etika a nekonečno*, Praha 1994
- *Existence a ten, kdo existuje*, Praha 1997
- *Totalita a nekonečno*, Praha 1997

O Emmanuelu Lévinasovi:

- Casper, B., *Míra lidství. Rosenzweig a Lévinas*. Praha 1998
- Chalierová, C., *O filosofii Emmanuela Lévinase*. Praha 1993
- Derrida, J., *Sbohem*. In: Reflexe 1996

Paul Ricoeur

Paul Ricoeur ([27. února 1913](#) ve [Valence](#) – [20. května 2005](#) v [Châtenay-Malabry](#)) byl [francouzský křesťanský filosof](#).

Zabýval se hlavně fenomenologií, výkladem textů, včetně biblických, filosofickou etikou a filosofií jednání.

Život

Ricoeur se narodil ve zbožné [protestantské](#) rodině ve [Francii](#), kde majoritním náboženstvím bylo [katolictví](#). Jeho otec zemřel v [1. světové válce](#) roku [1915](#), kdy Paulovi byly pouhé dva roky. Vyrůstal proto u své tety v [Remeši](#) a již odmalička byl knihomol. Roku [1933](#) získal [licenciát](#) na remešské [univerzitě](#) a roku [1934](#) začal studovat na [pařížské Sorbonně](#). Tam jej nejvíce ovlivnil [Gabriel Marcel](#), do jehož časopisu „Esprit“ pravidelně přispíval.

Se začátkem [2. světové války](#) Ricoeur narukoval do francouzské armády. Jeho jednotka byla během invaze německé armády do Francie zajata a Paul Ricoeur tak strávil pět let života jako válečný zajatec. V zajateckém táboře se však Ricoeur setkal s dalšími intelektuály, se kterými organizoval přednášky na takové úrovni, že jej vláda ve [Vichy](#) akreditovala. V této době čte hodně [Karla Jasperse](#), začíná překládat [Husserlovy Ideje](#).

Po válce získává Ricoeur místo na univerzitě ve [Strasbourg](#) ([1948–1956](#)) a aktivně publikuje. Roku [1950](#) získává [doktorát](#). Svou prací o Husserlovi si vysloužil pověst odborníka na [fenomenologii](#), která se po válce stala ve Francii velmi populární.

Roku 1956 se Ricœur ujímá katedry filosofie na Sorbonně. V této době sepisuje knihy *Freud a filosofie* a *Symbolika zla*, která mu získaly uznání. Od roku 1965 do roku 1970 pomáhá Ricœur zakládat univerzitu v [Nanterre](#). Doufal, že se mu tak podaří vytvořit dostatečně otevřenou a plodnou atmosféru pro vědeckou práci; prostředí na Sorbonně mu připadalo příliš stísněné. Během studentské revolty roku 1968 však byl studenty vypoklonkovan jako „starý šašek“ a nástroj francouzské vlády.

Od roku 1970 přednáší také na univerzitě v [Chicagu](#), ujímá se zde místa po [Paulu Tillichovi](#) a zůstane zde až do roku 1985. Seznámil se tak s americkou filosofií. V této době vznikají jeho nejdůležitější práce: *La métaphore vive* (Živá metafora, 1975), kde se věnuje poetické funkci jazyka, a třísvazkový *opus* o [Aristotelově](#) Poetice *Temps et récit* (Čas a vyprávění, 1983).

Po [emeritování](#) roku 1987 v [Paříži](#) a roku 1990 v Chicagu se věnoval dále historicko-filosofickému bádání v jazykově-fenomenologickém kontextu. Roku 2000 vydává knihu *La mémoire, l'histoire, l'oubli* (Paměť, dějiny, zapomnění). Z historického, gnozeologického a fenomenologického pohledu v něm zkoumá problém zkušenosti v souvislosti s kulturní pamětí.

Za své životní dílo získal Ricœur vícero ocenění, mezi nimi Velkou cenu francouzské akademie, Hegelovu cenu ve Stuttgartu, Cenu Karla Jasperse univerzity v [Heidelbergu](#), Cenu Leopolda Lucase na univerzitě [Tübingen](#) a Cenu papeže Pavla VI. Během období [normalizace](#) navštěvoval též bytové semináře v [Československu](#).

Dílo

Rozsáhlé Ricoeurovo dílo zahrnuje mj. filosofii jednání, času, jazyka a vyprávění, sociální filosofii a filosofii dějin, výklady biblických textů a díla Freudova a pohybuje se mezi

1. fenomenologií, (*Filosofie vůle*, 1950; *Čas a vyprávění*, 1983-85; *Já jako druhý*, 1990)
2. hermeneutikou (*O interpretaci, esej o Freudovi*, 1966; *Konflikt interpretací*, 1969; *Živá metafora*, 1975; *Myslet bibli*, 1998) a
3. etikou (*Dějiny a pravda*, 1964; *Od textu k jednání*, 1986; *Spravedlivý*, 1991 a 2001)

Česky vyšlo

- *Čas a vyprávění 1*, Praha 2000
- *Čas a vyprávění 2*, Praha 2002
- *Filosofie vůle 1: Fenomenologie svobody*, Praha 2001
- *Křehká identita; úcta k druhému a kulturní identita*, Třebenice 2000
- *Myslet a věřit* (rozhovor), Praha 2000
- *Rozhovory* (P. Ricoeur a G. Marcel), Brno 1999
- *Teória interpretácie*, Bratislava 1997
- *Úkol hermeneutiky*, Praha 2004
- *Výbor z kratších studií*, Praha 1989
- *Život, pravda, symbol*, Praha 1993

Roman Ingarden

Roman Ingarden ([5. února 1893](#) [Krakov](#) – [14. června 1970](#) [Krakov](#)) byl [polský fenomenologicky orientovaný filosof, estetik](#) a literární teoretik, žák [Edmunda Husserla](#).

Život

Ingarden studoval matematiku a filosofii ve [Lvově](#) u [K. Twardovského](#) a od roku [1912](#) u E. Husserla v [Göttingen](#), později ve [Freiburgu](#), kde roku [1918](#) promoval. V Polsku učil na gymnáziích a roku [1924](#) se ve Lvově habilitoval. V letech [1925](#) – [1944](#) přednášel na univerzitě ve Lvově (od roku [1933](#) jako profesor), po válce v letech [1945](#) – [1950](#) na [Jagellonské univerzitě](#) v Krakově. Roku [1949](#) byl zcela nesmyslně obviněn z „idealismu“ a z univerzity musel odejít. Přednášel a pracoval v soukromí a teprve v letech [1956](#) – [1963](#) se mohl na univerzitu vrátit. Ingarden měl četné styky v zahraničí, byl členem Polské akademie věd a řady dalších společností.^[1]

Myšlení a dílo

Ingardenovo myšlení zůstalo vždy blízké Husserlovi, s nímž také udržoval velmi přátelské styky. Odmítal a kritizoval však jeho sklon k [platonismu](#) a byl naopak filosofickým realistou. Věnoval se [Bergsonovi](#) a v předválečném období hlavně filosofii literatury a [estetice](#). Tyto jeho německy psané spisy také vzbudily ohlas v zahraničí. Naproti tomu jeho poválečné dílo, psané polsky a věnované hlavně [ontologii](#) a [epistemologii](#), zejména jeho *opus magnum*, *Spór o istnienie świata* (Spor o existenci světa) ([1947](#) a [1948](#)) bylo přeloženo teprve později. Poslední část tohoto spisu, *O kauzální struktuře reálného světa*, napsal opět německy. Vyšla až posmrtně roku [1974](#). Kromě toho psal Ingarden i o teorii a filosofii malířství a hudby a ke konci života vydal velké dílo o [odpovědnosti](#) (*Über die Verantwortung. Ihre ontischen Fundamente*. 1970).^[2] U nás se Ingardenovým dílem zabýval [Jan Patočka](#).

Gaston Bachelard

Gaston Bachelard , ([27. června 1884](#) [Bar-sur-Aube](#), [Champagne](#) – [16. října 1962](#) [Paříž](#)) byl originální [francouzský](#) filosof a spisovatel [20. století](#). Zabýval se hlavně [filosofií vědy](#), [epistemologií](#) a [poetikou](#), protože vědu a básnickou imaginaci pokládal za dvě rovnocenné cesty lidského růstu.

Životopis

Bachelard se narodil v chudé rodině, po maturitě a vojenské službě pracoval od roku [1907](#) v Paříži na poště a ve volném čase studoval matematiku, fyziku a chemii. Tři roky strávil na frontě a byl vyznamenán Válečným křížem za statečnost. Po válce dokončil studia a v letech [1919](#) až [1930](#) učil v Bar-sur-Aube fyziku a chemii. Zároveň studoval filosofii a promoval [1922](#) disertací *O poznávání jako přibližování*. Roku [1930](#) nastoupil na univerzitu v [Dijonu](#) a roku [1940](#) se stal profesorem dějin a filosofie vědy na pařížské [Sorbonně](#). Roku [1951](#) byl vyznamenán Řádem čestné legie a [1955](#) byl zvolen členem *Académie des sciences morales et politiques*.

Myšlení

Bachelard byl ve vědě i ve filosofii [autodidakt](#) a řada jeho knih má blízko k poezii. Jeho rané práce se týkají filosofie vědy: kolem roku 1900 došlo ve vědě k několika převratným

proměněn pohledu na svět a Bachelard se tuto schopnost vidět nově snažil uplatnit i ve filosofii. Jak vědy musí i filosofie být tvořivou činností, musí být otevřená novým náhledům. Bachelard se hlásil k [Descartovu](#) racionalismu, ale jak empirismus tak racionalismus mohou postihnout jen jisté stránky skutečnosti. Filosofie potřebuje vědu a věda potřebuje filosofii, aby věděla, co dělá. Empirické a teoretické poznání se tedy doplňují a podmiňují a Bachelard hovoří o „surracionalismu“. Vědecké poznání se od běžného smyslového poznání ostře liší tím, že je založeno na hypotézách, že je kritické a nezaujaté. Není spojitě, nýbrž podléhá „mutacím“, kdy se vědci musí zbavit „epistemologických bariér“ (*obstacle épistémologique*); proto jsou dějiny vědy plné „epistemologických přerывů“.

„Každé poznání je jako světlo, které někam vrhá také stín. Nikdy není bezprostřední ani úplné.“^[1]

Ani skutečnost a zejména čas nejsou spojitě, nýbrž vždy přetržité, neboť jen tak v nich mohou vznikat nové počátky. „Jenom nicota je skutečně spojitá.“^[2] Tuto otevřenost pro nové sdílí věda a filosofie s poezií, s básnickou imaginací. „Ve vývoji vskutku tvořivém platí jen jeden obecný zákon, a to že u kořene každého pokusu o další vývoj je vždy nějaká nehoda (*accident*).“^[3] V této souvislosti se Bachelard zprvu hodně zabýval psychoanalýzou, později se s ní však rozešel, protože vědecká i básnická inspirace pochází podle něho z věci, ne z vlastního nevědomí.

„Když se obracíme k sobě samým, odvracíme se od pravdy.“^[4]

Jako dlouholetý učitel se Bachelard zabýval také didaktikou, kde kladl hlavní důraz na probouzení „nezištného zájmu“ o poznání, na výchovu k otevřenosti a k vlastní aktivitě:

„Zprostředkování objektu subjektem nabývá ve vědeckém myšlení vždycky povahu projektu. Nic není dané, nic není samo sebou. Všechno se musí konstruovat.“^[5]

„Kdo je vyučován, má také učit. Vzdělání, jež člověk dostává aniž by je předával, formuje ducha bez dynamiky, bez autokritiky.“^[6]

Ostatně „kdo chce být štěstí, musí myslet na štěstí někoho jiného.“^[7]

Působení

Bachelard měl velký vliv na dvě generace francouzských filosofů i vědců. Jeho přímým žákem a nástupcem byl [Georges Canguilhem](#). Na Bachelardovu epistemologii a teorii vědy navázali [Alexandre Koyré](#), [Thomas Kuhn](#), který rozvinul jeho pojem „epistemologického zlomu“, [Michel Foucault](#), [Roland Barthes](#) i [Emmanuel Lévinas](#), který převzal představu nespojitého času vždy nových počátků. Zda se Bachelardovou myšlenkou poznávání jako „přibližování“ (*connaissance approchée*) inspiroval [Karl Popper](#), není jisté. Oba se však účastnili 8. filosofického kongresu v Praze (1934), kde Bachelard na toto téma přednášel.

Spisy v češtině a slovenčině

- *Nový duch vedy*. Bratislava 1981
- *Plamen svíce*. Praha 1997
- *Poetika priestoru*. Bratislava 1990
- *Psychoanalýza ohně*. Praha 1994
- *Voda a sny. Esej o obraznosti hmoty*. Praha 1997

Odkazy

Poznámky

1. ↑ [La formation de l'esprit scientifique](#). Paris 1970, str. 13.
2. ↑ [L'Intuition de l'instant](#). Paris, Livre de poche, str. 38.
3. ↑ Bachelard, *L'Intuition de l'instant*.
4. ↑ Bachelard, *Psychanalýza ohně*.
5. ↑ Bachelard, *Le nouvel esprit scientifique*. Paris 1934, str.15.
6. ↑ Bachelard, *La formation de l'esprit scientifique*. Paris 1970, str.244.
7. ↑ Bachelard, *Psychanalýza ohně*.

Karl Raimund Popper

Karl Raimund Popper	
Narození	
Datum:	28. června 1902
Místo:	Vídeň
Úmrtí	
Datum:	17. září 1994
Místo:	Londýn
Citát	
<i>Žádná autorita vědy neexistuje. Věda je něco neobyčejného. A přesto nic nevíme.</i>	

Sir **Karl Raimund Popper** ([28. června 1902](#) [Vídeň](#) – [17. září 1994](#) [Londýn](#)) byl **filosof** rakouského původu, v roce [1937](#) emigroval na Nový Zéland a od roku [1945](#) žil v Londýně. Byl významným představitelem moderního [liberalismu](#), [teorie vědy](#) a [filosofie](#). Jeho vědecká činnost je zastoupena i na poli [logiky](#), [fyziky](#), [biologie](#), [sociologie](#) a [politologie](#). Je považován za zakladatele [kritického racionalismu](#).

Stručný životopis

Hrob Karla Poppera

Karl Raimund Popper se narodil ve Vídni jako syn [židovského](#) právníka a advokáta. Jeho otec Simon Siegmund Carl Popper pocházel z [Prahy](#), předkové jeho matky Jenny, rozené Schiff,

pocházeli ze Slezska a [Maďarska](#). Vystudoval universitu ve Vídni, kde roku [1928](#) získal doktorát z [filosofie](#). Poté vyučoval na střední škole. V roce 1937 vzrůstající vliv [nacismu](#) donutil Poppera k emigraci na [Nový Zéland](#), kde začal přednášet filosofii na *Canterbury University College New Zealand*. V roce 1946 se přestěhoval do Velké Británie, kde působil jako docent logiky a vědeckých metod na *London School of Economics*. O tři roky později byl na téže universitě jmenován profesorem. Královna [Alžběta II.](#) jej roku [1965](#) pasovala na rytíře. Roku 1969 opustil akademickou půdu, zůstal však aktivní až do své smrti v roce 1994. [25. května 1994](#) na návrh vědecké rady [3. LF UK](#) převzal v aule [Karolina](#) čestnou vědeckou hodnost [doktora honoris causa](#) lékařských věd na [Karlově univerzitě](#).

Vědecká činnost

Své filosofické, sociologické a politologické názory pojmenoval jako [kritický racionalismus](#). V sociologii vystupuje Popper jako odpůrce totalitních ideologií, včetně [marxismu](#) kde odmítá jeho předpoklad objektivní historické nutnosti a možnosti vědeckého společenského předvídání, které je na ní založeno.

Popper se intenzivně stýkal s [novopositivisty Vídeňského kruhu](#), jejichž teorii [verifikace](#) ostře kritizoval a odmítl. Podle logického pozitivismu se vědecké hypotézy získávají indukci, neboli zobecnováním. Oproti tomu Popper ukázal^[zdroj?], že každý pokus o empirické neboli zkušenostní zdůvodnění indukce končí nekonečným regresem. Pravdivost vědecké teorie podle něj nelze dokazovat, ale jen empiricky testovat. Základem vědeckého poznání tedy není verifikace (potvrzení), ale [falsifikace](#). Pouze ta teorie, kterou je možné podrobit falsifikaci, tedy vysadit ji možnosti vyvrácení, je vědecká, tím větší hodnotu má pro vědu. Netřeba trvat na tom, co teorii potvrzuje; spíše hlídat to, co by ji mohlo vyvrátit. Konečná pravda neexistuje^[zdroj?], existuje pouze přibližování se k pravdě neustálým vylučováním falsifikovaných teorií, hovoříme o evoluci vědy. K evoluci, vývoji vědy dochází právě díky falsifikaci: tím, že něco popřeme, získáváme nový prostor pro otevření dalších, nových otázek.

Důsledkem jeho pojetí vědeckého poznání je obrana otevřeného myšlení a [otevřené společnosti](#). Síla vědy netkví tolik v tom, že se její tvrzení dají dokázat, nýbrž v tom, že musí být formulována tak, aby se dala vyvrátit. Právě tak síla [demokracie](#) nespočívá v tom, že by vybírala ty nejlepší k vládě, nýbrž že každou vládu lze běžnými prostředky (volbami) odvolat.

Byl, mimo jiné, aktivním členem [liberálního "think tank" Mont Pelerin Society](#) Královské společnosti (*Royal Society*) v Londýně a mezinárodní akademie věd (*International Academy of Science*).

Role ve společnosti a politice

Snad důležitější^[zdroj?] než Popperova vědecká činnost je jeho fundovaný^[zdroj?] rozbor [totality](#). Zveřejnění *Otevřené společnosti a jejich nepřátel* právě v roce 1945 bylo významným impulsem ve zpracování následků jednoho, právě poraženého, z totalitních systémů tehdejší doby a v právě probíhající boj svobodného myšlení s dalším z nich. Popperovy znalosti a analýza uzavřených struktur tehdejší politiky ukazují na jejich účel – totalitní moc za každou cenu. Moc snažící se skrýt za tu či kterou ideologii – právě končící [fašismus](#), a dále expandující [komunismus](#). A Popper proti nim staví model otevřené a [pluralitní](#) společnosti, z které teprve může vzejít skutečný pokrok. Zastával i nezbytnost sociální zodpovědnosti společnosti. Tato zodpovědnost ale nesmí vycházet ze snah o "co největší míru štěstí pro všechny" ale z jeho vlastní formule, kterou nazývá "minimalizace utrpení" tj. snaha o mírnění konkrétních projevů chyb systému čili „co nejmenší míra nepotřebného utrpení pro

všechny“ (citováno z Otevřená společnost a její nepřátelé I. Str. 217 – 218. Poznámka č. 6. Vyd. Oikumeneh). Naopak veškeré snahy o řízenou nápravu společnosti podle něj nutně končí u omezení individuální lidské svobody, a tím může skončit až u totalitárních kolektivistických snah zotročujících člověka.

Karl Popper inspiroval jednoho ze svých žáků, a dalšího z kritiků [tržního fundamentalismu](#), finančníka [Georga Sorose](#). George Soros – po spektakulárních úspěších svých finančních spekulací koncem 20. století – založil [Open Society Institute \(OSI\)](#) a nadaci [Soros Foundation \(SF\)](#) / [Open Society Fund \(OSF\)](#), zasazující se o vznik otevřených společností jak v post-sovětských zemích východní Evropy, tak i jinde na světě.

Hlavní díla

- *Logika vědeckého bádání – Logik der Forschung* (1934, německy), *The Logic of Scientific Discovery* (1959, anglicky)
- [Otevřená společnost a její nepřátelé](#) – *Die offene Gesellschaft und ihre Feinde* (1945, německy), *The Open Society and its Enemies* (1946, anglicky)
- *Bída historicismu – Das Elend des Historizismus* (1957, německy), *The Poverty of Historicism* (1961, anglicky)
- *Objektivní poznání – Objective Knowledge: An Evolutionary Approach* (1972, anglicky), *Objektive Erkenntnis* (1973, německy)
- diskuse a další informace v češtině, přístupné na internetu, k *Otevřené společnosti a jejích nepřátelích*: google.com

Související články

- [Filosofie 20. století](#)
- [Kritika](#)
- [Otevřená společnost](#)
- [Pozitivismus](#) a [Novopozitivismus](#)
- [Racionalismus](#)
- [Filosofie vědy](#)

Na internetu

- [Poslední setkání s Karlem Popperem](#)
- [Recenze na Karl Raimund Popper, Otevřená společnost a její nepřátelé I.: Platón](#)
- [Critical Rationalism Study Page - en](#)
- [Jean Grondin, „Die Hermeneutik als Konsequenz des Kritischen Rationalismus“ - de](#)

Literatura

- K. Popper, *Otevřená společnost a její nepřátelé I./II.* Praha 1994
- K. Popper, *Logika vědeckého bádání.* Praha 1997
- K. Popper, *Bída historicismu.* Praha 1994
- K. Popper, *Věčné hledání. Intelektuální autobiografie.* Praha 1995
- K. Popper, *Život je řešení problémů: o poznání, dějinách a politice.* Praha 1998
- K. Popper – K. Lorenz, *Budoucnost je otevřená* (rozhovor). Praha 1997
- M. Znoj (vyd.), *Šance otevřené společnosti – k počtě K. R. Poppera.* Praha 2002

Rudolf Carnap

Rudolf Carnap ([18. května 1891](#) Ronsdorf u [Wuppertalu](#), [Německo](#) – [14. září 1970](#) [Santa Monica](#), [Kalifornie](#)) byl německý [filosof](#), [matematik](#) a [logik](#). Působil ve [Vídni](#), v [Praze](#) a později ve [Spojených státech](#) ([Chicago](#), [Harvard](#), [Princeton](#), [Los Angeles](#)). Vycházel z [G. Fregeho](#) a [B. Russella](#).

Byl hlavním představitelem [novopozitivismu](#) a [filosofie vědy](#) a také spoluvůrcem programu [vídeňského kroužku](#), který stál u zrodu [analytické filosofie](#).

Podle [vídeňského kroužku](#) smysluplnost každého výroku přímo závisí na tom, zda jej lze nebo nelze převést na takovou základní formu, kterou je možno (nejlépe empiricky) [verifikovat](#). Smysluplné jsou tedy jen verifikovatelné výroky. Rudolf Carnap hovoří o tzv. [protokolárních větách](#). Výroky je třeba převést na empiricky vykazatelné záznamy, tedy jakési „protokoly“ – jedině ty je pak možno verifikovat. Výroky, které nelze převést do protokolární formy, nelze ani verifikovat a nemohou být tedy prohlášeny za smysluplné.

Podle Carnapa o tradičních větách [filosofie](#) není schopen filosof rozhodnout, zda jsou smysluplné, takže [metafyzika](#) nemůže být považována za [vědu](#). Zastával názor, že poslání filosofie spočívá v analýze jazyka vědy, která má umožnit rozpoznat logicky správné věty od vět logicky nesprávných.

Dílo

- *Logická výstavba světa* (*Der logische Aufbau der Welt*), 1928
- *Logická syntax jazyka* (*Logische Syntax der Sprache*), 1934
- *Úvod do sémantiky* (*Introduction to Semantics*), 1942

Leo Strauss

Leo Strauss ([20. září 1899](#) Kirchhain, [Hesensko](#) – [18. října 1973](#), Annapolis, [Maryland](#), USA) byl vlivný americký politický filosof židovského původu, konzervativní kritik moderní filosofie.

Život

Strauss se narodil v konzervativní židovské rodině, po maturitě v [Marburgu](#) roku 1918 studoval filosofii a matematiku v [Hamburku](#) a po promoci roku 1921 pokračoval ve studiích ve [Freiburgu](#) a v Marburgu, mimo jiné u [E. Husserla](#) a [M. Heideggera](#). Zde se spřátelil s [H.-G. Gadamerem](#), [H. Jonasem](#) a [K. Löwithem](#). V letech 1925-1932 učil na Vysoké škole pro studium židovství v [Berlíně](#), kde se zabýval hlavně [Spinozou](#) a [M. Mendelssohnem](#) a seznámil se s [Hannah Arendtovou](#), [Walter Benjaminem](#) a [Gershom Scholemem](#). Na stipendijním pobytu v [Paříži](#) se seznámil s [A. Kojevem](#) a [A. Koyréem](#). Po krátkém pobytu v [Cambridge](#) nastoupil roku 1938 na [New School for Social Research](#) v [New Yorku](#) a v letech 1949-1968 byl profesorem politické filosofie na univerzitě v [Chicago](#). Roku 1950 odmítl nabídku nastoupit po [Martinu Buberovi](#) na Hebrejskou univerzitu v [Jeruzalémě](#), přednášel tam však v letech 1954-1955 jako host. Po roce 1968 žil jako emeritus v Annapolis, Maryland.

Dílo

Straussovo rozsáhlé dílo zahrnuje asi 160 publikací, z toho 30 knih. V první fázi svého života se věnoval hlavně židovským otázkám, napsal knihu o Spinozově kritice náboženství (1930), vyrovnával se kriticky s teoriemi [Karl Jasperse](#), [Carl Schmitta](#) a [Maxe Webera](#) a publikoval knihu o „Hobbesově politické vědě“ (1936). Rokem [1935](#) začíná jeho kritika moderny, opřena o středověkou židovskou tradici, hlavně o [Maimonida](#).

Po příchodu do USA se plně věnoval politické vědě, napsal knihu „O tyranii“ (1940), „Přirozené právo a dějiny“ (1953) a „Myšlenky o [Machiavellim](#)“ (1958). V té době si již vydobyl obecné uznání a jeho knihy „Co je politická filosofie“ (1959) a „Dějiny politické filosofie“ (1963) se staly kánonickými díly americké politické filosofie. V posledním období se věnoval hlavně antické filosofii. Vydal řadu knih o [Platónovi](#), [Aristotelovi](#), [Thúkydidovi](#) a o [Xenofónovu](#) pojetí [Sókrata](#). Poslední dílo, rozbor Platónových *Zákonů*, vyšlo posmrtně roku 1975.

Myšlení

Podle H. Meiera je hlavním Straussovým tématem vztah [filosofie](#) a [teologie](#), konflikt mezi svobodným hledáním pravdy bez autorit a poslušným přijetím Božího zjevení. Filosofie si musí uvědomovat, že má značný a spíše rozkladný vliv na [náboženství](#), z něhož velká část lidí čerpá životní orientaci, a zároveň velikou odpovědnost za život společnosti. Proto musí být politickou filosofii, přísně se držet sókratovského kritického postoje, nechť vládnout ani zrušit nebo ovládnout náboženství, bez něhož se lidská společnost neobejde. Osvícenský pokus nahradit náboženství ve skutečnosti tento problém jen obešel a vytvořil novou „jeskyni moderny“, která nedovede dát dobrou radu ani politice ani lidskému životu.

Strauss vytýká moderní filosofii, že se vyhnula otázkám míru a dobrého života ve společnosti a že – cestou [positivismu](#), [historismu](#) a [relativismu](#) – dospěla k „ušlechtilému [nihilismu](#)“ bez hodnot, například u Maxe Webera a Martina Heideggera. Vyhýbá se tak své povinnosti myslet společnost lidí, kteří zdaleka netouží jen po svobodě, nýbrž potřebují vedení a řád. Proto se Strauss na konci života vrátil k antické filosofii a zejména k myšlence přirozeného práva, z něhož moderní [liberalismus](#) u [Th. Hobbese](#) vyrůstá.

Strauss se tak stal jedním z myslitelů amerického neokonzervativismu a řada současných amerických politiků se k němu hlásí. Přesto ho nelze prostě ztotožnit s konservativní politikou USA: Strauss sám se vehementně bránil představě, že by se jeho filosofie mohla stát návodem k praktické politice, a zřejmě tedy jen dokládá nebezpečnost filosofického povolání.

Související články

- [Politická filosofie](#)

Na internetu

- [\(en\)](#)
- [Leo Strauss - What Is Liberal Education?](#)
- [Leo Strauss - Liberal Education and Mass Democracy](#)
- [Claremont Insitute For the Study of Statesmanship and Political Philosophy](#) – [Claremont Institute](#) website. (Includes a search facility.)

- Brague, Rémi. [Athens, Jerusalem, Mecca: Leo Strauss's "Muslim" Understanding of Greek Philosophy](#), *Poetics Today* 19.2 (Summer 1998): 235–59.
- Drury, Shadia B. ["Leo Strauss and the Neoconservatives"](#). *Evatt Foundation*, September 11, 2004.
- Drury, Shadia B. ["Strauss, Leo \(1899–1973\)"](#). *Routledge Encyclopedia of Philosophy*. (New York: Routledge, 1998).
- Smith, Gregory Bruce. ["Leo Strauss and the Straussians: An Anti-Democratic Cult?"](#) *Political Science and Politics* 30.2 (June 1997): 180–89.

Literatura

- Leo Strauss, *Eseje o politické filosofii*. Praha: ISE, 1995 - 111 s
- Leo Strauss, *Obec a člověk*. Praha: OIKOYMENH, 2007 - 255 s. [ISBN 978-80-7298-116-8](#)

Ludwig Landgrebe

Ludwig Landgrebe, ([9. března 1902 Vídeň](#) – [14. srpna 1991 Kolín nad Rýnem](#)) byl významný [fenomenologický filosof 20. století](#).

Životopis

Landgrebe se narodil v rodině obchodníka, studoval filosofii, historii a geografii nejprve ve Vídni, pod dojmem z četby [M. Schelera](#) přešel do [Freiburgu](#), kde se roku [1923](#) stal asistentem [Edmunda Husserla](#) a [1927](#) promoval prací o [W. Diltheyovi](#). Roku [1935](#) se habilitoval v Praze u O. Krause a podílel se na záchraně Husserlovy pozůstalosti. Od roku [1939](#) pracoval spolu s [E. Finkem](#) v Husserlově archivu v [Lovani](#). Protože jeho žena byla Židovka, byl roku [1940](#) deportován do [Hamburgu](#), kde byl pracovní nasazen. Roku [1945](#) se znovu habilitoval v Hamburgu, od roku [1947](#) byl profesorem filosofie v [Kielu](#) a od roku [1954](#) v Kolíně nad Rýnem.

Dílo

Landgrebe byl jedním z nejbližších žáků Husserlových, věnoval se však i dalším oblastem dějin, náboženství a politiky. Na rozdíl od svého učitele měl také blíže k [metafysice](#), kterou pokládal za „myslící rozpominání člověka v celku bytí“.^[1] Už od svých pražských let byl také blízkým přítelem [Jana Patočky](#), za nímž – pokud poměry dovolily – také zajížděl. Český čtenář může ocenit jeho myšlení v knížce „Filosofie přítomnosti“, jež podává přehled německé filosofie [20. století](#) včetně bohaté bibliografie.

Spisy

- L. Landgrebe, *Filosofie přítomnosti*, Praha 1968

Hans-Georg Gadamer

Pamětní deska ve Vratislavi

Hans-Georg Gadamer, ([11. února 1900](#), [Marburg](#) – [13. března 2002](#), [Heidelberg](#)) byl významný německý [filosof 20. století](#), fenomenolog a žák [M. Heideggera](#). Proslavil se bádáním o antické filosofii, o jazyce a estetice a zejména o filosofické [hermeneutice](#).

Životopis

Gadamer se narodil v Marburgu v Hessensku. Jeho otec, profesor chemie a později rektor tamní univerzity, vedl syna k přírodním vědám, Gadamer však odešel do [Wroclawi](#), tehdejší Breslau, kde studoval filosofii. Po návratu do Marburgu studoval u novokantovců [P. Natorpa](#) a [Nicolai Hartmanna](#) a roku [1922](#) promoval prací o [Platónovi](#). Potom odešel do [Freiburgu](#) k mladému M. Heideggerovi, kde jeho spolužáky byli [Leo Strauss](#), [Karl Löwith](#) a [Hannah Arendtová](#). S Heideggerem odešel do [Marburgu](#), kde se roku [1929](#) habilitoval prací *Platónova dialektická etika* a přednášel. Na rozdíl od Heideggera nacismus odmítal a téměř do konce války neměl pevné univerzitní postavení. V roce [1945](#) se stal rektorem v [Lipsku](#) a byl v této funkci potvrzen i v roce [1946](#). Vzhledem k politickému vývoji v tehdejší sovětské zóně odešel do [Frankfurtu](#) a roku [1949](#) převzal katedru filosofie po [Karl Jaspersovi](#) v Heidelbergu, kde zůstal i po svém emeritování v roce [1968](#).

Dílo

Gadamer napsal řadu prací o antické filosofii, o filosofii jazyka a o estetice, proslavil se však velkou prací *Pravda a metoda* (*Wahrheit und Methode*) z roku [1960](#). Téma „rozumění“ a filosofické hermeneutiky naznačil už Heidegger, teprve Gadamer je však zpracoval. Postavil se jednak proti názorům, které chtěly i v humanitních vědách zavést přírodovědecký způsob argumentace a dokazování, jednak proti starší hermeneutice [Friedricha Schleiermachera](#) a [Wilhelma Diltheye](#), která chápala interpretaci jako vcítění, návrat k myšlenkám původního autora. Gadamer naproti tomu rozvinul myšlenku „hermeneutického kruhu“: ke každému textu člověk už přistupuje s jistým „před-porozuměním“, které se během četby kriticky mění, protože dochází ke „splývání horizontů“ a obzor čtenáře se rozšiřuje o čtené.

Význam a vliv

Téma hermeneutiky, nauky o rozumění, se později ukázalo jako velmi aktuální v souvislosti s globalizací a setkáváním kultur. Gadamer tak měl veliký vliv na řadu současných filosofů, evropských i amerických: k jeho žákům se hlásí například [Gianni Vattimo](#), [Richard Rorty](#), Günther Figal nebo Jean Grondin, s velkou úctou o něm hovořil například [Paul Ricoeur](#) a [Jürgen Habermas](#). Gadamer dostal mnoho vyznamenání a čestných doktorátů, mimo jiné i čestný doktorát filosofie [Univerzity Karlovy](#) (1996), jehož si velmi cenil. K jeho stým narozeninám se do Heidelbergu sjely stovky významných osobností z celého světa.

Viz též

- [Fenomenologie](#)
- [Hermeneutika](#)

Na internetu

- [Heslo Gadamer ve Stanford Encyclopedia - en](#)
- [Chronologie - de](#)
- [Gadamerova bibliografie - de](#)

[Literatura

[Seznam děl](#)

v databázi [Národní knihovny ČR](#), jejichž autorem nebo tématem je *Hans-Georg Gadamer*

- H.-G. Gadamer, *Problém dějinného vědomí*. Praha 1994
- H.-G. Gadamer, *Idea dobra mezi Platónem a Aristotelem*. Praha 1994
- H.-G. Gadamer, *Člověk a řeč*. Praha 1999
- H.-G. Gadamer, *Aktualita krásného*. Praha 2003
- [J. Grondin](#), *Úvod do hermeneutiky*. Praha 1997
- [P. Pokorný](#) (vyd.), *Hermeneutika jako teorie porozumění*. Praha 2006

Maurice Merleau-Ponty

Maurice Merleau-Ponty ([14. března 1908](#) [Rochefort-sur-Mer](#) ([Manche](#)) – [3. května 1961](#) [Paříž](#)) byl francouzský [fenomenologický filosof](#), přítel a spolupracovník [J.-P. Sartra](#). Zabýval se fenomenologií [tělesnosti](#) a [vnímání](#), ale také [psychologií](#) a [výchovou](#).

Život

Po maturitě v [Paříži](#) studoval Merleau-Ponty filosofii v letech [1926-1930](#) na [École Normale Supérieure](#) společně se Sartrem a od roku [1930](#) vyučoval na různých gymnáziích. Už za studií se seznámil s [J. Patočkou](#), s nímž si pak až do smrti dopisoval. Roku [1945](#) získal doktorát za

knihy *La structure du comportement* (Struktura chování, [1942](#)) a *Phénoménologie de la perception* (Fenomenologie vnímání, [1945](#)) a spolu se Sartrem založil významný časopis *Les temps modernes*, který až do smrti redigoval. V letech [1945-1948](#) přednášel filosofii na univerzitě v [Lyonu](#) a v letech [1949-1952](#) byl profesorem [dětské psychologie](#) a [pedagogiky](#) na [Sorbonně](#). V r. [1952](#) byl povolán na [Collège de France](#) jako vůbec nejmladší profesor této prestižní školy a přednášel tam až do své předčasné smrti.

Dílo

Jeho první díla *La structure du comportement* ([1942](#)) a *Phénoménologie de la perception* ([1945](#)) tvoří mezníky [fenomenologie](#) a jsou intenzivním vyrovnáním se s [Husserlem](#) a [Heideggerem](#). Merleau-Ponty totiž zdůraznil význam lidské tělesnosti, která není jen okolností, nýbrž podstatnou a určující podmínkou lidského bytí. S tím u Merleau-Pontyho souvisí i širší záběr v oblasti speciálních věd ([tvarová psychologie](#) a [vývojová psychologie](#), [fyziologie](#), [biologická antropologie](#)). Konfrontace s [teorií vědomí](#), provedená v těchto dílech pomocí pojmu struktury, spojuje Merleau-Pontyho jak s pozdějším [strukturalismem](#), tak i s [existencialismem Sartrovým](#).

Ve své politické filosofii Merleau-Ponty nejprve vystupoval jako [marxistický](#) teoretik dějin, měl však výhrady ke [stalinismu](#) a k nároku [komunistické strany](#) na vedoucí postavení (*Humanismus a teror*, [1947](#)). V r. [1955](#) však v knize *Les aventures de la dialectique* (Dobrodružství dialektiky) odhalil kořeny [komunistického totalitarismu](#) v [marxistické filosofii](#), přičemž napadl i postoje [Sartrovy](#), což vedlo k definitivní roztržce mezi nimi.

Už ve své nástupní přednášce *Chvála filosofie*, přednesené na [College de France](#) v lednu [1953](#), obrátil pozornost na nové cesty [strukturální lingvistiky](#), [etnologie](#) a [Freudovy psychoanalýzy](#), v nichž spatřoval možnost znovuoživení jednoty [filosofie](#) a [dějin](#), což bylo jeho hlavním záměrem. Nové východisko obohacené o tyto speciální vědy, které Merleau-Ponty hledal ve svých přednáškách na Collège de France, již nemohl v plné míře uplatnit.

Dílo *Viditelné a neviditelné* (*Le visible et l'invisible*), uveřejněné tři roky po jeho smrti, chce proniknout za rovinu analýzy strukturování světa, tak jak je konstituováno [vědomím](#), a pokouší se chápat samotný poměr viditelného a neviditelného jako to, co zakládá strukturální souvislost světa – tedy v [ontologické](#) rovině.

Odkazy

Související články

- [Fenomenologie](#)
- [Filosofie 20. století](#)

Na internetu

- [Heslo Maurice Merleau-Ponty v Internet Enc. of Philosophy - en](#)
- [Heslo Maurice Merleau-Ponty ve Stanford Encyclopedia of Philosophy - en](#)
- [The Merleau-Ponty Circle - en](#)
- [Evropská stránka 100 Years Merleau-Ponty. - en](#)
- [Stránka Maurice Merleau-Ponty na Mythos & Logos - en](#)
- [Chiasmi International – it, fr, en](#)
- [Intelligent Bodies and Ecological Subjectivities: Merleau-Ponty's Corrective to Postmodernism's "Subjects" of Education. - en"](#)

- [Merleau-Ponty Confronts Postmodernism: A Reply to O'Loughlin. - en](#)
- [Bibliografie eko-fenomenologie - en](#)
- [Merleau-Ponty: Reckoning with the Possibility of an 'Other.' - en](#)
- [The Journal of French Philosophy - en](#)

v databázi [Národní knihovny ČR](#), jejichž autorem nebo tématem je *Maurice Merleau-Ponty*

- Merleau-Ponty, M., *Okno a duch a jiné eseje*. Praha 1971
- Merleau-Ponty, M., *Viditelné a neviditelné*. Praha 2004
- Merleau-Ponty, Lévi-Strauss, Barthes, *Chvála moudrosti*. Bratislava 1994

Ludwig Wittgenstein

(1889 - 1951)

Ludwig Josef Johann Wittgenstein [vitg(e)nštajn] ([26. dubna 1889 Vídeň](#) – [29. dubna 1951 Cambridge](#)) byl jedním z nejvlivnějších [filosofů 20. století](#). Bývá spojován především s [analytickou filosofií](#) a [filosofií jazyka](#), ovlivnil však i logické [pozitivisty](#). Jeho myšlení pravděpodobně nejvíce ovlivnili [Arthur Schopenhauer](#), [Bertrand Russell](#) a [Gottlob Frege](#).

Život

Ludwig Josef Johann Wittgenstein se narodil 26. dubna 1889 ve Vídni jako nejmladší z osmi dětí. Jeho rodina byla velice bohatá, otec [Karl Wittgenstein](#) patřil k nejúspěšnějším podnikatelům [Rakouska-Uherska](#). Jeho matka byla Leopoldina, známá [Poldi](#) z názvu a emblému kladenských železáren. Po domácím vyučování a škole v Linzi studoval Ludwig strojírenství v Berlíně, jeho zájem se časem rozšířil na matematiku a přes ní k logice a filosofickým otázkám základů matematiky. Na radu [Gottloba Fregeho](#) absolvuje několik trimestrů u [Bertranda Russella](#) v [Cambridge](#). Po vypuknutí [1. světové války](#) se hlásí do [rakouské armády](#) jako dobrovolník a v jejím průběhu získává na východní frontě několik medailí za statečnost. Po válce pokračuje v bádání a roku [1922](#) vydává s [Russellovou](#) pomocí *Logisch-philosophische Abhandlung* (později známé jako [Tractatus Logico-Philosophicus](#)), jediné dílo, které vyšlo za jeho života. V něm, podle svého názoru, vyřešil všechny problémy filosofie a stahuje se do ústraní. Několik let působí jako učitel na venkovské základní škole, až v roce [1929](#) se vrací do [Cambridge](#) na [Trinity College](#), kde se vrací k filosofické práci a učí. Roku [1939](#) se tamtéž stává profesorem. Během [2. světové války](#) pracuje v nemocnici a

jako technický pracovník v Newcastleu, po jejím konci se vrací na univerzitu. Od roku [1947](#) rezignuje na akademickou činnost a plně se věnuje psaní. Do roku 1949 vzniká většina materiálu později vydaného jako *Philosophische Untersuchungen* (Philosophical Investigations), dílo pokládané za Wittgensteinovu nejzávažnější práci. Posledních pár let tráví usilovnou prací ve [Vídni](#), [Oxfordu](#) a v [Cambridge](#), kde v [dubnu 1951](#) umírá na [rakovinu](#).

Dílo

- *Tractatus Logico-Philosophicus* – jediné dílo vydané během jeho života; sám Wittgenstein v předmluvě napsal, že se skládá ze hlavních dvou částí - za prvé: myšlenek v něm vyjádřených, za druhé: ukázáním jak málo se dosáhne řešením podobných problémů. Jedna z nejdůležitějších myšlenek je vyjádřena v oddílu 4.003 – „Většina vět a otázek, které byly napsány o filosofických věcech, není nepravdivá, nýbrž nesmyslná. Nemůžeme proto vůbec takové otázky zodpovědět, nýbrž jen prokázat jejich nesmyslnost. Většina otázek a vět filosofů spočívá na tom, že nerozumíme naší jazykové logice. (Je to takový druh otázek, jako zda je [dobro](#) více, či méně identické než [krásno](#).) A nelze se divit, že nejhlubší [problémy](#) vlastně žádné problémy nejsou.“ a 4.0031 - „Celá filosofie je ‚kritikou jazyka‘. Russelovi vděčíme za to, že ukázal, že zdánlivá logická forma věty nemusí být její skutečnou formou.“ Z dalších zajímavých výroků stojí za uvedení ještě minimálně oddíl 5.6 – „Hranice mého jazyka znamenají hranice mého světa.“ a samozřejmě poslední oddíl 7 tvořený jen jednou větou: „O čem nelze mluvit, o tom se musí mlčet.“
- *Philosophische Untersuchungen* – zde dále rozvíjí myšlenku filosofie, jako objasňování problémů jazyka („Význam nějakého slova je způsob jeho použití v řeči. (43)“).
- *The Blue and Brown Books* – výbor z přednášek v Cambridge, asi nejpřístupnější vyjádření Wittgensteinových myšlenek
- *On Certainty* – práce z posledních let (z velké části odpověď na práci G.E. Moora – In Defense of Common Sense)
- *Vermischte Bemerkungen* – rozličné poznámky z pozůstalosti (sestavil Georg Henrik von Wright). Vydal Basil Blackwell, Oxford 1977 (česky *Rozličné poznámky*, vydala Mladá Fronta, edice Váhy, 1993, překlad Marek Nekula).

Jeho osobní život je plný zvrátů, hledání osobního povolání, naplnění života...

Přesto jsou dvě jeho práce, dovolím si říci, jedněmi z deseti nejzávažnějších filosofických textů 20. stol.

1. filos. období reprezentuje *Tractatus logico-philosophicus* vyšel až 1921

2. obd. *Logická zkoumání*. Začal na nich pracovat již před 2. válkou, ale vydána byla až posmrtně.

Tématem obou prací je jazyk a jeho schopnost a způsob, jak nést sdělení.

12) *Tractatus*

Toto dílo vlastně shrnuje dosavadní způsob vědeckého vyjadřování a vytknulo úkoly, které před sebou vědecký jazyk má.

Už toho víme mnoho, uvažuje Wittgenstein, ale jde o to, že si nejsme jisti, je-li naše vědění pravdivé, zdůvodněné a ověřitelné, jakým způsobem tedy to mnohé víme.

Tento spis, velice útlý přísně uspořádaný, zásadně ovlivňuje celou filosofii, logiku i přírodní vědy, pro Vídeňský kruh stává se ústředním diskutovaným textem.

Pro jeho významnost Vás chci seznámit s jeho obsahem.

Wittgenstein věren širokému proudu logického pozitivismu chápe filosofii jako podléhající nebezpečí vykládat svět, tvořit metafyzické konstrukce.

Úkol filosofie ? - být účinnou kritikou jazyka věd, kritikou vedoucí k eliminaci bezesmyslných vět z vědy.

Co je svět ?- soubor faktů. Nemají žádný smysl, jen jsou. Smysl je zanesen až jazykem, který se skládá z výpovědí o faktech.

Jazyk má zásadně dvě úrovně - a t o m á r n í-tvrzení, která konstatují, co je , empirickou danost

- m o l e k u l á r n í - regulérně *odvozeny* z vět atomárních

Čím jsou matematika a logika ? - vědami pomocnými, obsahově prázdnými, souborem analytických vět

13) Klasifikuje-li tedy Wittgenstein. vědy, klasifikuje je z hlediska úrovně jejich výpovědí.

- zkušenostní - vypovídající o faktech (přír vědy ale i na empirickém základě vystavěná psychologie(behav.),

historie nebo ekonomie

- formálně deduktivní - matematika a logika,příp. moderní kybernetika - nejsou skutečné vědy, nepopisují fakta,

vytváří pravidla regulérního odvozování molekulárních vět z atomárních. Pravá věda je

souborem zkušenostních vět.

Všechno jiné, co se nezakládá na zkušenosti ani nevytváří pravidla dedukce, o tom není smysluplné hovořit.

" *O čem nelze hovořit, je nutné mlčet.*"

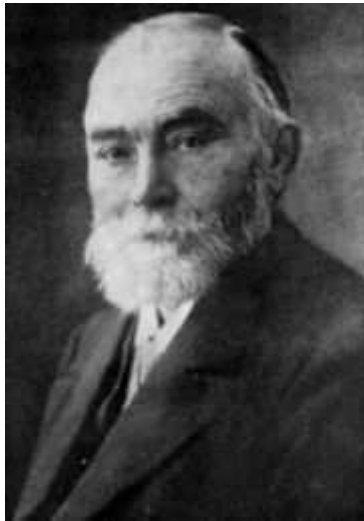
Formální logika

14) Jedná se o takový typ logiky, která zcela odhlíží od obsahů soudů a zaměřuje se jen na formu.

V souvislosti s šířením stanovisek logického pozitivismu dochází k založení tohoto typu logiky, ve vývoji evropského myšlení pak nahrazuje logiku tradiční, která nemohla zcela obstát v moderním nároku na vědeckost ze dvou důvodů: - byla svázána s metafyzikou

- nedokázala odstranit možnosti logických antinomií.

Formální logika je založena na Fregeho objevech, na práci Wittgensteinově, Gödelově aj.

Gottlob Frege

Friedrich Ludwig Gottlob Frege (8. listopadu 1848, Wismar – 26. července 1925, Bad Kleinen) byl [německý matematik](#), [logik](#) a [filosof](#).

Frege Johann Gottlob, německý logik a matematik; profesor matematiky na univerzitě v Jeně, zakladatel moderní logiky. Vytvořil první systém axiomatické logiky klasické pomocí geometrické symboliky (která se však neujala), zformuloval základní teoretické poznatky této logiky (rozlišení konstant a proměnných, zákonů a pravidel), zavedl pojmy výrokové funkce, kvantifikace a další. Ve filozofii logiky byl odpůrcem

Hilbertova formalismu a obhájce logicismu, podle něhož lze aritmetiku redukovat na logiku. Svými pracemi o smyslu a významu se stal zakladatelem logické sémantiky. Z díla: *Die Grundlagen der Arithmetik* (Základy aritmetiky), *Function und Begriff* (Funkce a pojem), *Grundgesetze der Arithmetik I-II* (Základní zákony aritmetiky).

Studoval [matematiku](#), [fyziku](#) a [filosofii](#) v [Jeně](#) a [Göttingenu](#) a po celou svou akademickou kariéru pak působil na univerzitě v Jeně.

Je pokládán za zakladatele moderní [logiky](#). Kritizoval [psychologismus](#), tj. názor, že matematické objekty mají psychologický původ a že logika je „věda o správném myšlení“. Jeho práce ustanovují logiku jako vědu o vyplývání.

Dílo

Pojmové písmo (1879)

V roce 1879 publikuje Frege *Pojmové písmo* (*Begriffsschrift, eine der arithmetischen nachgebildete Formelsprache des reinen Denkens*). V tomto díle chtěl nalézt takové prostředky, které by umožnily vyjádřit [matematické důkazy](#) tak jasně, aby nevznikaly žádné pochybnosti o jejich správnosti. (Tím připomíná [Leibnizovu](#) myšlenku *mathesis universalis*.)

Basic concept	Frege's notation	Modern notations
Judging	$\vdash A, \Vdash A$	$p(A) = 1$ $p(A) = i$
Negation	$\neg A$	$\neg A; \sim A$
Conditional (implication)	$\frac{\quad}{\quad} A$ $\frac{\quad}{\quad} B$	$B \rightarrow A$ $B \supset A$
Universal quantification	$\frac{\quad}{\cup} \Phi(u)$	$\forall y: \Phi(y)$
Existential quantification	$\frac{\quad}{\cap} \Phi(u)$	$\exists y: \Phi(y)$
Content identity (equal sign)	$A \equiv B$	$A = B$

Hlavním přínosem díla je systematické používání symbolů (i když notace navrhovaná Fregem se ukázala málo praktická). Dílo také zavádí všechny dnes přijímané axiomy predikátové logiky.

Gottlob FREGE (1848-1925)

Působil na universitách v Göttingách a Jeně.

dílo: *Pojmové písmo*

Základní zákony aritmetiky, odvozené pojmovým písmem

Frege se podjal nelehkého úkolu. Ukázat, že nemůže-li být matematika vědou základní a zakládající, jak je tedy odvozena, jak je tedy vědou aplikovanou.

Jeho záměrem bylo prokázat logickou fundaci matematiky, resp. fundaci základních matematických operací v operacích logických.

5) Teorie počtu

Na teorii počtu se má jako na prvním případě ukázat logická fundace matematiky.

Matematikové byli dlouho naivně přesvědčeni, že k odpovědi na otázku, co je číslo stačí, když popíšeme, jak vzniká představa čísla, naučíme-li se přiřazovat více předmětům vlastnost počet. Tento, dle Fregeho naivní způsob, se tradičně označuje jako psychologické nebo empiristické založení matematiky.

Psychologisté vysvětlují vznik ideje číslo jako jednoduchou psychickou operaci, asociaci, komparaci.

Popis není definice - vysvětlení je nahrazeno odvysvětlením.

Frege se tedy pouští do práce.

1. Počet nelze připsat jednotlivým předmětům.

Ve větě: *Vidím 12 červených jablíček.* je zásadní rozdíl mezi určením *12* a *červených*.

Červenost se týká jednotlivých předmětů, je to vlastnost předmětu - jablíčka, ale *12* se jablek netýká. Předmět se přeci nezmění, bude-li pátý nebo šestý.

2. Je třeba rozlišit mezi předměty a jejich vlastnostmi - tj. vlastnostmi 1. stupně a pojmy a jejich vlastnostmi - tj. vlastnostmi 2. stupně.

3. Toto rozlišení umožňuje odlišení rysů a vlastností.

Rys je vlastnost 1. stupně, která vytváří vyšší pojem.

Červenost je rys *12 jablek*, který z nich tvoří 12 červených jablek. *12* je vlastnost vyššího pojmu.

Vlastnost 2. stupně nevypovídá o vlastnostech předmětů. (ad 1.)

4. Tente Fregeho výkon, který nás dovedl k odlišení predikátů 1. a 2. stupně, predikátů předmětných a pojmových, má obrovskou zásluhu na vypracování teorie tříd (množin), ačkoli on sám ji ještě nedokázal vypracovat.

5. Pojmy tedy mají tu vlastnost, že jim přísluší nějaké číslo, jakožto výpověď o počtu předmětů spadajících pod pojem.

Měsíce 12, Apoštolové 12, studenti 4. x ?, okna ve třídě 2.

Číslo samo ale není vlastností pojmu, vlastností je **příslušení čísla**.

6. Co je ale číslo?

Pojem čísla vzniká **abstrakcí** z jednotlivých případů počtu.

Použitím kriteria **totožnost** pak je možné nalézt případy, z nichž se abstrahuje. Např. počet svět stran a zakládacích fakult UK - 4. I bez stanovení počtu lze říci, co je počet - je to co je totéž, rovnají-li se dva pojmy početně.

Pojem číslo tedy vzniká logickou operací abstrakce při použití kriteria totožnost.

7. Počet je tedy, jak už jsme naznačili, **Extenze (rozsah)** pojmu. Tak je zakotvena matematika v logice, protože

pojmové rozsahy patří do logiky.

Tím se ale ukázala jedna zásadní a důležitá věc - aritmetika, a z ní vyvozená geometrie, se týká **logických předmětů**, pojmů, nebo-li předmětů 2.stupně., a proto se netýká přírody samé, ale jazykových výpovědí o ní.

To je velice zásadní důsledek Fregeho teorie počtu, **matematika nemůže být chápána jako přírodní věda, ale jako technika k zachycení přírodních jevů** do pojmové struktury, struktury, která umožní orientovat se, chápat, rozvrhovat, organizovat, třídít atd.

Základy aritmetiky (1884)

Základy aritmetiky (Die Grundlagen der Arithmetik), 1884

Základní zákony aritmetiky (1893, 1903)

Základní zákony aritmetiky (Die Grundgesetze der Arithmetik), I. díl 1893, II. díl 1903

O smyslu a významu (1892)

Článek [O smyslu a významu](#) (*Über Sinn und Bedeutung*) lze pokládat za první text moderní [sémantiky](#).

Odkazy

Literatura

- Jaroslav Peregrin: *Úvod do analytické filosofie*, Herrmann a synové 1992 (podstatně přepracováno jako *Kapitoly z analytické filosofie*, Filosofia 2005).
- Vojtěch Kolman: *Logika Gottloba Frega*. Filosofia 2005.

Bertrand Russell

Bertrand Arthur Wiliam Russell ([18. května 1872](#), [Trelleck](#), [Monmouthshire](#), [Wales](#) – [2. února 1970](#), [Penrhynedeudraeth](#), [Gwynedd](#) ([Merionethshire](#)), [Wales](#)), třetí hrabě Russell, byl významný [anglický matematik](#), [filosof](#), [logik](#) a [spisovatel](#), nositel [Nobelovy ceny za literaturu](#) za rok [1950](#). V [matematice](#) je znám svým [paradoxem](#) v [naivní teorii množin](#)

Bertrand Arthur Wiliam Russell se narodil roku [1872](#). Pocházel z [aristokratického](#) prostředí s významnými politickými vazbami (jeho děd [John Russell](#), 1. hrabě Russell, byl dvakrát [britským](#) premiérem v letech [1846–1852](#) a [1865–1866](#)) a po smrti svého staršího bratra se v roce [1931](#) stal 3. hrabětem Russellem.

Ve věku tří let se stal Russell sirotkem a byl vychováván právě svým dědečkem. Brzy prokázal své schopnosti pro [matematiku](#) a vyvnul se v něm zájem o [filozofii](#). Po absolvání [Cambridgeské univerzity](#) v roce [1894](#) (studoval zde [matematiku](#) a [etiku](#)) pracoval Russel krátce na britské ambasádě v [Paříži](#) a roku [1895](#) se vrátil na [Cambridgeskou univerzitu](#) a působil zde na [Trinity College](#) jako odborný asistent.

Proti přání své rodiny se Russell roku [1894](#) oženil s [americkou kvakerkou](#) Alys Persall Smithovou a odešel s ní do [Berlína](#), kde studoval [ekonomii](#). Zde také roku [1896](#) napsal dílo *Německá sociální demokracie*, první ze svých více než devadesáti knih. O rok později vyšla Russellova dizertační práce *Esej o základech geometrie*.

Jako mladý muž se Russell přikláněl k [platonismu](#), ale další jeho [filozofický](#) vývoj je však řadí spíše do [novopozitivistické](#) školy. Russel vycházel z názoru, že [empirickou](#) zkušeností lze bezprostředně poznávat ideje či univerzálie. Jediný skutečně účinný nástroj poznávání viděl proto Russell v [přírodních vědách](#). Ty by měly být podle něho vzorem [filozofie](#) a nikoliv [morálka](#) nebo [náboženství](#). [Filozofie](#) by měla pracovat jen v těch oblastech, jež dosud nejsou zpřístupněny, exaktnímu přírodovědeckému bádání, ale i zde může pouze na problémy poukazovat, a nikoli je řešit. Při svých úvahách o problematice smyslu a pravdivosti pak Russel svůj empirismus dále rozvíjel v závislosti na své koncepci [logického atomismu](#).

 Bertrand Russell v roce [1907](#).

Svým odborným dílem se Russell zasloužil o rozvoj [matematické logiky](#). Přispěly k tomu především jeho práce *Základy matematiky* z roku [1903](#) a třídílná *Principia Mathematica* ([1910–1913](#)), kterou napsal společně se svým učitelem z [Cambridge](#) [Alfredem North Whiteheadem](#). Exaktní myšlenkové postupy aplikoval také v humanitních vědách a inspiroval [americkou behavioristickou psychologii](#).

V průběhu [1. světové války](#) dospěl Russell k nezvratnému [pacifismu](#), jehož prosazování jej přivedlo k občanské neposlušnosti a nakrátko i do vězení. Působil

rovněž jako svobodomyšlný pedagog a v letech [1927-1932](#) vedl experimentální školu v [Sussexu](#). Po [2. světové válce](#) byl činný v kampani za jaderné odzbrojení a byl ctěn jako duchovní otec nové vlny [pacifismu](#) v 60. letech [20. století](#).

Svým obsáhlým dílem, zaměřeným na [logiku](#), [matematiku](#), [filozofii](#), [ekonomii](#), [sociologii](#), [psychologii](#), [náboženství](#), [etiku](#) a [politiku](#) patří Russell k nejvýznamnějším myslitelům [20. století](#). Russelovo řešení logických [paradoxů](#) pomocí jednoduché a rozvětvené teorie logických typů, jeho teorie logických [funkcí](#), pojetí definic [abstrakcí](#), zvláště v souvislosti s definicí [přirozených čísel](#), logická [analýza relací](#) a celá řada dalších koncepcí tvoří pevný základ soudobé formální [logiky](#). Jeho teorie popisů, spjatá s výkladem [určitého i neurčitého členu](#), analýza [vlastních jmen](#), [smyslu](#) a významu, rozlišení tzv. úplných a neúplných [symbolů](#) ovlivnily výzkumy v oblasti [sémantiky](#) přirozených i umělých [jazyků](#).

Kromě exaktních věd se Russell věnoval také [sociálním](#) a [etickým](#) otázkám, dějinám [filozofie](#) a mravním aspektům [politiky](#). Roku [1950](#) mu byla udělena [Nobelova cena za literaturu](#) jako uznání za jeho mnohostranné a významné dílo. v němž vystupuje jako zastávce humanity a svobody myšlení (citace z odůvodnění Švédské akademie). Stal se tak po [Theodoru Mommsenovi](#), [Rudolfu Euckenovi](#) a [Henri Bergsonovi](#) čtvrtým nositelem této ceny, který nebyl spisovatelem krásné literatury, ale jiných spisů, které svou formou a pojetím mají literární hodnotu (jak to stojí v příslušných stanovách k [Nobelově ceně](#)).

Bertrand Arthur William Russell zemřel roku [1970](#).

Russell Bertrand Arthur William, britský logik, matematik a filozof; spoluzakladatel moderní logiky, vůdčí představitel filozofie analytické. K překonání antinomií v teorii množin a ve Fregeho logickém systému vytvořil teorii typů, podle níž je třeba striktně rozlišovat mezi objekty různého typu a dodržovat jejich hierarchii: individua, třídy nebo vlastnosti individuí, třídy tříd (respektive vlastnosti vlastností, vlastnosti tříd), třídy individuí atd. Ve správně utvořeném výroku musí být jeho subjekt nižšího typu než predikát; žádná třída nemůže být sama svým prvkem. Logickou sémantiku obohatil teorií popisu spjatou s problematikou vlastních jmen a existence. V třísvazkovém díle *Principia mathematica*, vypracovaném společně s A. N. Whiteheadem, se pokusil realizovat program logicismu (redukovat matematiku na logiku). Ve své filozofii (nazývané logickým atomismem nebo neutrálním monismem) odmítl řešit ontologické či metafyzické otázky a dával přednost logické analýze filozofických problémů, zejména jazyka filozofie a vědy, aniž by se jednoznačně vyslovil pro empirismus nebo racionalismus. Nedílnou součástí jeho díla jsou práce z etiky, pedagogiky, sociologie. Od 50. let se angažoval za odstranění jaderných zbraní, v roce 1958 se podílel na založení CND (Campaign for Nuclear Disarmament – Kampaň za jaderné odzbrojení) a Pugwashského hnutí, v 60. letech vystupoval proti válce ve Vietnamu. Další díla: *Problémy filozofie*, *Boj o štěstí*, *Manželství a mravnost*, *O výchově zejména v raném dětství*, *Zkoumání o smyslu a pravdivosti*, *Logika, věda, filozofie, společnost*. V roce 1950 mu byla udělena Nobelova cena za literaturu.

Russellův logický atomismus

Podle Russella skutečno jsou jednotlivá smyslová data (*sense-data*), jež spolu navzájem souvisejí logicky, mezi věcmi neexistují vnitřní vztahy, neexistuje ani [hmota](#), ani [duch](#), dokonce ani [já](#), nýbrž pouze smyslová data.

[Přírodní věda](#), která jediná je pravým zdrojem poznávání a našeho vědění o světě, poznává smyslová data a jinak nic. Nedává prostor žádné víře v nesmrtnost či

[boha\(y\)](#). [Náboženství](#) je podle Russella postradatelné, ne-li dokonce zlem. Je typické pro nevyspělého člověka. Existuje hierarchie hodnot, jež nutně přesahuje i přírodu, ale opravdová morálka se neopírá o pověrečné představy. Postačujícím lidským údělem je život vedený [láskou](#) a orientovaný věděním.

Bertrand RUSSEL a logický pozitivismus

Termínem logický pozitivismus, nebo novopozitivismus bývá označováno filosofické úsilí, směr, který spojil v sobě empiristickou pozitivistickou tradici a logickou analýzu jazyka včetně matematického a vůbec vědeckého.

Za jeho předního reprezentanta je považován britský myslitel, filosof, matematik a logik, nestor a komentátor veškerého kulturního politického, vědeckého dění 20.stol. **Bertrand Russel (1872 - 1970)** . Od 18 let studoval matematiku a filosofii v Cambridge, krátce působil v diplomacii Anglie, pak se ale již plně věnoval vědeckému životu, aniž by však přestal mluvit do veřejných záležitostí. Mj. r 1916 uvězněn pro svůj pacifismus. Po celé 20.stol zůstal v Británii jednou z nejvlivnějších intelektuálních autorit, mj. pro své pedagogické počiny. R.1950 mu byla udělena Nobelova cena za literaturu.

Nejdůležitějším jeho spisem je kniha " *Principia Mathematica*", napsal ji na počátku 20. století s A.N. **Whiteheadem**.

Antinomie a teorie tříd (množin)

Nebýt Russela, Fregeho dílo by zřejmě zapadlo. V Německu se filosovalo spíše v duchu novokantovském, sám Frege přeci nedošel za svého života doma uznání.

Russel, který vstoupil v živou korespondenci s Fregem a docenil zásadní význam jeho práce, však upozornil na to, že ačkoli podnikl Frege mnoho v úsilí o založení matematiky jako vědy, ani jeho systém nevede k odstranění **antinomií**, tedy že není bezrozporný.

7) Co je antinomie?

Logický výrok , který je na jedné straně kontradiktorický , tak i dokazatelný. Máme.li dvě věty, z nichž jedna tvrdí protiklad druhé, představuje věta z nich odvozená formální spor. Věta sama je však dokazatelná, protože je možné dokázat obě věty.

Výskyt antinomie je tím, co likviduje bezrozpornost matematického nebo logického systému.

Klasické příklady: *Krétan říká: "Všichni krétané lžou."*

Na tabuli je napsaná jediná věta a zní: *Všechny věty napsané na této tabuli jsou nepravdivé.*

Holič z malé vesnice, který holí všechny muže této obce, kteří se sami neholí.

Russelův paradox: Všechny možné množiny můžeme rozdělit do dvou tříd.

- nenormální NN - jsou svým vlastním prvkem
- normální N - sebe sama jako prvek neobsahují.

Paradox spočívá v tom, že samotná množina N nelze zařadit ani pod jednu třídu.

8) Teorie tříd, množin

Tato matematické teorie, kterou jsme my sami v první třídě přijímali do svých způsobů myšlení, je svým způsobem velice prostá a je zajímavé , jak dlouho byla matematika raději v zajetí paradoxů a antinomií, než by přehodnotila základní východiska.

Teorie tříd zabraňuje antinomiím.

Odstranění antinomie totiž záleží na zavedení principu, který by bylo možné zformulovat snad takto: *Množina nemůže být svým vlastním prvkem, protože množinu vytváří rys nikoli vlastnost množiny.* (viz Frege - teorie počtu)

Pouze množina o třídu vyšší může obsahovat konkrétní množinu. Má-li množina stejně prvků jako její podmnožina, neznamená to, že by množina obsahovala sebe samu, ale že množina je sjednocením (součtem) podmnožiny a prázdné množiny.

Rozvoj tříd (množin) je směrem vzhůru neomezený. Každá množina je tedy vždy podmnožinou množiny vyšší.

9) Teorie jazykových stupňů

Je-li množina definována charakteristikou, tedy je-li založena na výpovědi o prvcích, o rysech - tedy vlastnostech 1. stupně, množina množin je založena na výpovědi o vlastnostech 2. stupně atd.

Rozlišíme-li úrovně výpovědí, **jazykové stupně**, zabráníme antinomiím.

TJS - je rozšířením teorie tříd do obecně logické sémantické oblasti.

"*Všechny věty napsané na této tabuli jsou nepravdivé.*" - jedná se o dvojí výpověď.

Tak jako v teorii množin nesmí množina obsahovat sebe jako prvek, tak se výrok nesmí vztahovat na sebe sama.

stupeň 1. - výpověď o větách na této tabuli

stupeň 2. - výpověď o výpovědi o větách na tabuli

Nejprve se tedy jedná o výpověď o větách na tabuli, pak o větě o těchto předmětech.

George Edward Moore

George Edward Moore, obvykle psáno **G. E. Moore**, ([4. listopadu 1873 Londýn](#) – [24. října 1958 Cambridge](#)) byl významný [anglický filozof](#). Spolu s [Bertrandem Russellem](#) a [Ludwigem Wittgensteinem](#) bývá považován za zakladatele [analytické filozofie](#).

Seznam děl

v databázi [Národní knihovny ČR](#), jejichž autorem nebo tématem je *George Edward Moore*

- *The Nature of Judgment*, 1899
- *Principia Ethica*, 1903
- *The Refutation of Idealism*, 1903

- *Ethics*, 1912

Gabriel Marcel

Gabriel Marcel ([7. prosince 1889 Paříž](#) – [8. října 1973 Paříž](#)) byl [francouzský](#) spisovatel, dramatik a [personalistický filosof](#); bývá řazen mezi představitele křesťanského [existencialismu](#).

Život a dílo

Marcel studoval filosofii u [Henri Bergsona](#) a v letech 1912 až 1923 učil na středních školách. Pak se věnoval filosofii, literatuře, literární a hudební kritice. Napsal 14 divadelních her (těm se však nedostalo většího ohlasu či ocenění) a řadu filosofických esejů. Velkým podnětem k promyšlení základních lidských otázek mu byla [1. světová válka](#). Současně si vedl jakýsi filosofický deník, jenž vyšel poději pod názvem *Journal métaphysique* (1927). Jsa vychován nevěřícím otcem (matka, původem židovka, Marcelovi zemřela, když mu byly 4 roky), konvertoval roku 1929 ke [katolicismu](#). Po [Druhé světové válce](#) byl hojně překládán, cestoval a přednášel. 1949 byl vyznamenán Velkou cenou za literaturu Francouzské akademie, 1958 Velkou cenu za literaturu a 1958 obdržel Erasmovu cenu. V roce 1968 navštívil Prahu a přednášel na [Karlově univerzitě](#).

Myšlení

Velkým tématem Marcelova myšlení i literární tvorby je tajemství lidské [existence](#) a byl patrně první, kdo použil pojem existencialismus. Sám však toto označení později odmítal: hovořil spíše o „novosókratismu“ či „[filosofii dialogu](#)“.

V jedné ze svých nejznámějších knih, „Být a mít“ (*Être et avoir*, 1935), rozebírá rozdíl mezi tím, čím jsme a co máme; na jeho myšlenky navázal později [Erich Fromm](#). Marcel ostře kritizoval [Descarta](#), že svým *cogito* „uzavírá člověka do ulity osamění“, ačkoli člověk se sám k sobě dostává jen oklikou přes druhého, a to v lásce.^[1] Tímto důrazem na „spolupřítomnost“ a „intersubjektivitu“ je blízký židovským myslitelům [Martinu Buberovi](#) a [Emmanuelu Lévinasovi](#), ale také [Karl Jaspersovi](#) a [Paul Ricoeurovi](#), s nimiž měl přátelské styky. Rozdíl mezi problémem a tajemstvím vymezuje Marcel takto:

“Problém je něco, co brání v cestě. Mám jej celý před sebou. Naopak tajemství je něco, v čem jsem angažován, co mne přitahuje – a co tedy z povahy věci nemám celé před sebou.”^[2]

Odkazy

Poznámky

1. ↑ B. Lutz (vyd.), *Die grossen Philosophen des 20. Jahrhunderts*. Mnichov 1999.
2. ↑ G. Marcel, *Être et avoir*. Paris 1935

Viz také

- [Existencialismus](#)
- [Personalismus](#)

Na internetu

- [Stanford enc. of Philosophy - Gabriel \(-Honoré\) Marcel - en.](#)
- [The Gabriel Marcel Society - en](#)

Literatura

- G. Marcel, *K filosofii naděje*. Praha 1971
- G. Marcel, *Přítomnost a nesmrtelnost*. Praha 1998
- G. Marcel, *Od názoru k víře*. Praha 2004
- P. Ricoeur – G. Marcel, *Rozhovory*. Brno 1999

- P. Bendlová, *Gabriel Marcel*. Praha 1993
- P. Bendlová, *Hodnoty v existenciální filosofii G. Marcela*. Praha 2003
- M. Petříček, *Úvod do (současné) filosofie*. Praha 1992

Martin Buber

Martin Buber (8. února 1878 Vídeň – 13. června 1965 Jeruzalém) byl původně [rakouský židovský filosof](#) a překladatel. Těžištěm jeho zájmu byly teistické ideály náboženského vědomí, mezilidské vztahy a společenství.

Život a dílo

Martin ([hebrejsky](#) *Mordechai*) Buber se narodil ve [Vídni](#) v židovské rodině. Jeho děd, [Solomon Buber](#), v jehož domě Martin Buber strávil velkou část svého dětství, se věnoval studiu židovských tradic a [Tóry](#). Martin Buber studoval na školách ve [Vídni](#) a [Berlíně](#). Již na univerzitě se seznámil s myšlenkami [sionismu](#), které ho přivedly k [chasidské tradici](#), jíž se pak intenzivně věnoval. Roku 1923 vydává asi své nejznámější dílo *Já a Ty*. V následujících letech zastával post profesora na frankfurtské univerzitě, než byl roku 1933 nucen rezignovat kvůli sílícímu tlaku německého [nacismu](#). V Německu však setrval až do roku [1938](#). Poté odjel do [Jeruzaléma](#), kde působil na tamější univerzitě.

Bibliografie

- *Já a Ty* (1923)
- *Problém člověka*
- *Obrazy dobra a zla*
- *Chasidská vyprávění*

- *Cesta člověka podle chasidského učení*
- *Život chasidů*
- *Temnota Boží*
- *Gog a Magog*

Imre Lakatos

Imre Lakatos ([9. listopadu 1922 Budapešť](#) – [2. února 1974 Londýn](#)) byl maďarsko-britský **filosof** vědy a matematiky. Byl představitelem **pozitivismu** a historické školy **metodologie** a filosofie vědy.

Životopis

Narodil se v židovské rodině jako Imre Lipschitz. Jeho život byl poznamenán hlavně 2. světovou válkou, která právě vypukla, když končil povinnou školní docházku. Aby unikl persekuci změnil si jméno na Imre Molnár. Po skončení války se stal aktivním komunistou a znovu si změnil jméno. Podle svého politického smýšlení si vybral jméno maďarské pracující třídy - Lakatos.

- [1944](#) promoval na univerzitě v [Debrecínu](#) z matematiky, fyziky a filosofie.
- [1945](#) zaměstnán na maďarském ministerstvu školství
- [1950–1953](#) uvězněn kvůli svému politickému smýšlení, poté přeložil matematickou příručku od George Polya „How to solve it“
- [1956](#) se účastnil maďarského povstání proti sovětskému režimu, po jehož porážce uprchl do [Rakouska](#) a odtud do [Velké Británie](#)
- [1961](#) získal doktorát filosofie na [Cambridgeské](#) univerzitě, kniha *Proofs and Refutations* založena na jeho práci vyšla až po jeho smrti
- od [1960](#) přednášel na London School of Economics, kde působili i [Karl Popper](#) a John Watkins, a věnoval se filosofii matematiky a filosofii vědy

Lakatosovo pojetí vědy

Ve své filozofii se snažil otupit hrany filozofie K. Poppera a T.S. Kuhna. Podařilo se mu sjednotit Popperovy falzifikace a Kuhnova paradigmata. Snažil se je spojit v tom lepším. Do svého modelu vědy zavedl 2 typy anomálií, které nevznikají náhodně: 1/ty, které umožňují běžný provoz vědy a mohou pomoci teorii upravit a 2/ty, které vedou k zamítnutí celé teorie.

Vybraná díla

- Lakatos (1976). *Proofs and Refutations*. Cambridge: Cambridge University Press. [ISBN 0-521-29038-4](#)
- Lakatos (1977). *The Methodology of Scientific Research Programmes: Philosophical Papers Volume 1*. Cambridge: Cambridge University Press
- Lakatos (1978). *Mathematics, Science and Epistemology: Philosophical Papers Volume 2*. Cambridge: Cambridge University Press

Jean-François Lyotard

Jean-François Lyotard ([10. srpna 1924 Versailles](#) – [21. dubna 1998 Paříž](#)) byl [francouzský](#) představitel [postmoderní filozofie](#).

V letech 1950 - 1952 působil jako profesor filozofie v [Alžírsku](#), poté vyučoval na francouzských [lyceích](#). V roce 1971 obdržel doktorát z filozofie. Svůj čas dělil mezi univerzitní výuku na [Sorboně](#) a v [Nanterre](#) a působení v Národním centru pro vědecký výzkum ([Centre national de la recherche scientifique](#), [CNRS](#)).

Stal se rovněž členem Mezinárodního filozofického kolegia ([Collège International de Philosophie](#)) v Paříži, profesorem na [Kalifornské](#) univerzitě v [Irvine](#) a hostujícím profesorem na [Yalově univerzitě](#) a dalších univerzitách ve [Spojených státech amerických](#), [Kanadě](#), [Evropě](#) a [Jižní Americe](#). Naposledy působil jako emeritní profesor Univerzity v Paříži VIII a profesor na [Emoryho univerzitě](#) v americké [Atlantě](#).

Lyotard operuje s pojmem postmoderní situace (viz jeho slavné dílo *La condition postmoderne*). Postmodernismus odlišuje od modernismu, v němž bylo vědění legitimizováno prostřednictvím velkých metavyprávění, metadiskurzů či [metanarativních](#) schémat (např. velkých teorií historického pokroku v 19. století), avšak tyto diskurzy se již vyčerpaly a v důsledku toho ztratily svou autoritu. V postmodernismu se tato velká metavyprávění v Lyotardově pojetí rozpadají na řadu dílčích jazykových her, na nichž je možno se shodnout pouze lokálně (koncept jazykových her představil již Ludwig [Wittgenstein](#), Lyotard jej však reinterpretuje). Je potřeba zachovávat čistotu jednotlivých jazykových her, aby nedocházelo k jejich vzájemné záměně. Každá hra má svá specifická pravidla, která mohou být analyzována podle způsobů, jakými lze mezi sebou propojovat jednotlivá tvrzení. Jazykové hry jsou tedy heterogenní a nesouměřitelné. Lidská svoboda přitom spočívá ve schopnosti hrát tyto hry stále novými způsoby, jejich konec je tedy otevřený.

Jinými slovy můžeme říci, že podle Lyotarda je nutno opustit hledání univerzálního konsensu, neboť sám tento konsensus není ničím jiným než stadiem (nikoliv cílem) diskuse, a přijmout pluralitu. Za nejdůležitější úkoly postmoderní filozofie ostatně Lyotard pokládá potřebu legitimovat právě rozchod s posedlostí jednotou, objasnění struktury reálné plurality a vysvětlení interních problémů radikální plurality.

Dalším důležitým pojmem jsou odlišnosti, neshody či rozepře (les différends). Vnímavost vůči odlišnostem se podle Lyotarda v postmoderní době zvyšuje.

Lyotard používá také termín performativnost, který označuje změnu okolí podle cílů, které vyplývají z jazykové praxe a komunikační interakce.

Hovořil o krizi filozofie jako univerzálního systému. Chtěl vytvořit univerzální princip, o který by se opírala moc ve státech. Věřil, že toto bohužel věda nedělá – nestará se o

[etiku](#) a společnost také není etická, zbývá tedy jen [umění](#), které by mělo na danou situaci reagovat.

Umění má dvě možnosti: sloužit společnosti a pokřivenému vkusu nebo má šanci se vzbouřit, ([postmoderna](#) – burcuje proti vkusu, technice, politice, stylu, ukazuje na rozpor mezi tím, jak by měl svět vypadat a jaký je). Ani umění nemá ale přesnou podobu a styl, jak se vyjádřit jasně, proto existují extrémní až šokující podoby umění.

Dle Lyotarda nemá být umění ovládáno filozofickým či estetickým diskurzem, ale může se naopak situovat kupředu.

Vybraná díla

- *Diskurs figura* ([1971](#))
- *Postmoderní vědění* ([1982](#))
- *Rozepře* ([1984](#))
- *O postmodernismu* ([1986](#))
- *Entuziasmus* ([1986](#))
- *Spor* ([1987](#))
- *Nelidské hovory o čase* ([1988](#))
- *Heidegger a Židé* ([1988](#))

Alfred North Whitehead

Alfred North Whitehead	
Význam:	
Narození	
Datum:	15. únor 1861
Místo:	Ramsgate, Kent, Velká Británie
Úmrtí	
Datum:	30. prosinec 1947
Místo:	Massachusetts, USA
Citát	
<i>Úkolem filosofie je obnova celku zatemněného selekcí.</i>	

Alfred North Whitehead ([15. únor 1861](#), [Ramsgate, Kent, Velká Británie](#) – [30. prosinec 1947](#), [Cambridge, Massachusetts, USA](#)) byl [filosof](#), [fyzik](#) a [matematik](#), který se zabýval [logikou](#), [matematikou](#), [filosofií vědy](#) a [metafyzikou](#). Teprve v druhé polovině 20. století začal být uznáván jako jeden z nejvýznamnějších anglo-amerických filosofů.

Život

Whitehead se narodil v [Ramsgate](#) v hrabství [Kent](#). Vystudoval na Trinity College v [Camridgi](#), kde po ukončení studií sám působil jako profesor matematiky. V letech [1911–1924](#) vyučoval aplikovanou matematiku a fyziku v [Londýně](#) a poté se na dalších 12 let stal profesorem filosofie na [Harvardu](#). Od roku 1924 žil trvale v USA a plně se věnoval filosofii.

Myšlení a dílo

Whiteheadův myšlenkový vývoj bývá rozdělován do tří období. V prvním (do první světové války) se věnoval především matematice. Nejznámější prací v oblasti matematiky je *Principia Mathematica*, kterou napsal společně se svým žákem [Bertrandem Russellem](#). Jedná se o třísvazkovou knihu, kde se pokusili upevnit a sjednotit logické základy matematiky.

V druhém, londýnském období se Whitehead zabýval především [filosofií vědy](#) v dialogu s [Einsteinovou teorií relativity](#) a [kvantovou teorií](#). Mezi jeho nejvýznamnější filosofická díla patří *Věda a moderní svět* ([1925](#)) a *Proces a realita* ([1929](#)), které již spadá do třetího období, kdy Whitehead usiloval o syntézu vědeckého, etického a estetického pohledu na svět. Jedním z hlavních pojmů této [procesuální filosofie](#), kterou označoval jako „spekulativní“, je [událost](#). Tvrdí, že celý vesmír je tvořen předivem událostí, jež neustále vznikají a zanikají. Událost je jakési dynamické kvantum časoprostoru. Whiteheadovo kumulativní pojetí vesmíru zpětně ovlivnilo některé zakladatele kvantové mechaniky, např. [Nielse Bohra](#).

Ludwig von Mises

Ludwig von Mises ([29. září 1881 Lvov, Rakousko-Uhersko](#) – [10. října 1973 New York](#)) byl *rakouský ekonom* působící v [Rakousku](#) a [USA](#) ve 20. století. Stal se jedním z *velikánů ekonomické vědy*, neboť dokázal vytvořit dílo nejen originální, ale také komplexní. Proslavil se zejména jako kritik státních zásahů do ekonomiky a jako obhájce [liberalismu](#). Jeho největším ekonomickým přínosem je [praxeologie](#), metoda ekonomie, na jejímž základě dokázal vybudovat ucelený a koherentní systém ekonomické vědy. Mises nebyl jen ekonomem, ale také *filozofem, historikem a také právníkem*.

Život a přínos

Ludwig Edler von Mises se narodil v polské Haliči, tehdejší části rakousko-uherské monarchie. Vyrůstal a studoval ale ve Vídni, kde se také stal v roce 1906 doktorem práv. Tehdejší doba v německy mluvících zemích je asi nejpříhodněji charakterizovatelná jako doba úpadku ekonomie. Univerzitám, a nejen jim, dominuje [Německá historická škola](#), která popírá možnost univerzálních ekonomických zákonů. Mladý Mises je zcela pod vlivem tehdejších [socialistických](#) doktrín (i když jasně odmítá marxismus). Z toho ho vymaňuje rok 1903, kdy si přečetl [Mengerovy Grundsätze der Volkswirtschaftslehre](#). Stává se žákem [Eugena Boehm-Bawerka](#) a v roce 1912 vydává jedinečné dílo *Theorie des Geldes und Umlaufsmittel*. Zde vysvětluje teorii peněz a hospodářského cyklu. V teorii peněz navazuje plně na Mengera, avšak překonává ho. Teorie peněz je nyní v souladu s [teorií mezního užítku](#). To souvisí s vysvětlením původu peněz jako běžného zboží. Ukázal dále, že každé množství peněz v

oběhu je optimální. Na základě podrobné analýzy peněz pak dospěl k závěru, že je to státní inflační politika, co způsobuje poruchy fungování trhu a vede k [hospodářskému cyklu](#).

Konec války znamenal pro Rakousko nástup k [socialismu](#). Od toho ho však uchránil *Otto Bauer*, předseda rakouských socialistů, a spolužák Mises. Mises ho přesvědčil, aby Rakousko od socialistického experimentu uchránil. Stal se vládním poradcem a dokázal také zabránit [hyperinflaci](#), jejíž důsledky byly později vidět v [Německu](#). Mises tak dokázal, alespoň částečně, svými zdravými ekonomickými názory působit i na praktickou hospodářskou politiku.

V roce 1922 vydává další přelomové dílo *Die Gemeinwirtschaft* (Socialismus), kde ukazuje na nemožnost fungování socialismu. Důvodem je, že v socialismu není možné provádět racionální ekonomickou kalkulaci. Věnuje se pak dlouhému sporu o ekonomickou racionalitu socialismu. Celá 20.léta vytrvale pracuje a vydává v roce 1927 *Liberalismus*, kde vysvětluje principy liberalismu a později také *Kritik des Intervencionismus*, kde naopak ukazuje na zhoubné důsledky státních zásahů do hospodářství. Až do svého útěku před [nacisty](#) v roce 1934 však působil na *Vídeňské univerzitě* jen jako privátní docent. Organizoval však dnes již slavný *Miseskreis*, který shromáždil osobnosti, jež se poté staly slavnými po celém světě, např. Haberler, Schuetz, Kaufmann, Morgenstern.

Mises také v roce 1927 založil *Rakouský institut pro výzkum hospodářských cyklů*, do jehož čela byl jmenován [Friedrich Hayek](#). Spolu s ním předpověděl světovou hospodářskou krizi a to na základě výzkumů, které ukazovaly na neblahé důsledky úvěrové expanze. Svět však žil i nadále v iluzi prosperity a byl v roce 1929 zaskočen příchodem [celosvětové krize](#).

V roce 1934 Mises rychle opouští [Vídeň](#) a odjíždí do Ženevy. V roce 1940 pak musí uprchnout do USA. Nacisté pálí všechny jeho knihy. Za války, už v USA, vydává svá další dvě díla *Omnipotent Government* a *Bureaucracy* a pokračuje tak v analýze státního intervencionismu.

Od roku 1945 začíná působit na Newyorské univerzitě, ale opět jen jako neplacený profesor (byl placen z fondu Wiliama Volkera). V roce 1949 vydává své magnum opus [Human Action](#). Jakýmsi předchůdcem tohoto díla byla *Nationaloekonomie* z roku 1940, která však kvůli nacismu naprosto zanikla. V *Human Action* Mises utváří komplexní pojednání o ekonomii. V prvních kapitolách rozkrývá krok za krokem metodologii a jednotlivé aspekty analýzy lidského jednání. Poté vytváří pozitivní teorie fungování tržní společnosti a v poslední části se věnuje zásahům státu do ekonomiky. Tímto dílem vzniká [praxeologie](#), věda o lidském jednání, jejíž součástí je ekonomie. Mises v teoretické práci neustává a v roce 1957 vydává další výjimečné dílo, rozsáhlou *Theory and History*, kde vysvětluje vztah mezi ekonomikou a historií a ukazuje na různou metodologii těchto věd. Ještě ve svých 81 letech vydává *Ultimate Foundation of Economic Science* (Definitivní základ ekonomické vědy), kde dává ekonomii jasné metodologické východisko.

Kromě své vědecké práce vytváří i v USA svůj seminář, na který docházejí i dva jeho nejvýznamnější pokračovatelé, [Murray N. Rothbard](#) a [Israel Kirzner](#). Stává se také členem nově ustavené a dnes světoznámé *Mont Pelerin Society*. Přátelil se s *Henry Hazlitem*, tehdejším editorem *New York Times* a obecně se stává respektovanou osobností. Univerzity, plně ovládané [keynesianismem](#), mu však nepřejí a Mises se tak nikdy nedočkal žádné profesury. Umírá 10. října roku 1973, rok předtím, než je Hayekovi udělena Nobelova cena, a to za přínos, který do ekonomie vnesl sám Mises.

Související články

- [Richard von Mises](#) - mladší bratr

Odkazy

- [Rakouská škola](#)
- [Human Action](#)
- [praxeologie](#)
- [Liberalismus](#)

Externí odkazy

- [Ludwig von Mises Institute](#)

Misesova díla (online)

- [Human Action](#)
- [Lidské jednání \(část 1\)](#)
- [Theory of Money and Credit](#)
- [Theory and History](#)
- [Nationaloekonomie \(PDF\)](#)
- [Epistemological Problems of Economics](#)
- [Ultimate Foundation of Economic Science](#)
- [Socialismus](#)

Thomas Samuel Kuhn

Z Wikipedie, otevřené encyklopedie

(Přesměrováno z [Thomas Kuhn](#))

Skočit na: [Navigace](#), [Hledání](#)

Thomas Samuel Kuhn ([18. července 1922](#) – [17. června 1996](#)) byl [americký filosof](#), fyzik, teoretik [vědy](#) a vědeckého poznání, zabýval se [dějinami vědy](#), [astronomií](#), [kvantovou teorií](#) a její prehistorií.

Obsah

[skrýt]

- [1 Stručný životopis](#)
- [2 Vědecká činnost](#)
 - [2.1 Kuhnovo pojetí vývoje vědy](#)
 - [2.2 Holismus](#)
- [3 Hlavní díla](#)
- [4 Odkazy](#)
 - [4.1 na internetu](#)
 - [4.2 související články](#)

[\[editovat\]](#) **Stručný životopis**

Thomas Samuel Kuhn se narodil roku [1922](#) jako syn [průmyslníka](#) v [Cincinnati](#) ve státě [Ohio](#). Studoval na [Harvardu fyziku](#), ale nakonec se z něho stal [filosof](#) a [historik](#) vědy. Přednášel na katedře [historie](#) vědy na [Harvardu](#) od roku [1951](#) do roku [1961](#), kdy odešel na univerzitu v [Berkley](#) a pak na [Princeton](#). Nakonec od [1979](#) učil na Massachusettském technologickém institutu. Zemřel v roce [1996](#) ve věku 73 let.

[\[editovat\]](#) **Vědecká činnost**

T. S. Kuhn byl jedním z nejvlivnějších myslitelů druhé poloviny 20. století. Jeho dílo *Struktura vědeckých revolucí*, v níž novým způsobem definoval slovo [paradigma](#), se stala sama paradigmatickým dílem, vzorem pro další práci o autoritě, dějinách a [filosofii vědy](#). T. S. Kuhn vystudoval [fyziku](#), ale už během studií se jeho zájem obrátil k historii vědy. Rozhodující zkušenost spadá do léta [1947](#), kdy si při četbě [Aristotela](#) položil otázku, jak je možné, že takový velký myslitel napsal takové hlouposti o [fyzice](#). Uvědomil si tehdy, že se Aristotelův text jako hloupost jeví pouze tehdy, čte-li se jazykem newtonovské fyziky. Tuto zkušenost pak formuloval jako princip: Čtete-li nějakého velikého myslitele, soustřeďte se nejprve na zdánlivé nesmysly a ptejte se, jak mohl něco takového napsat. Podaří-li se vám nalézt odpověď a tato místa začnou dávat smysl, zjistíte ke svému údivu, že i ta místa, o nichž jste si předtím mysleli, že jim rozumíte, změnila svůj smysl.

[\[editovat\]](#) **Kuhnovo pojetí vývoje vědy**

T. S. Kuhn přinesl argumenty o tom, že pokrok vědeckého poznání není přímočarý, ale že je čas od času přerušován zásadními zvraty-*vědeckými revolucemi*. Při těchto vědeckých revolucích dochází k přehodnocení samotných základů dosavadního vědění. Vědecké poznání tedy nesměruje k nějaké jediné Pravdě o světě, netýká se žádné „objektivní reality“ – nezávislé skutečnosti, všem společné, vždy zde již jsoucí. Věda, tak jako každá lidská činnost, má svůj kulturní, dějinný, instituční, sociální a psychologický rozměr. I vědecké poznatky jsou proto historicky podmíněné: vyjadřují ducha dané epochy, mění se s dobou i s okolnostmi.

Klíčovým pojmem Kuhnova pojetí vývoje vědy je vědecké [paradigma](#). Za [paradigma](#) považuje Kuhn „obecně uznávané a vědecké výsledky, které v dané chvíli představují pro společenství odborníků model problémů a model jejich řešení“. Paradigma ovládá jistou vědeckou komunitu, častěji celý vědní obor a je určujícím prvkem při rozhodování, co by mělo být předmětem výzkumu a co ne, jaké metody lze s úspěchem použít, dokonce i jakého

druhu musí být výzkumné výsledky. Podstata paradigmatu je většinou explicitně vyjevna v učebnicích, nebo v textech všeobecně uznávaných klasiků. Výzkum podléhající nějakému paradigmatu Kuhn nazývá „normální věda“. Poté se však objeví [anomalie](#). Například proběhne pozorování, které není možné vysvětlit v pojmech současného paradigmatu, tehdy dochází i k značně iracionálním pokusům, jak je zažitým představám přizpůsobit. Pokud ale nelze fakta na staré paradigma aplikovat, zažíváme *změnu paradigmatu*. Během období, kdy k tomu dochází a kdy anomalie vyvíjejí už příliš velký tlak na staré paradigma, probíhá krize, po níž následuje vědecká revoluce. Vědecké disciplíně pak už nedominuje staré [paradigma](#). Brzy jej ale nahradí [paradigma](#) nové. Tento přechod od jednoho paradigmatu k jinému nazývá Kuhn *vědeckou revolucí*. Podle Kuhna je staré, nově získaným [empirickým](#) faktům odporující [paradigma](#) nahrazeno teprve tehdy, když je vyvinuto lepší [paradigma](#).

Holismus

Kuhnovo pojetí vědecké revoluce je neslučitelné s pojetím vědy jako poměrně kontinuálního procesu, který je jen čas od času narušován různě intenzivními momenty [diskontinuity](#). Vědecká [paradigmata](#) jsou, podle Kuhna, *nesouměřitelná*. Dvě paradigmatu podávají tak rozdílný pohled na svět, že neexistuje žádné vyšší hledisko, na jehož základě bychom tato [paradigmata](#) mohli porovnávat. Změnu paradigmatu Kuhn objasňuje pomocí [tvarové psychologie](#), podle níž vnímáme objekty vždy jako celistvé tvary, nikoli jako souhrn jednotlivých částí. Tedy i při přechodu vnímání z jednoho tvaru ke druhému nedochází k pomalému kontinuálnímu přechodu, ale k náhlé, okamžité změně. Tyto příklady náhlých proměn tvarů ve vnímání aplikuje Kuhn i na vztah mezi starým a novým způsobem vidění světa (vědeckých paradigmat). Tato teorie je základem [holistické koncepce](#), která měla nahradit dosavadní [graduální koncepci](#) vývoje vědy založenou na myšlence, že ke změnám dochází postupně, metodou část po části.

Hlavní díla

- *Struktura vědeckých revolucí* je první Kuhnovou knihou přeloženou do češtiny.
- První Kuhnova kniha vůbec se věnovala koperníkovské revoluci (*The Copernican Revolution: Planetary Astronomy in the Development of Western Thought*, 1957).
- Rozsáhlý výbor Kuhnových článků vyšel v roce 1977 (*The Essential Tension: Selected Studies in Scientific Tradition and Change*).
- Historií moderní kvantové fyziky se zabývají dvě jiné Kuhnovy knihy: *Sources for History of Quantum Discontinuity. 1894-1912* (1978).
- Z mnoha knih, věnovaných Kuhnově filosofii vědy, uveďme sborník sestavený Gary Guttingem a nazvaný *Paradigm and Revolutions* (1980).

Willard Van Orman Quine

Willard Van Orman Quine ([25. června 1908 Akron, Ohio](#) – [25. prosince 2000 Boston, Massachusetts](#)), někdy též **Willard van Orman Quine** (s malým „v“), nejčastěji citován jako **W. V. Quine** byl [americký filosof](#) a [logik](#), představitel [analytické filosofie](#) a [filosofického naturalismu](#). Quine je zřejmě nejvlivnější americký [filosof 20. století](#),^[1] zejména v anglosaském světě.

Quine se proslavil především odmítnutím rozlišování [syntetických](#) a [analytických výroků](#), důsledným [empirismem](#) a přesvědčením, že filosofie má užívat výhradně [metodologii přírodních věd](#).

Život a vývoj

Quine studoval filosofii na [Harvardské univerzitě](#) u [A. N. Whiteheada](#), kde získal doktorát roku [1932](#). Kromě Whiteheada byl silně ovlivněn [Bertrandem Russellem](#). Ve 30. letech se v Evropě seznámil s polskými logiky ([A. Tarskim](#) a dalšími) a členy [Vídeňského kroužku](#) okolo [R. Carnapa](#), s nímž roku [1933](#) diskutoval v [Praze](#).^[2] (Prahu navštívil ještě jednou roku 1993 jako host Filosofického ústavu [AV ČR](#).)

Během 2. světové války přednášel v Brazílii (v portugalskéštině). Poté se vrátil na Harvardovu univerzitu, kde zůstal až do penzionování roku [1978](#). Činný však zůstal i poté, především jako hostující profesor. Ze dvou manželství měl čtyři děti.

Myšlení

Reformulace empirismu

Quine kritizuje a přezkoumává [logický empirismus](#), který poznal ve styku s Vídeňským kruhem, a dospívá k odlišnému pojetí. Ve velmi vlivném článku *Dvě dogmata empirismu* zpochybňuje smysluplnost rozlišování mezi analytickými výroky (tj. takovými, kde [subjektu](#) není připisováno víc než to, co již je obsaženo v jeho pojmu – např. *vraník je černý kůň*) a syntetickými výroky (které naopak k subjektu přidávají něco, co v jeho pojmu není, a které popisují empirická fakta – např. *v kredenci je struhadlo*) a problematizuje samotný pojem analytičnosti; i to, že se [Kant](#), [Frege](#) a další neshodli na významu analytičnosti, svědčí dle Quinea pro opuštění uvedeného rozlišování. Pokud v převádějí výroků na o sobě zřejmé logické pravdy spoléháme na [definice](#), argumentujeme vlastně [kruhem](#): „Jak zjistíme, že se *starý mládenec* definuje právě jako *neženatý muž*?“ Otevřeme-li slovník s lexikografickou definicí, „zapřaháme povoz před koně“, protože i lexikograf je empirický vědec, který registruje smyslově daná fakta.^[3] Máme tedy být odkázáni na analýzu jazykového chování (odtud Quineův [behaviorismus](#)).

Druhým dogmatem dosavadního empirismu je pak [redukcionismus](#), který těsně souvisí s předchozím problémem: jde o přesvědčení, že výrok izolovaný od ostatních může být potvrzen nebo vyvrácen. Před „tribunál smyslů“ však dle Quinea nemají přestupovat termíny či výroky, nýbrž celé [teorie](#): „Jednotkou empirického významu je pro mě [věda](#) jakožto celek.“^[4] (Tomuto postoji se později dostalo označení [konfirmační holismus](#).)

Ontologická relativita

Tím se Quine domnívá strhnout hranici mezi metafyzikou a přírodní vědou a dospívá k [ontologickému relativismu](#): fyzikální objekty jsou pak „vhodné zprostředkující členy“, „neredukovatelné [postuláty](#) epistemologicky srovnatelné s [Homérovými](#) bohy“ – obojí prý vnímáme jako určité kulturní postuláty, které se liší jen tím, nakolik jsou schopny vstřípnat naši zkušenosti „zvládnutelnou strukturu“.^[5]

Naturalizovaná epistemologie

Epistemologii Quine „naturalizuje“ a chápe ji jako součást psychologie, která je u něj přírodní vědou, opět vycházející ze smyslové zkušenosti (staví se tak mj. proti [psychologii gestaltu](#)). Protože každá věda o vnějším světě má být odvozena čistě ze smyslové evidence, nemá si epistemologie nárokovat postavení jakési „metavědy“ či první filosofie. Úkolem filosofie (jak je nastíněno v poslední knize *Od [stimulu](#) k vědě*) je potom zkoumat, „jak se může z nárazů částic a vln na naše smyslové receptory zrodit něco tak grandiózního, jako je naše teorie světa,

vyjadřující naše poznání tohoto světa.^[6] K tomu slouží analýza tzv. pozorovacích vět, „o jejichž pravdivosti budou všichni mluvčí určitého jazyka rozhodovat stejně, budou-li vystaveni stejnému podráždění (stimulu).“^[7]

Působení

Zatímco dosah Quineova díla zejména v analyticky zaměřené filosofii je zásadní, v kontinentální Evropě příliš rozruchu nevzbudil; v českém prostředí pak je téměř neznámý (jedním ze současných badatelů, který se jeho dílem zabývá a překládá je, je [Jaroslav Peregrin](#)).

Mezi Quineovy žáky a následovníky patří např. [Donald Davidson](#), [Jaakko Hintikka](#) či [David Louis](#); i v rámci analytické filosofie (v poslední době se v této souvislosti hovoří o [post-analytické filosofii](#)) se objevují kritické hlasy, např. [Jaegwona Kim](#) či [Hilary Putnam](#).

Dílo

- 1951 (1940). *Mathematical Logic*. Harvard Univ. Press. [ISBN 0-674-55451-5](#).
- 1966. *Selected Logic Papers*. New York: Random House.
- 1970. *The Web of Belief*. New York: Random House.
- 1980 (1941). *Elementary Logic*. Harvard Univ. Press. [ISBN 0-674-24451-6](#).
- 1982 (1950). *Methods of Logic*. Harvard Univ. Press.
- 1980 (1953). *From a Logical Point of View*. Harvard Univ. Press. [ISBN 0-674-32351-3](#). Obsahuje důležitou stať "[Two dogmas of Empiricism](#)."
- 1960. *Word and Object*. MIT Press; [ISBN 0-262-67001-1](#).
- 1969. *Ontological Relativity and Other Essays*. Columbia Univ. Press. [ISBN 0-231-08357-2](#). Obsahuje významné kapitoly k [ontologickému relativismu](#), [naturalizované epistemologii](#) a teorii [přírodních druhů](#).
- 1969 (1963). *Set Theory and Its Logic*. Harvard Univ. Press.
- 1986 (1970). *The Philosophy of Logic*. Harvard Univ. Press.
- 1986. *The Time of My Life*. Harvard Univ. Press. His autobiography.
- 1987. *Quiddities: An Intermittently Philosophical Dictionary*. Harvard Univ. Press. [ISBN 0-14-012522-1](#). Humorné, oddechové dílko.
- 1992 (1990). *Pursuit of Truth*. Harvard Univ. Press. Krátká syntéza Quineova myšlení. [ISBN 0-674-73951-5](#). Česky 1994 (*Hledání pravdy*).
- 1995. *From Stimules to Science*. Česky 2002 (*Od stimulu k vědě*).

poznámky

1. ↑ Kolektiv autorů, *Filosofický slovník*. Olomouc: Olomouc 2002. Heslo Willard Van Orman Quine
 2. ↑ http://abicko.avcr.cz/bulletin_txt_show_clanek.php?Cislo=02/2001&Poradi=15 Akademický bulletin, 2001/02, Willard Van Orman Quine.
 3. ↑ Dvě dogmata empirismu, § 2.
 4. ↑ Dvě dogmata empirismu, § 5.
 5. ↑ Dvě dogmata empirismu, § 6.
 6. ↑ [J. Peregrin](#), [úvod k českému překladu *Od stimulu k vědě*](#)
 7. ↑ Viz *Naturalizace epistemologie*. (Přel. T. Marvan)
- [Willard Van Orman Quine—Philosopher and Mathematician](#). Stránky spravované Quineovým synem.
 - Text článku "[Two Dogmas of Empiricism](#)"

Krejčí František,

český filozof a psycholog; profesor na Univerzitě Karlově v Praze. Spoluzakladatel prvního českého filozofického časopisu Česká mysl, zakladatel Psychologického ústavu Univerzity Karlovy. Jeho filozofie je pozitivistická. V etice hájil autonomnost mravnosti (odvozuje ji především z pudu sebezáchovy); etika se má věnovat morálce individuální i společenské. Vypracoval vlastní systém psychologie, založené na empirismu; opíral se o biologický vývoj. Z díla: Psychologie, Bedřich Nietzsche, O filosofii přítomnosti, Světový názor náboženský a moderní, Filosofické základy mravní výchovy, Psychologie vůle, Politika a mravnost.

Tomáš Garrigue Masaryk

Tomáš Garrigue Masaryk	
Narození	
Datum:	7. března 1850
Místo:	Hodonín
Úmrtí	
Datum:	14. září 1937
Místo:	Lány
Citát	
<i>Řekni mi, co čteš, a já ti řeknu, kdo jsi.</i>	

Tomáš Garrigue Masaryk ([7. března 1850](#) [Hodonín](#) – [14. září 1937](#) [Lány](#)) byl český [pedagog](#), [politik](#) a [filozof](#). Roku 1918 se stal prvním [československým prezidentem](#).

Život a dílo

Příbuzenstvo

- manželka [Charlotte Garrigue](#)
- dcera [Alice Masaryková](#)
- syn [Herbert Masaryk](#)
- syn [Jan Masaryk](#)

dcera Eleanora Masaryková

dcera [Olga Masaryková](#)

dcera Hana Masaryková

Moravské Slovácko

Masaryk se narodil krátce po bouřlivém revolučním roce [1848](#) v rodině zaměstnanců na císařském statku, žijící na moravském [Slovácku](#), jeho matka Terezie Kropáčková byla německé národnosti, negramotný otec Jozef Masárik slovenské. Po absolvování [čejkovické](#) školy a reálného gymnázia v [Hustopečích](#) chvíli praktikoval v hodonínské škole a posléze se učil zámečnickem ve [Vídni](#). Obou činností zanechal, z Vídně vrátil se do rodného kraje, začal se učit kovářem, ale brzy nastoupil jako podučitel hustopečského reálného gymnázia a začal se připravovat k studiu na gymnáziu. Jeho nepřítel majetní rodiče (otec pracoval jako panský kočár a posléze správce, matka jako kuchařka v panských službách) ho nemohli na studiích vydržovat. Dával proto kondice, jak bylo již tehdy obvyklé.

Masarykův původ po otci se ovšem stal předmětem různých romantických dohadů, Masárikovo otcovství bylo v literatuře mnohokrát zpochybněno a vyskytly se i snahy připisat TGM židovskou nebo habsburskou krev. Většina historiků ale tyto tendence ignorovala.

Brno, Vídeň, Lipsko, New York

[Pomník](#) T. G. Masaryka před budovou lékařské [fakulty Masarykovy univerzity](#) v [Brně](#)

Od 15 let se živil sám jako domácí učitel dětí bohatých rodičů. Na gymnáziu v [Brně](#) byl podporován jednou z nich, rodinou policejního ředitele [Antona Le Monniera](#), s kterou v roce [1869](#) odešel do Vídně, aby dostudoval na [Akademickém gymnáziu](#). Po maturitě ([1872](#)) začal studovat [filosofickou](#) fakultu. Během studia se seznámil s [Franzem Brentanem](#), novým profesorem filosofie, který přišel do Vídně v dubnu [1874](#).

Po smrti Antona Le Monniera [1873](#), našel nové výnosné místo [hofmistra](#) v rodině [Rudolfa Schlessingera](#), generálního rady Anglo-rakouské banky, jehož syna vyučoval. Za odměnu za úspěšnou maturitu mladého Schlessingera odjeli společně, po Masarykově doktorátu ([1876](#)), na cestu po Itálii a na roční pobyt na univerzitě v [Lipsku](#). Tam se Masaryk seznámil s [Charlottou Garrigue](#), dcerou [newyorského](#) podnikatele, [10. srpna 1877](#) byli zasnoubeni.

Masaryk chtěl ale před sňatkem získat [docenturu](#) z filozofie na [vídeňské univerzitě](#), což sňatek, narychlo uspořádaný rodinou Charlotty v [New Yorku 15. března 1878](#), pozdrželo. Jeho náhlost zase naopak pozdržela docenturu. Ve Vídni tedy Masaryk živil rodinu a sebe suplováním na střední škole, přednáškami a „[kondicemi](#)“, vypůjčoval si také od přátel. Habilitoval v březnu [1879](#) prací *Der Selbstmord als soziale Massenerscheinung der Gegenwart* (Sebevražda jako masový sociální jev současnosti) a začal bezplatně přednášet na univerzitě jako [soukromý docent](#).

Už za dob studií byl Masaryk literárně činný, napsal řadu studií a odborných statí. V lednu [1875](#) se Masaryk stal předsedou [Českého akademického spolku](#) ve Vídni a začal se pravidelně stýkat s rodinou [A. V. Šembery](#) (1807–1882), profesora české řeči a literatury na vídeňské univerzitě.

Spor o pravost [rukopisů Královédvorského a Zelenohorského](#) se stal celonárodní aférou, využívanou i politicky. Masaryk se postavil na samém počátku sporu [1877](#) za vědecké prozkoumání jejich původu a tak se pro velkou část českých nacionalistů stal vlastizrádcem.

V roce [1879](#) se Masaryk stal otcem [Alice](#) a [1880 Herberta](#). Jako docent čekal ve Vídni na akademický postup. Jeho habilitační práce tam vyšla roku [1881](#) a proslavila Masaryka i v zahraničí.

Praha

Díky rozdělení [Univerzity Karlo-Ferdinandovy](#) na českou a německou část dostal místo mimořádného profesora na nově založené české univerzitě (jejíž zakladatele zaujala Masarykova česká studie o hypnotismu, magnetismu zvířecím) a tak v létě [1882](#) s rodinou přijel do [Prahy](#), aby zde začal přednášet.

V českém prostředí – mnohdy ještě provinčním a politicky určeným ambicemi českého nacionalismu, zatlačujícího upřímné vlastenectví – si vytvořil mnoho odpůrců. Jak svým otevřeným, rovnostářským přístupem ke studentům a přísně věcně vědeckým přístupem k vykládanému tématu, tak u konzervativních katolíků a představitelů katolické církve zase svými názory na ni. Masaryk z protestantských pozic kritizoval některé vlastnosti katolické církve, její centralismus a dogma neomylnosti. Viděl nutnost [náboženství](#) pro moderní společnost, ale požadoval po katolictví radikální reformu. Jako fundovaný a ve světě již uznávaný filosof si ale získal mnoho přátel mezi svými studenty a později i v okruhu lidí kolem revue [Athenaeum](#), kterou založil.

Masaryk začal svou činnost na poli politiky. Zde našel spolupracovníky v [Josefu Kaizlovi](#) a [Karlů Kramářovi](#) a formuloval nový politický směr, který prosazoval „přesné vědecké poznávání věcí proti romantické fantastice“ – [realismus](#). Revue [Čas](#) se stala tribunou realistů, v níž předávali své názory a postoje poměrně úzkému okruhu veřejnosti, i když podstatně širšímu než intelektuálního Athenaea.

Masaryk hledal politické seskupení, kde by mohl prosazovat své zásady a zájmy. Po neúspěšných jednáních realistů se [staročechy](#) byli koncem roku [1890](#) přijati k [mladočechům](#), kteří na jaře [1891](#) získali mandáty do [Říšské rady](#) ([celorakouského](#) parlamentu), v prosinci 1891 byl Masaryk zvolen do [Zemského sněmu](#). V září [1893](#) se ale obou mandátů vzdal. Jednou z příčin byla skutečnost, že se mu rodina rozrostla o další dvě děti – [Jana](#) a Olgu.

I nadále byl literárně činný. Napsal mnoho studií i vědeckých statí, inicioval vznik [Ottova slovníku naučného](#) a také psal články do odborných časopisů, jako byly [Naše doba](#) nebo [Čas](#) (který se stal i úspěšným deníkem), na jejichž vzniku se aktivně podílel.

Masaryk na Čechách odsuzoval omezený rozhled a okruh zájmů. Příčil se mu český [nacionalismus](#), který vycházel jen ze slepé nenávisti ke všemu německému a nedobře nesl rozrůstající se [antisemitismus](#). Jeho aktivita v roce [1899](#), kdy se zasazoval o obnovení [procesu s židem Hilsnerem](#), který byl odsouzen za údajnou rituální vraždu mladé Češky Anežky Hružové, to ostatně dokázala. Podobně jako u sporu o zfalšované rukopisy byl opět vystaven nenávisti, dokonce uvažoval o odchodu do země své ženy, ale Charlotta jej utvrdila v tom, že jeho místo je právě v Čechách. Nezanedbatelné datum je 31. březen až 1. duben 1900, kdy T.G.Masaryk zakládá Českou stranu lidovou - pokrokovou, později známou jako realistickou.

Masaryk byl hluboce věřící člověk, ale hledající pravdu i v náboženství. A tak uvítal i vznik [Volné myšlenky](#), kterou vnímal především jako antiklerikální hnutí, které by mohlo přispět k podpoře nového, pravdivějšího a upřímnějšího náboženství.

První světová válka

Za [první světové války](#) Masaryk opustil svůj původní názor že by Rakousko-Uhersko bylo možné reformovat do moderního svazku autonomních zemí. Vzhledem k aroganci stále ještě absolutistické moci – jejíž poslední demonstrací bylo vojenské potlačení snahy o sebeurčení [Jihoslovani](#), vedoucí k válce – zaujal stanovisko nezávislosti národů a národa českého a jeho vystoupení ze svazku Rakouska-Uherska. Ve své knize „[Nová Evropa: Stanovisko slovanské](#)“ ospravedlňuje boj proti monarchii, nutnost lepšího státoprávního uspořádání ve východní Evropě a navazuje na tradici názorů o možných svazcích v Evropě (z dnešního pohledu předjímající i některé aspekty budoucí spolupráce mezi státy Evropy), ve formě federace demokratických států.

K dosažení politické samostatnosti působil jako hlavní z těch, kteří pracovali na zviditelnění českého národa. Během války přesvědčoval státníky velmocí o potřebnosti a užitečnosti samostatného českého státu.

V lednu [1915](#) odjel do [Švýcarska](#). V Reformačním sále Univerzity v [Ženevě](#) 6. července [1915](#) pronesl svůj slavný projev k pětistému výročí Husova upálení, v kterém vyhlásil boj habsburské nadvládě - „Odsuzujeme násilí, nechceme a nebudeme ho užívat. Avšak proti násilí budeme se hájit třeba železem.“

Masarykův a [Štefánikův](#) pomník v [Košicích](#) na [Slovensku](#)

V září emigroval za Masarykem [Beneš](#) a oba přesídlili do [Francie](#), kde se k nim připojil [Milan Rastislav Štefánik](#) (1880–1919), ve Francii naturalizovaný a s potřebnými výbornými styky. Masaryk oba dobře poznal v dobách jejich pražských studií, kdy je podporoval, a tak ještě v září přesídlil do [Londýna](#) a československé akce v Paříži svěřil Benešovi. Na Londýnské univerzitě dostal Masaryk profesuru „pro slovanské věci“, pozornost získal přednáškami, veřejnými vystoupeními (jako proti [Aehrenthalovi](#)), žurnalistikou a osobními styky. Také svou literární práci o Rusku, na které stále pracoval a jejíž části zveřejňoval – [Rusko a Evropa](#), *Rusko a Evropa a svět (Russia and Europe, The Spirit of Russia, The Spirit of Russia and the World)*.

Ve vybudování silných zahraničních jednotek budoucího státu viděl další prostředek k jeho etablování. Po [únorové revoluci](#) přesídlil do [Ruska](#), kde dal rozhodující podnět k sestavení dalších samostatných [legií](#) z českých a slovenských přeběhlíků, zajatců i čechoslováků žijících na Rusi. Do války vstoupily v dubnu [1917](#) i [USA](#), a tak se Masaryk k jejímu blížícímu konci vydal přes Sibiř a [Japonsko](#) do Spojených států, aby tam působil na prezidenta [Wilsona](#), který převzal evropské názory o možné transformaci rakouské monarchie do národně svobodného svazku autonomních států. Ještě z [Tokia](#) poslal Wilsonovi memorandum o stavu Ruska aby ho zaujal, ale hlavně v něm zdůraznil význam a úspěchy [československých legií](#) – předpokládané pozornosti a účinku dosáhl.

29. dubna 1918 Masaryk dorazil do USA, 5. května byl, k jeho překvapení, v [Chicagu](#) přijat jásajícími davy, žádán o projevy, zasypáván květinami a podobné přijetí čtvrtmiliónem krajanů zažil i v ulicích New Yorku. V Americe zorganizoval velkou přesvědčovací kampaň mezi americkými Čechy a Slováky na podporu samostatného státu. K nim se připojili i představitelé Rusínů. 30. května podepsali v [Pittsburghu](#) [dohodu o společném státu](#). Ve Filadelfii byl zvolen prezidentem demokratického sdružení malých střeoevropských a jihoslovanských národů a u zvonu svobody podepsal a vyhlásil jejich deklaraci nezávislosti. Masaryk jednal s diplomaty řady zemí, organizoval zpravodajství, psal do novin, přednášel. Pro přesvědčení americké veřejnosti a státníků o československé věci pomohly i Masarykovy dobré styky s představiteli krajanů a vlivnými osobnostmi z jeho předcházejících návštěv u manželčiny rodiny a veřejných vystoupení. Podařilo se mu tak dostat se k prezidentu Wilsonovi a přesvědčit ho, že požadavky porobených národů rakouské monarchie jsou oprávněné – 18. října Wilson veřejně odvolal svoje dosavadní stanovisko, přispěl k rozpadu v troskách ležícího Rakouska-Uherska, a podpořil tak i vznik Československa. Masarykova Washingtonská deklarace se tak stala v podstatě zakládající listinou nového demokratického Československého státu, Čs. republiky.

ČSR

**Návrat z exilu, zastávka
v Táboře, 21. prosince 1918**
(poslední etapa z Rakouska do Prahy
20.–21. prosince)

TGM vystupuje z vlaku, po jeho pravé straně dcera [Olga](#), za ním zčásti skrytý syn [Jan](#).
foto [Josef Jindřich Šecht](#)

[Československo](#) bylo mezinárodně uznáno za samostatný stát a Masaryk byl [14. listopadu 1918](#) zvolen prvním prezidentem. S dcerou Olgou se vrátili lodí, po přistání v Británii přes Francii, Itálii a Rakousko dále vlakem. Čerstvé československé hranice překročili [20. prosince](#) v Horním Dvořišti, kde jej přivítalo nově zvolené Národní shromáždění a první veřejné vystoupení měl v Českých Budějovicích na zcela zaplněném náměstí. Následující den [21. prosince](#) Masaryk krátce veřejně vystoupil ve Veselí-Mezimostí, v [Táboře](#), Benešově a pokračoval do Prahy, kde byl přijat milionem občanů slavnostní cestou Prahou, slavnostními fanfárami Smetanovy Libuše z loggie Národního divadla, na Staroměstském náměstí, a ve Sněmovní ulici složil první slib prezidenta [Národnímu shromáždění](#).

TGM vystupuje z vlaku, po jeho levé straně dcera [Olga](#)
foto [Josef Jindřich Šechtřl](#)

Teprve pak mohl vyzvednout manželku [Charlottu](#) ve veleslavínském sanatoriu. Počátkem roku [1921](#) Masaryk překonal nebezpečnou trombózu, která vyvolala vážné obavy o jeho život. Manželka Charlotta se ale již nezotavila ze své těžké nemoci a 13. května 1923 zemřela. Již za její nemoci převzala dcera [Alice](#) roli „[první dámy](#)“ a zodpovědnost za prezidentskou „domácnost“, mimo svého angažmá v [Československém červeném kříži](#), který založila (pomohly i otcovy styky v Ženevě). Dcera [Olga](#) se v roce [1920](#) provdala za švýcarského lékaře [Henriho Revillioda](#) a tehdy byl TGM zvolen prezidentem podruhé. Tento rok je rovněž rokem 7. všesokolského sletu a pan prezident přijíždí na letenský stadion na koni Hektorovi. Syn [Jan](#) většinou pobýval jako diplomat v zahraničí.

Masaryk představoval jeden z moderních a vyspělých států meziválečné Evropy. Pokud jeho síly dovolily, přispíval i k jeho dalšímu rozvoji. V [Benešovi](#) měl ideálního ministra zahraničí. Další spojenc [Štefánik](#), ministr obrany, zahynul v květnu [1919](#), když se jeho letoun za války s Maďary za nejasných okolností zřítil. [Rašín](#), ministr financí, Masarykův někdejší protivník ale nyní spolehlivý spojenc, předčasně zemřel [1923](#) na následky atentátu a ve stejném roce odchází na věčnost i Masarykova žena Charlotta Garrigue. Ve [Švehlovi](#) ([Agrární strana](#)), předsedovi vlády, měl dalšího spojence. Ale [Kramář](#) ([Národně demokratická strana](#)), se stal novým politickým odpůrcem i když zůstali osobními přáteli.

V říjnu [1923](#) byl Masaryk jako prezident přivítán ve [Francii](#), [Belgii](#) a [Británii](#), když předtím pobýval soukromě v Egyptě a Palestině, na výroční cestě k pětiletému výročí vzniku [ČSR](#). V květnu 1927 je zvolen prezidentem republiky potřetí. V roce 1926 a 1932 přijíždí na koni na 8. a 9. všesokolský slet na Strahově a 15. výročí republiky 28. října 1933 oslaví poslední projížďkou Prahou v čele přehlídkového jízdního vojska od Muzea na Václavském náměstí až po tehdejší Parlament na dnešním náměstí Jana Palacha. Prezidentem byl zvolen i [24. května 1934](#), počtvrté a naposledy i přes špatný zdravotní stav. [14. prosince 1935](#) abdikoval ze zdravotních důvodů a zůstal na zámku v Lánech. Jeho poslední vystoupení bylo 4. července 1937 za Zborovských oslav na velkém Masarykově státním stadionu na Strahově, který za jásotu a dojetí statisíců několikrát objel v otevřeném automobilu, naposledy jim zamával šátkem v levé ruce a tak se rozloučil se svými pražany, mezi nimiž i jako prezident chodil pěšky i přítomnými legionáři, kteří v něm viděli svého nejvyššího velitele-"tatíčka". O nadšené atmosféře tohoto dne svědčí i Nezvalova báseň "4. červenec".

Masarykova osoba bývá spojována většinou pouze s obdobím první republiky, ačkoli značnou část svého díla vykonal již před ní. Masaryk byl označen za „Prezidenta Osvoboditele“ (oficiální titul zákonem z 21. prosince 1935). Ještě za jeho života a prezidentování, k jeho osmdesátým narozeninám 7.3.1930, se národní shromáždění usneslo na zákoně „Masaryk se zasloužil o stát“ ([Lex Masaryk](#)). Když „[Tatíček Masaryk](#)“ zemřel, zemřel pro jeho

obdivovatele symbol morální velikosti a velké autority. O tom, jak byl Masaryk svými současníky vnímán svědčí i to, že se říkalo : „*dokud bude žít Masaryk, Hitler nezačne válku*“.

Nevyřešené problémy

V čem se nepodařilo předválečnou ČSR „odrakouštit“, jak potřebu překonat toto dědictví Rakouské říše a Rakouska-Uherska Masaryk pojmenoval:

- Masarykovi a spojencům se nepodařilo prosadit [rozlučku církve a státu](#), odpor [konzervativních katolických](#) kruhů proti oslabení jejich vlivu byl příliš silný.
- V odpůrcích „Hradu“, jak představitelé extrémnější [pravice](#) i [levice](#) nazývali politický směr Masaryka a Beneše, měli Masaryk a Beneš tvrdé protivníky. Zastánci „Hradu“ jej ale označují za [liberální](#) a [reformní socialistickou](#) politiku. Pro ještě nedostatečně vyvinutou politickou kulturu (politického konsensu) a poměrně nízkou míru zodpovědnosti politiků se během dvou desetiletí existence předválečné ČSR nepodařilo vyřešit konflikty mezi jejími zájmovými skupinami. Nejen mezi „Hradem“ a jeho protivníky, jak dokládají četné vládní a volební krize. Zájmy nových i starých zájmových skupin prorůstaly se zájmy četných úředníků státní správy a policie převzatých z dob monarchie. Za starých dob narostlá administrativa, sloužící ze značné části „místodrzení“ a lokálním mocenským zájmům se teprve pozvolna začala přeměňovat.

Národnosti ČSR		
celkem	13,5 mil.	
Češi	6,7 mil.	50 %
Němci	3,1 mil.	23 %
Slováci	2,0 mil.	15 %
Maďaři	0,8 mil.	5,5 %
Karpatorusíni	0,5 mil.	3,5 %
ostatní	0,5 mil.	4 %

(sčítání lidu 1921, zaokrouhleno)

- Podle některých zdrojů (Masarykův ústav AV ČR) Masaryk také marně usiloval o vyřešení [národnostního problému ČSR](#) v duchu [federativního](#) uspořádání státu podle [švýcarského](#) vzoru – podle jiných, četných zdrojů ale právě takové uspořádání odmítal. Ať je tomu jak je – Masaryk často měnil své názory (tuto domněnku nelze všeobecně přijmout, viz přednášky Prof.Randy-Kruliše, pro Masarykovu společnost, otázku je nutno podrobněji studovat a pak si teprve udělat soud o stálosti a nestálosti

Masarykových názorů) – tento návrh neuspěl jak pro silný odpor československé [nacionální](#) pravice, tak i pro odpor mnohých jiných politiků obávajících se snížení svého vlivu. Tak se prosadila [centralistická](#) koncepce podle [francouzského](#) vzoru. Ta vedla k nerovnoprávnému postavení, k [diskriminaci](#) četných národů a [menšin](#) (německé, maďarské, polské, romské, rumunské, rusínské, slovenské, židovské), k tzv. „[čechoslovakismu](#)“, „[čechismu](#)“, a tím k oslabení jinak vysoce vyspělé předválečné ČSR vůči rostoucímu vlivu [nacistického](#) Německa i dalších expanzivních sousedů. Tento centralismus odpovídal i potřebám za druhé světové války rostoucího [imperialismu](#) [SSSR](#) a s jeho podporou instalovaného [komunistického režimu](#) v poválečném Československu s brutálním odtržením Podkarpatské Rusi. V konečných důsledcích přispěl k definitivnímu rozpadu Československa na přelomu let [1992/93](#).

Životopisná data

Studia

pamětní deska na domě ve Vídni, kde bydlel TGM v době studií

dům ve Vídni, kde bydlel TGM v době studií
(*stručný přehled*)

- [1872](#) – [maturita](#), zápis na [fakultu filosofickou Vídeňské univerzity](#), obor [filologie](#)
- [1876](#) – doktorát vídeňské univerzity

Pedagogická činnost

(*stručný přehled*)

- [1876–77](#) – roční pobyt na univerzitě v Lipsku
- [1879](#) – [habilitace](#), [soukromý docent](#) na Vídeňské univerzitě
- [1882](#) – [mimořádný profesor](#) filozofie, [Česká univerzita](#) v Praze
- [1897](#) – [profesorem](#) [Karlovy univerzity](#)

Soukromý život

(*stručný přehled*)

- [1850](#) – narozen v Hodoníně
- [1869](#) – odchod z Brna do Vídně
- [1877](#) – setkání s Charlottou Garrigue v Lipsku, zasnoubení
- [1878](#) – sňatek v New Yorku
- [1879](#) – narození dcery Alice
- [1880](#) – narození syna Herberta

- [1882](#) – přistěhování do Prahy s rodinou
- [1886](#) – narození syna Jana
- [1890](#) – narození dcery Eleanory a její úmrtí
- [1891](#) – narození dcery Olgy
- 189. – narození dcery Hany a její brzké úmrtí (Hanička, Eleanor - viz výše, stejná osoba)
- [1914](#) – v exilu s dcerou Olgou (manželka a tři děti zůstaly v Čechách)
- [1915](#) – úmrtí syna Herberta
- [1918](#) – návrat do Prahy z exilu
- [1923](#) – úmrtí manželky Charlotty
- 1937 – zemřel v Lánech

Politická činnost

(v letech 1914–18 v kontextu souvisejících událostí)

Vídeň

- [1875](#) – předseda [Českého akademického spolku](#) ve [Vídni](#)
- [1877](#) – prosazuje vědecké prozkoumání [zfalšovaných rukopisů](#)

Praha a Vídeň

- [1882](#) – po přistěhování do [Prahy](#) politická činnost, mj. i nový politický směr [realismus](#)
- [1887](#) – první cesta do [Ruska](#)
- [1888](#) – druhá cesta do [Ruska](#)
- [1890](#) – jednání se [staročechy](#) a po neúspěchu u nich s mladočechy, přijat k [mladočechům](#)
- [1891–93](#) – poslanec [Říšské rady](#), mandát za [mladočechy](#)
- [1891–93](#) – [Zemský sněm](#), mandát za [mladočechy](#)
- [1893](#) – vzdává se obou mandátů
- [1899](#) – [Polanská aféra](#), [Hilsneriáda](#), po odsouzení [Leopolda Hilsnera](#) za údajnou [židovskou rituální vraždu české dívky](#) prosadil [revizi procesu](#)
- [1900](#) – založení [české strany lidové](#) (od [1905](#) [Česká strana pokroková](#)), tzv. „[realisté](#)“
- [1902](#) – na pozvání [Chicagské univerzity](#) přednášky a veřejná vystoupení v [USA](#), mj. s [americkými Čechy a Slováky](#) (po sňatku druhá cesta do USA)
- [1907–14](#) – podruhé poslancem [Říšské rady](#) s [mandátem realistů](#)
- [1907](#) – třetí cesta do [USA](#) účast na sjezdu pro svobodu náboženství, další veřejná vystoupení, přednášky a setkání s osobnostmi, mj. s [americkými Čechy a Slováky](#)
- [1909](#) – protest proti zinscenovanému [Záhřebskému procesu](#), úspěšné odhalení komplotu ministerstva zahraničí v [Říšském sněmu](#)
- [1910](#) – třetí cesta do [Ruska](#)

První světová válka

- [1914](#) – v září a říjnu cesty ve věci české samostatnosti do [Holandska](#) (v červenci propukla [první světová válka](#)), v prosinci do [Itálie](#) a [Švýcarska](#), kde už zůstal (s dcerou Olgou)

Švýcarsko

- [1914–15](#) z [Ženevy](#) společně s ostatními organizace [exilového hnutí](#) proti [Rakousku-Uhersku](#), kontakty k [exilu](#) a [krajanům](#) v [Evropě](#), [USA](#)

- [1915](#)

- 1915 – v březnu ve [Švýcarsku](#) první tajná schůze pozdější [Maffie](#)
- [4.](#) a [6. července](#) – proslovy v [Curychu](#) a v [Ženevě](#), vyhlášení požadavku [české samostatnosti](#) mimo [Rakousko-Uhersko](#) (což se rovnalo [velezradě](#))
- [3. září](#) – ve [Švýcarsku](#) veřejné prohlášení [Maffie](#) k zastupování českého národa v zahraničí, rozdělení úloh (*Masaryk do Londýna na universitu, Beneš do Paříže, [Sychrava](#) ve Švýcarsku pro tajné spojení s Prahou*)

Paříž, Londýn

(1915)

- [září](#) – odjezd z [Ženevy](#), přes [Paříž](#) do [Londýna](#)
- říjen – nástupní přednáška na [Londýnské univerzitě](#) (profesura slavistiky), mj. o [samostatnosti národů](#) a rozpuštění [Rakouska-Uherska](#)
- v Paříži založeno [Comité d'action tchèque à l'étranger](#) [exilovými](#) a [krajanskými](#) organizacemi [Čechů](#) a [Slováků](#)
[14. listopadu](#) vyhlásilo zřízení nezávislého [česko-slovenského státu](#) za svůj cíl

- [1916](#)

- únor – [Comité d'action tchèque à l'étranger](#) přejmenováno na [Česko-slovenskou národní radu](#), Masaryk zvolen předsedou také v únoru Masarykovo jednání s francouzským premiérem [Aristidem Briandem](#), umožněné [Štefánikovým](#) prostřednictvím, zprávy o jednání a požadavku samostatnosti ve francouzském a anglickém tisku
- další jednání v [Anglii](#) o budoucím samostatném státě

Rusko

- [1917](#)

- červen – Masarykův příjezd do [Ruska](#) a jednání o založení [čs. jednotek](#)
- prosinec – [Francie](#) povolila zřízení čs. jednotek na svém území

- [1918](#)

- únor – [Spojenci](#) uznali čs. jednotky v Rusku jako část čs. jednotek ve Francii, záměrem bylo je přesunout do Francie a tam je spojit, záměr se nezdařil (jednotky se z [Ruska](#) vracely ještě dva roky po skončení války), ale zprávy o statečnosti v bojích s jak německými, tak bolševistickými vojsky měly svůj kýžený propagandistický účinek v jednáních se státníky
- v [Londýně](#) vychází Masarykovo dílo [The New Europe](#) ([Nová Evropa](#)), politický program uspořádání poválečné Evropy
- březen – Masaryk vyráží z [Moskvy](#) do [Vladivostoku](#) ([Transsibiřskou magistrálou](#)) a přes [Koreu](#), [Japonsko](#) a [Kanadu](#) do [USA](#)

USA

(1918)

- květen – triumfální přijetí desetitisíci v [Chicagu](#) jako i o něco později v [New Yorku](#), následuje turné po [USA](#), během kterého Masaryk lobuje pro čs. samostatnost, i na řadě setkání s představiteli a organizacemi krajanů, jejichž počet je odhadován na více než milion, četné zprávy v tisku (mj. [Washington Post](#) a [New York Times](#))
[Pittsburská dohoda](#) mezi [americkými Čechy a Slováky](#), kterou Masaryk také podepisuje, [Slovákům](#) je v ní v budoucím společném státě zaručena vlastní [správa](#), vlastní [parlament](#), vlastní [soudnictví](#) (což všechno ale v první [Ústavě ČSR](#) z roku 1920 chybí a je pramenem protestů, nespokojenosti a rozbrojů až do rozpadu ČSR)
- 19. června – Masarykovo jednání (první ze čtyř, probíhají až do listopadu), s prezidentem [Wilsonem](#) v [Bílém domě](#), Masaryk dosáhl Wilsonovy plné podpory
- [28. června](#) – prezident Wilson vyhláší že [USA](#) sledují osvobození slovanských národů z německé a rakouské nadvlády
- [29. června](#) – Francie uznává [Česko-slovenskou národní radu](#) (ČSNR) jako základ budoucí čs. vlády (především Benešova a Rašínova práce)
- [9. srpna](#) – [Británie](#) obdobně uznává ČSNR a navíc vyhláší [čecho-slováky](#) za spojence
- [3. září](#) – [USA](#) obdobně uznávají ČSNR jako vládu a spojence
- [5. října](#) – [Rakousko-Uhersko](#) předkládá USA mírovou dohodu a zároveň uznává [14 bodů prezidenta Wilsona](#) (z 8. ledna 1918), kterými požadoval autonomii národů [Rakouska-Uherska](#)
- [14. října](#) – [Beneš](#) a [Rašín](#) oznamují v [Paříži](#) založení [Prozatímní česko-slovenské vlády](#), s Masarykem jako premiérem
- [15. října](#) – [Francie](#) uznává Prozatímní československou vládu
- [17. října](#) – rakousko-uherský císař [Karel I.](#) zveřejňuje svůj [manifest o federativním uspořádání své říše](#)
- [18. října](#) – Masaryk zveřejňuje [Washingtonskou deklaraci](#) (na které v předcházejících dnech Beneš horečně pracoval) a vyhláší jménem Prozatímní česko-slovenské vlády samostatný Česko-slovenský stát
Wilson odmítá návrh mírové dohody, předložený 5. října Rakousko-Uherskem, poukazuje na snahy čecho-slováků a [jihoslovaniů](#) o samostatnost a že je na nich rozhodnout o nabídce Karla I.
- [23.–26. října](#) – sjezd [Středoevropské unie](#) ve [Filadelfii](#), jednání zástupců [Rusínů](#) s Masarykem, podpis [dohody](#) o připojení [Podkarpatské Rusi](#) k budoucímu státu, při zaručení [autonomie](#) (nebyla splněna, teprve až těsně před rozpadem ČSR první vlažné reakce centralistické čs. vlády)
- [28. října](#) – [Karel I. přijímá Wilsonovo prohlášení](#) z 18. října a nabízí okamžité [příměří](#) (tento den platí také jako den vzniku ČSR, když se v Praze přítomná skupina politiků, tzv. „[muži 28. října](#)“, doví o kroku Karla I. narychlo vyhláší samostatný stát)
- [30. října](#) – [Slovenská národní rada](#) vyhláší v [Martině](#) Deklaraci slovenského národa své založení a spojení [Slovenska](#) s [Českými zeměmi](#), vychází přitom nejen z četných ústních dohod ale i písemných závazků mj. i [Pittsburské dohody](#), původní [Martinská deklarace](#) se ale „ztrácí“
- [13. listopadu](#) – [Národní výbor](#) vyhláší [prozatímní ústavu](#)
- [14. listopadu](#) – [Revoluční parlament](#), který právě vznikl z Národního výboru (a brzy se přejmenovává na [Revoluční národní shromáždění](#)), volí Masaryka prezidentem samostatného státu (v Revolučním parlamentu ale nebyly zastoupeny [národnostní menšiny](#), zejména ani početných [národnostní německých a maďarských](#))

- [18. listopadu](#) – vytvoření společného státu a autonomie, jak dohodnuty ve [Filadelfské dohodě](#), schváleny Národní radou uherských Rusínů v USA, hlasování v kostelích po bohoslužbách, 67 % Rusínů se vyslovilo pro
- [4. prosince](#) – [Spojenci](#) uznávají Československo

Česko-Slovensko

(1918)

- [20. prosince](#) – Masaryk překračuje z Rakouska nové čs. hranice a po přivítání Národním shromážděním v Horním Dvořišti a občany na náměstí v Českých Budějovicích, veřejném vystoupení ve Veselí-Mezimostí, [Táboře](#) a Benešově přijíždí [21. prosince](#) do [Prahy](#), bouřlivě vítán nadšenými davy
- *podzim 1918 – jaro 1919* – čs. legionáři a vojenské jednotky zakročují proti snaze [Německa](#), [Maďarska](#) a [Rakouska](#) obsadit a anektovat části hraničních území
- [1919–20](#) – mezinárodní jednání a dohody o definitivních čs. hranicích (mírové smlouvy z [Versailles](#), [St. Germain](#), [Trianonu](#) a [Sèvres](#), čs. záležitosti pod Benešovým vedením)
- [1919](#) – [8. května](#) na setkání rusínských rad v [Užhorodě](#) vyhláší nově založená Karpatoruská [Ústřední národní rada](#) připojení [Podkarpatské Rusi](#) k Česko-Slovensku, vychází při tom z [Filadelfské dohody](#) zaručující [autonomii](#).

Československo

- [1920](#) – 29. února vyhláší [Národní shromáždění](#) (dřívější Revoluční parlament) novou [Ústavu](#) (platila až do obsazení [Sudet](#) / nacistické okupace v letech 1938 / 39), která mj. vycházela z [doktríny](#), [ideologie](#) jednotného „[československého národa](#)“
- [1920](#) – Masaryk podruhé zvolen prezidentem stejně jako i potřetí a počtvrté v letech [1927](#) a [1934](#)
- [1935](#) – [14. prosince](#) pro nemoc a stáří ve svých pokročilých 85 letech [abdikoval](#)

Úmrtí

Dne [14. září](#) L.P. [1937](#) je ze zámku v Lánech vysílána tato zpráva: PRESIDENT OSVOBODITEL MRTEV! President Osvoboditel T. G. Masaryk zemřel dnes o 3. hodině 29. minutě ráno na zámku v Lánech. Po deseti dnech od posledního záchvatu choroby, když už se zdálo, že cesta k uzdravení zůstane nerušená, dostavilo se v noci se soboty na neděli náhlé zhoršení. Zprávy čtyř lékařů od lůžka presidentova byly truchlivé: horečka, bezvědomí, zápal plic, ubývání tělesných sil. Noc na dnešek zůstávala celkem beze změny, to jest stejné zlá. Pacient tiše a klidně ležel v bezvědomí jako by spal. Bolesti netrpěl. S napětím očekávaný rozbřesk dne přinášel slabou jiskřičku naděje. Marnou. T. G. Masaryk zemřel. Zem se chvěje v smutku a pláči. Smrt přijal tento velký člověk požehnaného a dílem posvěceného života z rukou Osudu tiše, s odevzdáním a bez bolesti. Rozechvěni a v slzách oznamujeme tuto tragickou zprávu veřejnosti. U lůžka umírajícího byl president dr. [Edvard Beneš](#) a rodina.

Dílo

Masarykův pomník před Matyášovou bránou na [Hradčanech](#) v Praze

- *Der Selbstmord als soziale Massenerscheinung der Gegenwart* (Sebevražda jako masový sociální jev přítomnosti), Vídeň 1881
Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty, [ÚTGM](#), Praha 1998, Praha 2002 (4. č. vyd.)
- *Versuch einer concreten Logik* (Pokus o concretní logiku), Vídeň 1887
Pokus o konkrétní logiku, třídění a soustava věd, [MÚ](#), Praha 2001 (1. č. vyd.)
Základové konkrétné logiky, třídění a soustava věd, [MÚ](#), Praha 2001 (2. č. vyd.)
- [Česká otázka](#). *Snahy a tužby národního obrození*. Praha 1895, Praha 1908 (2. vyd.)
- [Naše nynější krize](#). Praha 1895
- [Jan Hus](#). *Naše obrození a naše reformace*. Praha 1896, Praha 1908 (2. vyd.)
- *Česká otázka – Naše nynější krize – Jan Hus*, [ÚTGM](#), Praha 2000 (Česká otázka 8. vyd., Naše nynější krize 7. vyd., Jan Hus 9. vyd.)
- *Karel Havlíček*, Praha 1896
Karel Havlíček, snahy a tužby politického probuzení, [ÚTGM](#), Praha 1996 (4. vyd.)
- *Moderní člověk a náboženství*, Praha 1896
Moderní člověk a náboženství, [MÚ AV ČR](#), Praha 2000 (2. vyd.)
- *Otázka sociální*, Praha 1896
Otázka sociální: základy marxismu filosofické a sociologické I. a II., [MÚ AV ČR](#), Praha 2000 (6. č. vyd.)
- [Nová Evropa](#), Praha 1918
Rusko a Evropa, Rusko a Evropa a svět (od 1915 řada vydání v různých řečech)
Rusko a Evropa I. – III., [ÚTGM](#), Praha 1995–96 (rev. vyd., 3. díl 1. vyd.)
- [Světová revoluce](#). *Za války a ve válce 1914–1918.*, Praha 1925, 1930, 1936, 1938
Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918., [ÚTGM](#) / [MÚ AV ČR](#), Praha 2004, [ISBN 80-86142-17-5](#) / [ISBN 80-86495-27-2](#)

Rádl Emanuel

Rádl Emanuel, český biolog a filozof; profesor metodologie přírodních věd na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Významný organizátor českého filozofického života; redaktor *České mysli*, zakladatel *Nového Athenaea*, předseda Jednoty filozofické, předseda VIII. (pražského) světového kongresu filozofů (1934). Před 1. světovou válkou se věnoval biologii (*Nová nauka o ústředním nervstvu*) i jejím metodologickým a filozofickým aspektům (*Úvahy vědecké a filozofické*). Měl blízko k vitalismu H. Driesche. S velkým ohlasem se setkaly *Dějiny vývojových teorií v biologii XIX. století*. Ve filozofii se hlásil k Masarykovu filozofickému realismu; po jeho vzoru zdůrazňoval i význam filozofie při řešení důležitých otázek společenského, národního i státního života. Náboženským zaměřením (a jako odpůrce pozitivismu) měl blízko k některým protestantským filozofům i teologům (s J. L. Hromádkou založili 1927 *Křesťanskou revui*). Své filozofické stanovisko – dualismus ducha a hmoty (teleologie a kauzality) – rozvíjel v pracích *Romantická věda*, *Moderní věda. Její podstata, metody, výsledky* i v *Dějínách filosofie*. Hranice vědy i filozofie překračuje náboženská víra a teologie (*Filosofie a teologie*). V *Útěše z filosofie* poukázal na rozhodující úlohu víry v morální řád. Zabýval se etikou (*Mravnost v našem státě*), politickou situací domácí i zahraniční (*O německé revoluci*), otázkou národnosti (*Národnost jako vědecký problém*, *Válka Čechů s Němci*), problematikou školskou (*Revise pokrokových ideálů v národní škole*), vývojem náboženského myšlení (*Křesťanství po válce ve světě i u nás*, *Moderní pověra a tzv. okultní vědy*) a tradiční „českou otázkou“ (*O smyslu českých dějin*).

Arnošt Inocenc Bláha

Bláha Inocenc Arnošt, český sociolog, filozof a etik; představitel strukturálně funkcionalistické sociologie navazující na myšlenky T. G. Masaryka, zakladatel brněnské sociologické školy. Přispěl k překonání spekulativních koncepcí společnosti; společenské rozpory chápal jako odchylku od společenského optima, zdůrazňoval vliv intelektuální elity na překonání společenských konfliktů.

Milan Machovec

Milan Machovec ([23. srpna 1925](#), [Praha](#) – [15. ledna 2003](#), Praha) byl významný český [filosof](#). Vystudoval [filosofii](#) a [klasickou filologii](#) na Filosofické fakultě [Univerzity Karlovy](#), kde poté od roku 1950 do roku [1970](#) přednášel a poté znovu od roku [1990](#) až do smrti.

V 50. letech však byl značně marxisticky zaměřen. V knize „100 otázek věřících nevěřícím“ (1962), což je sborník statí cca 10 autorů o náboženství, pochopitelně z marxistického hlediska, mj. napsal:

„Posléze jsem poznal, že jedině cesta komunistů dává reálnou naději a reálné předpoklady celkového zlepšení mravního profilu lidské společnosti. Jiného člověka, lepšího! Stal jsem se stoupencem komunistických ideálů ... (s. 11)

„Ani nevidím jiné síly než komunistickou stranu a po jejím boku všechny čestné lidi; v tomto svazku a po jejím boku je možno překonat a odstranit všechna tato zla!“ (s. 12)

V dalším příspěvku mluví o morálním kodexu budovatele komunismu (v SSSR): „Uzavíráme: není dnes na světě vyššího a ušlechtilějšího kodexu morálních norem, než jaký poskytuje návrh programu KSSS.“ (s. 27)

„Program KSSS je jen ve svém celku programem komunistické morálky, s jehož velkolepostí a dalekosáhlostí nemůže být srovnáváno nic současného, tím méně minulého!“ (s. 28)

Václavem Černým o něm v 70. letech řekl: „Machovec – nejdříve zarytý marxista, pak stranou pověřený zabývat se křesťanstvím. Začal s pokusy o křížení marxismu a křesťanství. ... zajímají mne dnes především charaktery lidí. Z jejich charakterů si dovedu odvodit i myšlení.“

V 60. letech spolu s [Erichem Frommem](#) a [Ernstem Blochem](#) inicioval dialog mezi marxisty a křesťany, ze kterého mimo jiné čerpal pro svoje, ve světě nejznámější, dílo *Ježíš pro moderního člověka*. V 70.-80. letech byl činný v opozičním hnutí, byl signatářem Charty 77. Od 80. let se aktivně věnoval ekologickým problémům.

Je autorem řady dalších publikací, kterým se dostalo značného ohlasu: *Tomáš Garrigue Masaryk* (1968), *Smysl lidské existence* (1965), *Svatý Augustin* (1967) *Filosofie tváří v tvář zániku* a další.

Roku [2000](#) mu byl propůjčen [Řád T. G. Masaryka](#) III. třídy

Radim Palouš

Prof. PhDr. **Radim Palouš**, Dr. h. c. mult. (*[6. listopadu 1924 Praha](#)) je český filosof, pedagog a kmenolog, mluvčí [Charty 77](#) a v letech 1990 – 1994 rektor [Univerzity Karlovy](#).

Život

Narodil se v rodině novináře a aktivního sportovce. Po maturitě v Praze byl vůdcem skautského vodáckého oddílu, za války totálně nasazen, od roku 1945 studoval filosofii na FF UK (m.j. u [J. Patočky](#)) a 1948 obhájil disertační práci *Masarykovo filosofické mládí*. Působil jako učitel a vystudoval obor chemie na Vysoké škole pedagogické v Praze, kde od roku 1957 pracoval jako asistent. Habilitoval se v oboru [pedagogika](#) (práce *Škola moderního věku*), zabýval se dílem [J. A. Komenského](#) a moderní vyučovací technikou.^[1] Svými příspěvky obohatil zejména filosofii výchovy.

Pořádal domácí filosofické semináře, vydával samizdat (mj. Spisy Jana Patočky), 1977 podepsal Chartu 77 a v letech 1982-83 byl jejím mluvčím. V listopadu [1989](#) se jako jeden z představitelů [Občanského fóra](#) účastnil schůzí a jednání, od ledna [1990](#) se stal [rektorem](#) Univerzity Karlovy. Podílel se na její obnově, na reformě vysokého školství a na obnovení mezinárodních styků UK. Hodně cestoval a přednášel v Evropě, v Americe, v Africe i v Asii a dostal osm čestných doktorátů. Za práci na vydávání Patočkových spisů byl vyznamenán

Cenou ČSAV (1990), Scheideggerovou cenou (Holandsko 1992) a za celoživotní působení [Řádem T. G. Masaryka](#) III. třídy (1997).

Dílo

(„s“ za rokem vydání znamená samizdat)

- *Chemie pro uchazeče o studium na vysokých školách*, 2. vyd. 1965;
- *Škola stáří*, 1978s (německy 1979);
- *Konverze*, 3. vyd. 1988s;
- *Dopisy kmotřenci* 1990;
- *K Bolzanovu významu v duchovním vývoji a v národním povědomí*, 1981s;
- *Čas výchovy*, 1983s, 3. vyd. 1991;
- *Česká zkušenost*, 1984s, 2. vyd. 1994;
- *Světověk*, 1969s, 6. vyd. 1990 (německy *Das Weltzeitalter*, 1993);
- *K filozofii výchovy*, 2. vyd. 1991;
- *Komenského Boží svět*, 1992;
- *Osobnost a komunikace*, 1990;
- *Comenius aus Patočka's Sicht*, 1993;
- *Totalismus a holismus*, 1996.

Dále řadu sborníků a odborných článků v Československu i v cizině.

Literatura

- J. Beránek, *Dobrodružství pobytu vezdejšího. Rozhovory s R. Paloušem*. Praha 2006

Jan Sokol

Jan Sokol
(Foto V. Pokorný)

Prof. PhDr. **Jan Sokol**, Ph.D., CSc. (* [18. duben 1936 Praha](#)) je český [filosof](#), překladatel filosofických textů, vysokoškolský pedagog a publicista. Byl poslancem Federálního shromáždění v letech 1990–1992, [ministrem školství](#) v Tošovského vládě r. [1998](#) a posledním protikandidátem V. Klause ve volbách [prezidenta ČR](#) v únoru [2003](#).

Je jedním z výrazných současných českých [křesťanských intelektuálů](#). Zabývá se hlavně [filosofickou antropologií](#), dějinami [náboženství](#) a antropologií institucí. Přednáší na četných českých i zahraničních univerzitách, zejména na evropská a filosofická témata. V letech [2000–2007](#) byl prvním [děkanem Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy](#).

Vzdělání a technické profese

Jan Sokol byl vyučen [zlatníkem](#); pracoval jako zlatník a později mechanik. V roce [1958](#) v dálkovém studiu [odmaturoval](#), od roku [1963](#) dálkově studoval [matematiku](#) na [MFF UK](#). V letech [1964–1990](#) pracoval jako programátor, později vedoucí výzkumný pracovník ve Výzkumném ústavu matematických strojů; vydal několik knih a řadu článků o [počítačích](#). Zabýval se různými odvětvími techniky ([hodinářství](#), elektro, počítače) i [botanikou](#).^[1] Roku 1961 se oženil s Františkou [roz. Patočkovou](#); mají 2 syny a dceru.

Akademická aktivita

Od roku 1990 byl Sokol členem redakční rady časopisu *Přítomnost*, od r. 1996 přejmenovaného *Nová Přítomnost*. Od r. [1991](#) přednáší [filosofii](#), [antropologii](#) a [religionistiku](#) na Pedagogické a Filozofické fakultě UK. V únoru 1997 byl jmenován docentem, v roce 2000 profesorem.

Jeho cesta k filozofii vedla přes studium [biblistiky](#), díla [Nietzscheho](#), setkání s [Janem Patočkou](#). Ve filozofii vychází z [fenomenologické](#) tradice a [personalismu](#) (Blondel, Marcel, Teilhard, Rosenzweig, Lévinas). Těžištěm jeho zájmu je [filozofická antropologie](#), dějiny idejí a témata přirozeného světa, a to zejména v poloze *prováděcí filozofie* (Patočka), srozumitelné i neodborníkům. Odtud pramení jeho živý zájem o vztahy mezi filozofií a náboženstvím, filozofií a vědou, filozofií a politikou. Ve spojení s politickou funkcí po r. 1990 studoval antropologické a společenské podmínky demokracie; soustavný zájem má o otázky evropských dějin a evropské integrace. Zabýval se též [historií](#).

Politické angažmá

Jan Sokol byl v první vlně signatářů [Charty 77](#).

Po [prvních svobodných volbách](#) byl Sokol od 7. června [1990](#) do 4. června [1992](#) poslancem Sněmovny národů [Federálního shromáždění](#) za [Občanské fórum](#).^[2] Byl místopředsedou Sněmovny národů, předsedou poslaneckého klubu OF a parlamentní delegace v [Evropském parlamentu](#). Po rozpadu OF přešel do [Občanského hnutí](#), za něž kandidoval i v červnu 1992; po sloučení do SD-LSNS stranu opustil a názorově se přiklonil ke KDU-ČSL. V září 1992 ho ČSSD nominovala v 5. kole voleb prezidenta ČSFR, kandidatury se však vzdal.^[3]

Na podzim [1996](#) kandidoval do [Senátu](#) ve volebním obvodu č. 17 ([Praha 12](#)) za [KDU-ČSL](#), skončil třetí po kandidátech ODS a ČSSD.^[4] V únoru [1997](#) byl jmenován poradcem ministra školství. Od ledna do července roku 1998 byl [ministrem školství, mládeže a tělovýchovy](#) v [Tošovského vládě](#); následně zůstal poradcem ministra Eduarda Zemana (ČSSD).

28. února 2003 byl koaličním kandidátem do třetí volby [prezidenta České republiky](#), kde ho v posledním kole těsně porazil [Václav Klaus](#).^[5]

Je znám též kritikou [vysídlení Němců z Československa](#). Tento postoj mu vynesl nepřátelství předsednictva [Českého svazu bojovníků za svobodu](#), jež v době Sokolovy kandidatury na prezidenta zaslalo poslancům a senátorům výzvu s pasáží: *Nebojovali jsme za republiku, v jejímž čele by měl stát pan Sokol nebo někdo jemu podobný a jsme povinni to veřejně jménem všech živých i mrtvých odbojářů prohlásit*.^[6]

V květnu 2007 patřil mezi první skupinu signatářů prohlášení [Ligy proti antisemitismu](#).^[7]

Bibliografie

Knihy

Česky:

- Sokol, J.: *Moc, peníze a právo*. Aleš Čeněk, Plzeň 2007, 288 str. [ISBN 978-80-7380-066-6](#).
- Sokol, J.: *Čas a rytmus*. 2. vyd. Oikumene, Praha 2004, 332 str. [ISBN 80-7298-123-4](#)
- Sokol, J.: *Člověk a náboženství*. Portál, Praha 2004. 246 str. [ISBN 80-7178-886-4](#)
- Sokol, J.: *Malá filosofie člověka. Slovník filosofických pojmů*. 5. vyd. Vyšehrad, Praha 2007. 416 str. [ISBN 978-80-7021-884-6](#)
- Sokol, J. - Pinc, Z.: *Antropologie a etika*. Triton, Praha 2003. 167 str. [ISBN 80-7254-372-5](#) (50%)
- Sokol, J.: *Filosofická antropologie. Člověk jako osoba*. 2.vyd. Portál, Praha 2002. 222 str. [ISBN 80-7178-627-6](#)
- Sokol, J. - Mičienka, M. - Jirásková, V.: *Občanské minimum*. Tauris, Praha 2002. 250 str. [ISBN 80-211-0410-4](#).
- Sokol, J.: *Mistr Eckhart a středověká mystika*. 3. vyd. Vyšehrad, Praha 2004, 360 str. [ISBN 80-7021-414-7](#)
- Sokol, J.: *Čtení z bible*. ČBS Praha 1996. 286 str. [ISBN 80-85810-10-7](#)
- Sokol, J.: *Člověk a svět očima bible*. J+J Praha 1993, 94 str. [ISBN 80-901625-1-7](#)
- Navrátil, V. - Sokol, J. - Žák, V.: *Operační systémy*. 2.vyd. SNTL Praha 1984, 264 str.
- Sokol, J.: *Jak počítá počítač*. 2. vyd. SNTL Praha 1979. 112 str.
- Příbáň, M. - Sokol, J.: *Návrh samočinného počítače*. SNTL Praha 1970, 176 str.
- Sokol, J.: *Poselství Ježíšovo*. 96 str. Charita Praha 1969

Německy:

- Sokol, J.: *Mensch und Religion*. Alber Freiburg 2007, 320 S. [ISBN 978-3-495-48264-3](#).
- Sokol, J.: *Guten Tag, Computer!* VT Berlin 1979. 88 str.

Maďarsky:

- Sokol, J.: *Hogyan működik az elektronikus számítógép?* Budapest 1978. 112 str. [ISBN 963-10-2490-3](#)

Články ve sbornících

- Sokol, J., Multiple Identitäten – Einheit durch Vielfalt. In: K. Kufeld (hg.), *Europa – Mythos und Heimat*. Alber, Freiburg 2006, [ISBN 978-3-495-48202-5](#), S. 85-92.
- Sokol, J., Die dreifache Verantwortung der Universität. In: R. Gepp et al. (Hsg.), *Bildung zwischen Luxus und Notwendigkeit*. Wien 2006, [ISBN 3-8258-9360-X](#). S. 21-27.
- Sokol, J., Les règles: conditions de la liberté concrète. In: *Philosophie de l'action*. Cluj 2005, [ISBN 973-7913-43-4](#), p. 173-181.
- Sokol, J.: Eine Ethik für alle Menschen? In: Schmidinger – Hoff (hsg.), *Ethik im Brennpunkt*. Tyrolia, Innsbruck 2005, S. 181-200. [ISBN 3-7022-2710-5](#) RIV
- Novotný, K. – Sokol, J.: Jan Patočka, penseur d'une dissidence philosophique et politique. In: Delsol – Maslowski – Nowicki (eds.): *Dissidences*. PUF Paris 2005. [ISBN 2-13-054334-0](#). P. 15-34.

- Sokol, J.: Christliche Mission unter den Heiden? In: Enders – Zaborowski (Hsg.): *Phänomenologie der Religion*. Alber, Freiburg 2004. [ISBN 3-495-48108-7](#). S. 451-456.
- Sokol, J.: Was ist Geld? In: M. T. Vogt (hsg.), *Kulturen in Begegnung*. Wroclaw – Görlitz 2004. [ISBN 83-7432-018-4](#). S. 189-198.
- Sokol, J.: The market as a place of rules. In: M. T. Vogt (hsg.), *Kulturen in Begegnung*. Wroclaw – Görlitz 2004. [ISBN 83-7432-018-4](#). S. 239-243.
- Sokol, J.: L'obligation et la vie. In: P.-A. Miquel – C. Mihali (ed.): *Pouvoir et vie*. Actes UEE de Nice. Cluj 2004. [ISBN 973-7913-27-2](#). P. 117-125.
- Sokol, J.: D'ou vient l'idée de l'obligation morale? In: *Quelle conception de l'homme aujourd'hui?* Zuerich 2003. [ISBN 3-908544-50-5](#). P. 119-130.
- Sokol, J.: Der zweifache Schöpfungsbericht als hermeneutischer Schlüssel. In: Pokorný, P. (ed.): *Philosophical Hermeneutics and Biblical Exegesis*. Tübingen 2002, [ISBN 3-16-147894-0](#), S. 238-244.
- Sokol, J.: Les racines des nations européennes. In: Delsol – Maslowski - Nowicki (ed.): *Mythes et symboles politiques en Europe centrale*, p. 29-40. PUF Paris 2002. [ISBN 2-13-050050-1](#).
- Sokol, J.: La pensée européenne de Jan Patočka. In: Delsol - Maslowski (ed.): *Histoire des idées politiques de l'Europe centrale*, p. 496-510. PUF Paris 1998. [ISBN 2-13-049071-9](#)
- Sokol, J.: Jak vypadá svoboda? In: Nosek, J. (vyd.): *Hra, věda a filosofie*. Filosofía, Praha 2006. [ISBN 80-7007-222-9](#), str. 33-40.
- Sokol, J.: Rádlovo pojetí národa. In: T. Herrmann – A. Markoš (eds.): *Emanuel Rádl – vědec a filosof*. Oikumene, Praha 2004. [ISBN 80-7298-107-2](#). Str. 622-633.
- Sokol, J.: Kant jako antropolog a pedagog. In: *Hegelovskou stopou. K počtě M. Sobotky*. AUC, Studia philosophica XIV. Karolinum, Praha 2003. [ISBN 80-246-0534-1](#). Str. 13-16.
- Sokol, J.: Mikuláš Kusánský a objev měření. In: Karfíková – Šír (vyd.): *Číslo a jeho symbolika*. CDK Brno 2003, str. 114-119. [ISBN 80-7325-018-7](#).
- Sokol, J.: Leges sine moribus vanae. In: *Konsolidace vládnutí a podnikání 1: Umění vládnout, ekonomika, podnikání*. FSV UK Praha 2002. [ISBN 80-86732-00-2](#). Str. 113-118.
- Sokol, J.: Jsou lidská práva přirozená? In: *Konsolidace vládnutí a podnikání 1: Umění vládnout, ekonomika, podnikání*. FSV UK Praha 2002. [ISBN 80-86732-00-2](#). Str. 68-74.

Časopisecké příspěvky

- Sokol, J., *What does freedom look like?* In: Int. J. Prenatal and perinatal psychology and medicine, Stockholm. Vol. 17, 1/2 (2005), p. 181-187. [ISSN 0943-5417](#)
- Sokol, J., *Europa spricht. Sprachenvielfalt und Politik*. In: Osteuropa 5-6/2004, Berlin, S. 276-283. [ISSN 0030-6428](#). RIV
- Sokol, J., *Was ist Geld?* In: Zeitschrift für Wirtschafts- und Unternehmensethik 5/2 (2004), S. 176-185. [ISSN 1439-880X](#)
- Sokol, J., *Misija chrzescijanska wsrod pogan?* In: Teologia praktyczna 3/2002, str. 7-12. Poznan, [ISSN 1642-6738](#)
- Sokol, J., *The Two Faces of Time*. In: European Review, Vol. 9, No. 1, p. 11-18 (2001). [ISSN 1062-7987](#)
- Sokol, J., *Virtudes de lo politico*. In: Aleph 115 (4/2000), p. 117-123. Manizales, Colombia. [ISSN 0120-0216](#).
- Sokol, J., *An Address from Elsewhere (The Message of Lévinas)*. In: Philosophy Today, Chicago, 43/2 (1999), p. 143-150, [ISSN 0031-8256](#).

- Sokol, J., *Život a transcendence podle Hanse Jonase*. In: Lidé města 2/2005, str. 97-102, [ISSN 1212-8112](#).
- Sokol, J., *Teilhard tehdy a dnes*. In: Teologie a společnost 2/05, str. 14-16. [ISSN 1214-0740](#)
- Sokol, J., *Evropa – mezi demokratickým deficitem a superstátem*. In: Listy 5/2004, str. 7-9. [ISSN 1210-1222](#).
- Sokol, J., *Co jsou peníze?* In: Sociologický časopis 40 (2004/4), Praha, str. 509-518. [ISSN 0038-0288](#).
- Sokol, J., *Je život (jen) můj?* In: Vesmír 2/04, str. 74-76. [ISSN 0042-4544](#)
- *Chalupáři*, napsáno 1976. In: *Modrá kniha. Sborník vydaný ku příležitosti šedesátin Jiřího Němce a padesátin Sváti Karáska*, Inverze, Praha 1992 a následně *Listy* 1/2004, str. 38-40, [ISSN 1210-1222](#)
- *Muž a žena – sexuální antropologie*. In: *Listy* 6/2003, str. 77-80. [ISSN 1210-1222](#)
- Sokol, J., *Smrt v našich rukou*. In: *Listy* 5/03, str. 78-82. [ISSN 1210-1222](#)
- Sokol, J., *Jsou lidská práva přirozená?* In: *Listy* 4/03, str. 78-82. [ISSN 1210-1222](#)
- Sokol, J., *Zajatcovo dilema a problém černých pasažérů*. In: *Vesmír* 8/03, str. 467-8 [ISSN 0042-4544](#)
- Sokol, J., *Dá se život udržet?* In: *Vesmír* 10/02, str. 546-548. [ISSN 0042-4544](#)
- Sokol, J., *Jaký liberalismus?* In: *Listy* 1/2002, str. 55-58. [ISSN 1210-1222](#)
- Sokol, J., *Město a jeho hradby*. In: *Vesmír* 5/02, str. 288-291. [ISSN 0042-4544](#)
- Sokol, J., *Křesťanství a Evropa*. In: *Vesmír* 4/02, str. 227-8. [ISSN 0042-4544](#)
- Sokol, J., *Hra jako praktická výchova ke svobodě*. In: *Acta economica* 6/01, str. 80-85, [ISSN 0572-3043](#)
- Sokol, J., *Můžeme "být mrtví"?* In: *Vesmír* 7/01, str. 368 - 9. [ISSN 0042-4544](#)
- Sokol, J., *Antropologie výchovy a vzdělávání*. In: *Pedagogika* 2/2000, str. 121-125. [ISSN 3330-3815](#)
- Sokol, J., *Konec liberalismu v Čechách?* In: *Nová Přítomnost* 9/97. [ISSN 1211-3883](#)
- Sokol, J., *Martin Heidegger*. In: *Kritický sborník* 2-3/97 [ISSN 0862-819X](#)
- Sokol, J., *Věda, vědci a pravda*. In: *Vesmír* 6/97, str. 348. [ISSN 0042-4544](#)

a další

Překlady

- B. Casper: *Míra lidství. Rosenzweig a Lévinas*. Oikumene, Praha 1998. 165 s. [ISBN 80-86005-62-3](#)
- M. Foucault: *Sen a obraznost*. Delfin, Liberec 1995. 75 s., [ISBN 80-901842-1-9](#)
- Fustel de Coulanges: *Antická obec*. SOFIS, Praha 1998. 392 str. [ISBN 80-902439-7-5](#) (část)
- H.-G. Gadamer: *Problém dějinného vědomí*. FÚ ČAV Praha 1994, 54 str. [ISBN 80-7007-062-5](#)
- H.-G. Gadamer: *Člověk a řeč*. Oikumene, Praha 1999, 156 str. [ISBN 80-86005-76-3](#) (část).
- P.-L. Landsberg: *Zkušenost smrti*, Vyšehrad Praha 1990. 202 s. [ISBN 80-7021-054-0](#)
- E. Lévinas: *Totalita a nekonečno*. Oikumene, Praha 1997. 276 str. [ISBN 80-86005-20-8](#) (část)
- E. Lévinas: *Být pro druhého. Dva rozhovory*. Praha 1997. 65 s. [ISBN 80-7113-217-9](#)
- P. Pawlowsky: *Křesťanství v proměnách dvou tisíciletí*. Vyšehrad, Praha 1996. [ISBN 80-7021-143-1](#)
- P. Ricoeur: *Život, pravda, symbol*. Oikumene, Praha 1993. 255 s. [ISBN 80-85241-32-3](#) (část)
- F. Rosenzweig: *Nové myšlení*, J+J Praha 1994, [ISBN 80-901625-5-X](#)
- R. Ruyer: *Paradoxy vědomí*, PedF UK Praha 1994. 226 str.

- P. Teilhard de Chardin: *Místo člověka v přírodě*. Svoboda Praha 1993, 165 str. [ISBN 80-205-0309-9](#)
- P. Teilhard de Chardin: *Vesmír a lidstvo*. Vyšehrad Praha 1997, 270 str. [ISBN 80-7021-043-5](#)
- C. Tresmontant: *Bible a antická tradice*. Vyšehrad Praha 1998. 174 s. [ISBN 80-7021-270-5](#)
- C. F. von Weizsaecker: *Dějiny přírody*, Svoboda 1972. 146 s.
- B. Welte: *Světlo z nicoty*. Zvon, Praha 1994, [ISBN 80-7113-105-9](#)
- [Bible. Nový zákon, Český ekumenický překlad](#). Praha 1979 a n. (účast)
- <http://www.jansokol.cz> – osobní stránka
- [Štěpán Kotrba: Jan Sokol na Hrad: orgie průměrnosti nezatížené vkusem, Britské listy](#) 9. 2. 2003: kritický článek s odkazem na polemiku o přístupu k vysokoškolskému vzdělání v BL 1998

Reference

Životopisný text převzat z [hesla ve webovém Slovníku českých filosofů](#), jehož autorem je sám Sokol

1. ↑ <https://phil.muni.cz/fil/scf/komplet/sokol.html>
2. ↑ [Doc. Mgr. Jan Sokol, CSc.](#) v seznamu poslanců na webu PS PČR
3. ↑ <http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=687>
4. ↑ [Volby do Senátu Parlamentu ČR konané dne 15. 11. - 16. 11. 1996](#), jmenné seznamy a přehledy, obvod: 17 - Praha 12, kandidáti dle poř. čísla
5. ↑ [Volba prezidenta republiky](#), časopis *Senát* 2/2003 – 2. období
6. ↑ [Interview: Jan Sokol](#), BBC Czech 20. 3. 2003; též tamtéž citovaný článek [Sokol získal u unie, ztratil v ČSSD](#), *Právo* 21. 2. 2003, strana 2. Čárka za vloženou vedlejší větou končící „podobný“ chybí ve všech citacích dopisu.
Jiří Vančura: [My čeští vlastenci](#), *Listy*, časopis pro politickou kulturu a občanský dialog, č. 4/2003

Václav Bělohradský

„V základu křesťanského Západu je nostalgie po jiném světě, k němuž člověk musí směřovat: všechno co dělá, je inspirováno touto nostalgií, která má různé podoby.

Postmoderní doba je ta, v níž stále více lidí je oslovováno jakousi postkřesťanskou zbožností, jejímž jádrem není starost o nesmrtelnou duši, o vztah k "jinému světu", ale solidarita s tím, co je smrtelné a ohrožené. Toto postkřesťanské náboženství nás vytrhuje z té nostalgie po "jiném světě", která je v základu technického panství nad světem, z vybudování nového světa, které je nejvlastnějším dědictvím křesťanství. Vytrhnout se z této nostalgie znamená především odmítnout lineární pojetí času jako "pokroku" nebo "spásy", jako cesty do jiného světa, a vrátit se do času biologických cyklů, opakujícího se času přírody. Znamená to také že propustíme přírodu z lidských dějin a uznáme naši náhodnost na zemi, naši krátkou a náhodnou přítomnost v čase přírody.

... smrtelnost, která nás poutá ke všemu živému, nám připomíná také odpovědnost za osud všeho smrtelného. V postkřesťanském náboženství nejde o spásu nesmrtelné duše, ale o záchranu smrtelného. ... V naší době planetárního ničení života na zemi platí ... : je-li starý křesťanský Bůh mrtev, pak je vše zakázáno, protože nic se už nedá omluvit dějinnou nutností, pokrokem a budováním jiného světa. Člověk je tráva, a proto nesmí redukovat druhé bytosti na pouhý materiál k stavbě nového světa. Ano, je-li křesťanský Bůh mrtev, pak je zakázáno téměř vše z toho, co až dosud činilo člověka pánem nad přírodou a dávalo smysl jeho životu.“

Erazim Kohák

„Jsme naprosto přesvědčeni, že jestli má něco cenu či ne, záleží na tom, k čemu to vede, kam to spěje. Události, které k ničemu nevedou nám připadají marné zbytečné, hloupé.

Nám se to zdá samozřejmé, ale antice či středověku bychom to těžko vysvětlovali. Dějiny v křesťanském či antickém pojetí vlastně ani nemají směr. Smysl a význam mají proto, že v nich dochází k uskutečnění dobra, krásy, lásky, pravdy. Dějiny v tomto pojetí nepředstavují vývoj. Každé století má svou cenu, tu vyšší, tu nižší, podle toho, do jaké míry se v něm dobro, pravda, krása uskutečňují v lidských životech, ne však podle toho nebo proto, že k němu vede.

Ostatně ta nádhera podzimního listí - vede k něčemu? Smysl toho červenožlutého javorového listu ... má svou nekonečnou cenu jako pozdrav od Pána Boha - v tomto momentu, v této chvíli slunečného jasu, vyvstává v jednom bodě vesmíru zářivá, oslnivá, čistá krása. Linka mravní hodnoty tu protíná linku času: na přechodnou chvíli se tu ideál krásy stává skutečností a posvěcuje tuto chvíli, vyzdvihuje ji z času do věčnosti. K ničemu nevede. Má vlastní hodnotu.

A lidský život? Kdybychom jej měli posuzovat podle účelnosti, došli bychom k trapnému závěru: K čemu vede? Ke smrti.... Život má svou hodnotu prostě tím, že je. Jako ten jasně zbarvený javorový list, tak také Krylova báseň či Masarykova republika mají nekonečnou cenu, protože se v nich čas protíná s věčností, s dobrem, pravdou, krásou láskou. To samo o sobě má cenu, to dává smysl dějinám i životu.

Máme posuzovat lidský život podle toho, k čemu vede. Dobro je třeba činit proto, že je dobré. Odmítat činit dobro s odvoláním na to, že to stejně k ničemu nevede, znamená odsoudit sebe sama a svůj život k nesmyslnosti. Dobro není třeba ospravedlnit účinkem.

...dobro je svým vlastním zdůvodněním, podobně jako krása podzimu, krása čestného člověka. A vím, že změna je výslednicí, ne premisou. Je třeba hledat dobré, změna bude přidána.“